

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ε. Σούβλα : Τα Αιθίοι σχολεία της Ελλάδος και η αίτια της Παρολιγοπροστυχίας 'Αναγνωστικών	Σελ. 1
Μ. Κουλά : Ηολία ή παράλληλος ήλιας δι' Ιταλίαν συνθήκας εις τὸ Δηματελεῖον	10
Γ. Ροβίνα : Διαπεριλήματα ἐκ τῶν πρακτικῶν ἀσκήσεων τῶν ἀποδασκῶν ἐς ἀγροτικά σχολεία Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας	14
Ι. Κιουρκού : Αἰτιατολογίαν καὶ μέθωσιν τῶν νηματομαγιῶν	20
Α. Βουγιούκας : Ἐπὶ μίθωμα ἀπορροιατικῶν πύλιν Α' Δημοτικῶν	33
Β. Γιαννακίκοβιτς : Δίωγμα	39
Α. Καρβέλα : Τὸ γράμματι ἐπὶ αἰσῶν ψυχολογικῶν ἑστῶν ἐπὶ βιβλίου : Ἄν. Γουρζόπουλος, Χαρακτηριστικὰ Στοιχεῖα καὶ ἀσκήσεις Καρβέλας	47

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΙ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΙ 1961

ΤΕΥΧΟΣ

ΕΤΟΣ Β'

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ – ΕΚΔΟΤΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ : ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15Α - ΤΗΛ. 236.547 - 221.316

ΑΘΗΝΑΙ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΧΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ	Πρόεδρος
ΔΗΜ. ΚΟΥΤΣΟΥΒΑΛΑΣ	Α' Αντιπρόεδρος
ΕΥΣΤΡ. ΠΑΠΑΔΕΛΗΣ	Β' Αντιπρόεδρος
ΙΩΑΝ. ΠΑΥΛΙΔΗΣ	Γεν. Γραμματεύς
ΣΤ. ΠΑΠΑΜΩΚΟΣ	Ειδ. Γραμματεύς
ΑΡ. ΛΕΟΝΤΑΡΙΤΗΣ	Ταμίας
ΝΙΚ. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ	Μέλος
ΒΑΣ. ΨΑΧΟΥΛΙΑΣ	Μέλος
ΑΘ. ΔΕΡΜΑΤΑΣ	Μέλος

Ἐπιστημονικὸν Βῆμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΔΙΜΗΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Γραφεῖα: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15α ΑΘΗΝΑΙ
ΤΗΛΕΦΩΝΑ: 236.547 — 221.316

ΕΤΟΣ ΙΒ' — ΤΕΥΧΟΣ 1ον
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ — ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1964
Τιμὴ τεύχους Δραχ. 5
Συνδρομὴ γιὰ τὰ μέλη Δραχ. 50

Ἐνῶ συζητοῦνται μεταρρυθμίσεις εἰς τὸν σχολικὸν μας ὄργανισμὸν

ΤΟ ΛΑΪΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΚΑΙ Η
ΣΥΝΤΑΞΗ ΠΑΤΡΙΔΟΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ

ὑπὸ ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΣΟΥΡΛΑ
Παιδαγωγοῦ

Στὴ θέσῃ τῶν μέχρι τοῦδε Ἀναγνωστικῶν βιβλίων, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Διδασκαλικῆς Ὀμοσπονδίας τῆς Βιέννης ἐδημιούργησαν ἐπὶ παιδαγωγικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων γιὰ κάθε Βιεννέζικη περιοχὴ Πατριδογνωστικὰ Ἀναγνωστικά.

Dr Else Hildebraod¹

I

Θὰ ἐπιτραπῇ ὅπως προλογίσομεν τὸ θέμα μας μὲ προσωπικὲς ἐπιζητήσεις τῆς ταπεινότητός μας, κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν μας στὴ Βιέννη.

Στὸ πρότυπο λαϊκὸ Σχολεῖο τὸ προσηρτημένον εἰς τὸ Παιδαγωγικὸν Ἰνστιτοῦτον τῆς Βιέννης ὁ Σύλλογος τῶν διδασκόντων ἐδημιούργησε εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Σχολείου ἀτμόσφαιραν ποὺ θύμιζε Πεσταλότσι.

(1) An Stelle des Lesebuches haben Vertreter der Wiener Lehrerschaft für jeden Wiener Bezirk Heimatbücher auf Pädagogischer und Wissenschaftlicher Grundlage geschaffen.

[Πρβλ. Schulreferni 1938 Heft 6] 7 σελ. 391]

Τὰ παιδιὰ εἶχαν τὴν πρωτοβουλίαν κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἢ δὲ τάξεις ἀποτελοῦσε μίαν πραγματικὴν ζωντανὴν Κοινότητα εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον μέρος καὶ οἱ Γονεῖς τῶν παιδιῶν.

Σὲ ἓνα διάλειμμα ἀντίκρισα τὰ παιδάκια καθισμένα κατὰ τὴν ὥραν τοῦ προγεύματός των σὲ κατάλευκα τραπεζάκια, στολισμένα μὲ λουλούδια νὰ ἀπλώνουν τὶς πετσέτες ποὺ εἶχαν φέρει μαζί τους ἀπὸ τὸ σπίτι τους καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν προσευχὴ τους ἤρχισαν μὲ τάξιν καὶ εὐγενικὴν συμπεριφορὰν ἀναμεταξύ τους νὰ τρῶνε τὸ ψωμάκι μὲ τὸ βουτυράκι τους.

Ὁ δάσκαλός τους ποὺ στεκότανε πλάϊ τους ἔμοιαζε σὰν ἓνα βιολόγον καὶ διαμορφωτὴν τῆς ζωῆς των καὶ κατὰ τὴν ὥραν αὐτὴν τοῦ προγεύματός των.

Στὴ μεταρρυθμιστικὴ προσπάθεια ποὺ κατεβλήθη ἐπὶ μίαν συνεχῆ δεκαετίαν, ἡ ἐσωτερικὴ μεταρρύθμισις τοῦ λαϊκοῦ Σχολείου διεξήχθη μὲ ρυθμὸν ἀξιοζήλευτον, ἐν σχέσει μὲ τὰς προόδους ποὺ παρουσιάσαν αἱ ἄλλες βαθμίδες τῆς παιδείας.

Τὰ ἀξιώματα:

1. Τῆς Συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας.

2. Ἡ ἀφόρμησις ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τῆς Στενώτερης Πατρίδος, καί:

3. Ἡ τοῦ Σχολείου ἐργασία πραγματικὴ ἐφαρμογὴ ὑπῆρξαν ἔκδηλα, σχετικὰ μὲ τοῦ Προγράμματος τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς καθόλου διαμορφώσεως τῆς σχολικῆς Ζωῆς τὴν μεταρρυθμιστικὴν ἐπὶ νεωτάτων θάσεων προσπάθειαν.

Σημειοῦμεν παρεμπιπτόντως ὅτι εἰς τὰ ὡς ἄνω τρία βασικά ἀξιώματα ἐστηρίχθη καὶ ὁ Παιδαγωγικὸς πειραματισμὸς τῆς ταπεινότητός μας ὡς Διευθυντοῦ Πενταταξίου Διδασκαλείου Ἰωαννίνων, συγκεκριμένως δέ:

Ἡ μὲν συγκεντρωτικὴ διδασκαλία ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν πολιτισμογνωστικὴν ἀποψιν γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τοῦ λαϊκοῦ σχολείου ἐφηρμόσθη εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ Προτύπου τοῦ προσηρτημένου εἰς τὸ Διδασκαλεῖον.

Ἡ ἀπὸ τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος ἀφόρμησις ἔφερεν εἰς φῶς ἓνα καινούργιο Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα δι' ὅλας τὰς τάξεις τοῦ προτύπου, μὲ ἐνότητος εἰλημμένας ἀπὸ τὴν ζωὴ καὶ τὴν θρυλικῆς πρωτεύουσας τῆς Ἠπείρου τῶν Γιαννίνων.

Ἡ δὲ ἰδέα τοῦ Σχολείου ἐργασίας — ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ σχολείου ἐπιζήσεων, ἔλαβε τὴν πιὸ μεγαλειώδη δημιουργικὴν καὶ μεταρρυθμιστικὴν προβολὴν τῆς εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐπὶ μέρους ἐνοτήτων, εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ εἰς τὴν καθόλου Κοινοτικὴν Ζωὴν τῶν τάξεων τόσον τοῦ Προτύπου, ὅσον καὶ τῶν σπουδαστῶν τῶν ὁποίων ἡ ἐκπαίδευσις συνετελέσθη κατὰ τελείως συγχρονισμένον τρόπον, ὄχι μόνον μὲ τὰς ὡς ἄνω ἀναγεγραμμένας μεταβολὰς Προγράμματος καὶ μορφήν διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ μὲ λειτουργίαν τρις τῆς ἑβδομάδος τῶν Κύτσε, τόσον εἰς τὸ Διδασκαλεῖον ὅσον καὶ τὸ Πρότυπον.

Παραλλήλως συνελέγη ὑλικὸν διὰ σύνταξιν καὶ τῶν Πατριδογνωστικῶν Ἀναγνωστικῶν μὲ τίτλον: «**ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ**».

Εἰς τὶς γενικὲς δηλονότι γραμμὰς ὁ μοναδικὸς αὐτὸς πειραματισμὸς ὅστις ἔλαβε χώραν εἰς τὴν θρυλικὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἠπείρου, τὰ Γιάννινα εἶναι ἐπηρεασμένοις στὰ βασικά του ἀξιώματα ἀπὸ τὴν Βι-

εννέζικην σχολική μεταρρύθμισιν, ἐν συνδυασμῷ προς ἀποψεις μεταρρυθμιστικῆς ποῦ εἰσήγαγε ἡ ταπεινότης μας ἀπὸ ἐπιζήσεις τῆς εἰς τὸ Σχολεῖον τοῦ στη Λειψία, καθὼς καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς μεγαλειώδους μεταρρυθμίσεως ποῦ εἶχε συντελεσθῆ εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ Ἀμβούργου, καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων τὴν λειτουργίαν εἶχε ζωντανῆς ἐπιζήσεις ἡ ταπεινότης μας, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ πειραματισμοῦ τῆς.

Ἡ ὡς ἄνω παρεμπιπτόντως ἀναγραφείσα ἀποψις περὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ πειραματισμοῦ τῆς ταπεινότητός μας — ἡ γνωστὴ ἄλλως τε εἰς τοὺς δασκάλους τῆς Πατρίδος μας ἐκ τοῦ σχετικοῦ βιβλίου μας (1) — ἐγένετο διὰ νὰ συσχετισθῆ πρὸς ἐρώτημα τὸ ὁποῖον προβάλλεται ἀπὸ κύκλους συναδέλφων καὶ κατὰ τὸ ὁποῖον θεωρεῖται δύσκολος ἡ πραγματοποίησις εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς Βιέννης, ἢ κατὰ τὸν παιδαγωγικὸν πειραματισμὸν στὸ Διδασκαλεῖον τῶν Γιαννίνων, δεδομένῳ ὅτι αἱ συνθῆκες ἐργασίας στὸ λαϊκὸ Σχολεῖο τῆς ὑπαίθρου εἶναι δύσκολες καὶ δεσμευτικῆς ἀπὸ πληθὺν ἀπόψεων καὶ τῆς Κεντρικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας.

Ἐπειδὴ ὅμως τὸ φαινόμενον αὐτὸ παρουσιάσθηκε καὶ εἰς τὰς μεταρρυθμιστικὰς προσπάθειάς τῶν ὑπαίθρων λαϊκῶν Σχολείων τῆς Αὐστρίας — γιὰ νὰ μὴ ἐπικαλεστοῦμε καὶ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν παρομοίας δυσχερείας — θὰ παραθέσωμεν χαρακτηριστικὰς ἀπόψεις τοῦ Βιεννέζου Συναδέλφου Heywand διὰ τὰ λαϊκὰ Σχολεῖα τῆς ὑπαίθρου στὴν Αὐστρία, καὶ ἔτσι ἐν κατακλείδι μὲ τὴν πείραν ποῦ θὰ ἀποκομίσωμεν καὶ ἀπὸ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἀντικρίστηκε τὸ πρόβλημα καὶ ἀλλαχοῦ, θὰ εἴμεθα εἰς καλυτέραν θέσιν νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀναλόγως καὶ τὰς δυσχερείας ποῦ παρουσιάζει ἡ δική μας πραγματικότητα.

II

Ἐὰν ἀφορμηθῶμεν ἀπὸ τὴν βασικὴν ἀποψιν — λέγει (1) ὁ Heywand — ὅτι ἡ Ἀγωγή εἶναι μία μεταφύτευσις τοῦ πνεύματος τῆς παλαιότερας γενεᾶς εἰς τὴν νεωτέραν, σὲ τρόπον ὥστε ὄχι μονάχανά μνηθῆ αὕτη εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν προγόνων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περαιτέρω μετάδοσιν τούτου, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ Σχολεῖο πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ ὡς μία σημαντικὴ ἐγκατάστασις πολιτιστικῆ, καὶ ὁ δάσκαλος σὰν ἕνας φορεὺς πολιτισμοῦ.

Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα:

Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς ποῦ πρόκειται ὁ δάσκαλος νὰ μεταδώσῃ;

Ἀπαντῶμεν:

Εἶναι ὁ πολιτισμὸς τῆς ἀπλῆς καὶ ἀγνῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἡ μορφή δηλαδὴ τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου ποῦ εἶναι ἐποικοδομημένος εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

Ὑπεράνω δηλαδὴ τῶν φυσιολογικῶν καὶ βιολογικῶν ἀναγκῶν, ἀνυψοῦται ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ μὲ τὴν τάσιν τῆς πρὸς τὸ καλόν, τὸ ὠραῖον, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀληθινόν, τὸ αἰώνιον.

1. Εὐριπίδου Σούρλα, Συγκεντρωτικὴ διδασκαλία καὶ Νεώτερον Πρόγραμμα. Ἀθήναι 1935 (σελίδες 400).

1. Heywand, Die Grundlagen der Landschule (Προβλ. Schulreform, 1938 Heft 6/7 σελίς 385 καὶ ἐφεξῆς).

Και στην σφαιραν αυτήν ή λαϊκή ψυχή έποικοδομεί αξίες από άγνωστες δυνάμεις, έποικοδομεί αξίες ήθικής προοπτικής και θρησκευτικής άνατάσεως.

Και ή πιό άπλή λαϊκή ψυχή: στιχουργεί, όνειροπολεί και δημιουργεί, έστω και όταν τά μέσα που διαθέτει δέν είναι έπαρκή.

"Ετσι μεγάλωσε ένας λαϊκός πολιτισμός στηριγμένος όχι σε έπί μέρους προσωπικότητας αλλά σε όλόκληρον την λαϊκότητα, Παραμύθια, Θρύλοι, λαϊκά τραγούδια, Παροιμίες, ήθη και έθιμα είναι όλα προβολή της λαϊκής ψυχής.

Αυτή ή μορφή του πολιτισμού που δέν προϋποθέτει καμμιά μόρφωση, αλλά έξεπήδησε από τό φυσικόν και ανθρώπινον συναίσθημα, αυτή είναι ό πολιτισμός της ύπαιθρου.

"Όλοι αυτοί οί άπλοι κάτοικοι τών χωριών μακριά από την έπικοινωνίαν τών μεγαλοπόλεων και από τό ρεύμα της σύγχρονης Ζωής δέν έχουν γνώσιν ούτε από την ύψηλήν πνευματικότητα που αναδίδεται από τόν Φάουστ έπί παραδείγματι, του Γκαίτε ή από την ένάτην συμφωνίαν του

Θά είπη τις όμως:

Σωστά όλα αυτά. "Ο χωρικός όμως δέν έχει καμμιάν μύησιν εις τά άνωτέρω, γιατί του λείπει ή προκαταρτική έργασία στο σχολείο (1).

Τό παληό Σχολείο ήγνόησε θεβαίως όλα αυτά. Προβάλλει όμως ως καθήκον εις τό σύγχρονον Σχολείον της ύπαιθρου νά λύση τά προβλήματα αυτά ή τουλάχιστον νά πλησιάση σε κάπιοια λύση.

"Ο χωρικός δέν μπορεί νά κατακτήση την ύψηλήν διανοητικότητα ένός Γκαίτε.

"Αλλ' αυτό δέν είναι σφάλμα του Σχολείου, αλλά θρίσκεται συμφασμένον με την ιδιοσυστάσιαν του χωρικού και με τό έπικρατούν πνεύμα εις την ύπαιθρον.

Κάθε δηλαδή πνευματικότης από την όποίαν έξεπήδησαν έργα ύψηλου πνευματικού πολιτισμού, δέν μπορεί νά κληρονομηθή στην νεολαίαν.

"Ο χωρικός είναι τόσο άφοσιωμένος εις τά καθήκοντα της άγροτικής του Ζωής, ώστε δέν διαθέτει χρόνον για μιά τέτοια ύψηλής πνευματικής βαθμίδος έπιμόρφωσιν.

Καλλιτεχνικές άπασχολήσεις και έπιστημονική έρευνα θρίσκονται μακράν τών άσχολιών του χωρικού.

"Ο χωρικός είναι ένα άτομον κινούμενον μεταξύ Ούρανοϋ και Γης: και δυστυχώς τά δυστυχισμένα αυτά πλάσματα της ύπαιθρου τά άποροφά στην έποχή μας, σε μεγάλη κλίμακα ή πόλις.

"Η έλεξη δηλαδή τών πόλεων και τών μεγαλοπόλεων τά άπομακρύνει:

"Από τόν κόσμον του παραμυθιοϋ.

"Από τόν κόσμον του λαϊκού τραγουδιοϋ.

"Από τόν κόσμον τών ήθων και έθίμων και τά ρίχνει στον τεμαχισμένον πολιτισμόν τών πόλεων ό όποιος είναι στο βάθος του ένας πολιτισμός έπίπλαστος.

"Ετσι:

Τό λαϊκό τραγούδι δέν άντεκατεστάθη από την Κλασσική Μουσι-

1. Der Bauer habe für alle das Kein Verstandnis weil eie Vordrbeit der Schote Fehl. (Heywand, αυτόθι σελ. 387).

κή, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν τῶν Μπουζουκιῶν τοιαύτην, ὅπως καὶ τὸ παραμυθὶ δὲν ἀντεκατεστάθη ἀπὸ καλλιτεχνικὰ ἔργα ποιητικῆς πνοῆς, ἀλλὰ ἀπὸ μυθιστορήματα πορνογραφικά.

Ἡ λαϊκὴ τέχνη δὲν κατέκτησε δυστυχῶς τὰ εὐρέα στρώματα τῶν πολιτῶν καὶ δὲν ἀνεγνωρίσθη ὡς δημιουργία τῆς ἐποχῆς μας.

Ἔτσι:

καὶ ἐξωραϊσμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἄρχισε νὰ φθίνει.

Καὶ γιὰ τὴν ὥρα κυριαρχοῦν καινούργια νοθευμένα λαϊκὰ τραγούδια καὶ νοθευμένα ἦθη καὶ ἔθιμα.

Καὶ θὰ ἐρωτήσῃ τις:

Πόθεν αὐτὴ ἡ ξηραῖλα τῆς ἐποχῆς μας;

Ἀπαντῶμεν:

Στὴν ἐποχὴ μας, τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὄλα μεγάλωναν, τὸ ψυχικὸν δηλαδὴ ἔδαφος τῆς ἀγνότητος δὲν ὑπάρχει πιά.

Μέσα στὸ διάβα τοῦ χρόνου ἡ παιδικότης τῆς κοσμοθεωρίας τῆς σκέψεως καὶ τῆς κρίσεως γκρεμίστηκε.

Τὸ φῶς ποῦ ἐξεπέμπετο ἀπὸ τίς Νεραϊδένιες Μορφές τῶν παραμυθιῶν, ἔσβησε.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς μας δὲν μποροῦσαν νὰ ὑποφέρουν τὴν λάμψιν του.

Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς θρίσκειται τὸ τεράστιον καὶ δυστυχῶς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγνωστον πολιτιστικὸν πρόβλημα τοῦ σχολείου τῆς ὑπαίθρου.

Ἡ νολαία τῆς ὑπαίθρου καὶ ὀλόκληρος σχεδὸν ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου στροβιλίστηκε στὸ σύγχρονο πολιτιστικὸν ρεῦμα, ποῦ γιὰ τὸ μέτρον τῆς πνευματικότητος τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου, εἶναι πλήγμα θανάσιμον.

Τώρα — οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου εἶναι ὑποχρεωμένοι μὲ ἄλλα μέτρα καὶ σταθμὰ ποῦ τοὺς προσφέρονται ἀπὸ τὸν δῆθεν ὑψηλὸν πολιτισμὸν τῶν πόλεων, νὰ ἐκτιμοῦν τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ κόσμου αὐτοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ὄλοι μας συναναστρεφόμεθα ἢ μᾶλλον συναγελαζόμεθα.

Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο πολιτιστικὸν πρόβλημα ὄλων τῶν πολιτιστικῶν ἐγκαταστάσεων τῆς ὑπαίθρου χώρας, καὶ αὐτὸ εἶναι φυσικὰ καὶ τὸ μεγάλο πολιτιστικὸ πρόβλημα τοῦ Σχολείου τῆς ὑπαίθρου καὶ τοῦ Σχολείου τῆς λαϊκῆς μορφώσεως.

Κατὰ ποῖον θεβαίως τρόπον θὰ μποροῦσε νὰ λυθῇ τὸ πρόβλημα αὐτό, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος πρὸς διαπραγματεύσιν.

Πάντως:

Ἀντικρῶμεν πῶς προβάλλει μπροστά μας ἕνας πρόβλημα τὸ ὁποῖον προσδίδει καὶ στὸ λαϊκὸν Σχολεῖον τῆς ὑπαίθρου μιὰ ἐντελῶς καινούργια χροιά.

Διὰ τοῦ δασκάλου ὅμως τῆς ὑπαίθρου τὴν μορφωτικὴν προσπάθειαν — ὑπὸ ἔποψιν ὑλικοῦ μορφωτικοῦ:

Προβάλλει ἡ ἔννοια τῆς Στενώτερης Πατρίδος.

Προβάλλει τὸ περιβάλλον τῆς Στενώτερης Πατρίδος.

Προβάλλει ὁ καθημερινὸς κύκλος τῶν ἐποπτεῶν καὶ τῶν ἐπιζητήσεων τῶν παιδιῶν καὶ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν πλοῦτον τοῦ κύκλου τῆς Στενώτερης Πατρίδος ἔχει ὑποχρέωσιν ὁ δάσκαλος νὰ ἐπεξεργασθῇ.

Μὲ ἄλλα λόγια:

Ἡ Στενώτερη Πατρίδα θὰ ἀποτελῇ πάντοτε τὸ βασικὸν πλάνον

τῆς ἐργασίας τῆς σχολικῆς, ὑπὸ ἔποψιν μεθοδικῶν ἐνοτήτων.

Αὐτὴ ἡ βασικὴ ἀποψὶς δὲν χρειάζεται καμμιά περαιτέρω ἀνάπτυξιν.

Καὶ ὅταν λέγομεν Στενότερη Πατρίδα ὡς ὑλικῶν μεθοδικῶν ἐνοτήτων διὰ τὸ Σχολεῖον τῆς ὑπαίθρου νοιώθομε τὸν περιβάλλοντα κόσμον τοῦ χωριοῦ εἰς τὸν ὁποῖον ζοῦν τὰ παιδάκια ἕνα κόσμον δηλαδὴ ποῦ καθημερινὰ ὄχι μονάχα ἀντικρῦζου ἀλλὰ καὶ τὸν συλλαθάνου καὶ τὸν νοιώθου στὴν θαυότερη προοπτικὴ του, τόσο τὴν λαϊκὴ ὅσο καὶ τὴν ἱστορικὴ.

Ἀπ' ἐδῶ θὰ ξεκινήσῃ ὁ κρῖκος τῆς μορφωτικῆς προσπαθείας.

Ἡ Φυσιογνωστικὴ διδασκαλία.

Ἡ ἐποπτικὴ διδασκαλία.

Ἡ Πατριδογνωσία, ἀκόμη καὶ ἡ Ἱστορία, παίρνου γιὰ τὸ λαϊκὸ σχολεῖο τῆς ὑπαίθρου μιὰ τελείως διάφορον ἄποψιν καὶ τελείως διάφορον χρῶμα ἀπὸ τῆς πόλεως.

Ἴδου ὁ κλειστὸς χῶρος τῆς μορφωτικῆς ἐργασίας τοῦ λαϊκοῦ Σχολείου τῆς ὑπαίθρου τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἔχου ὑπ' ὄψει καὶ οἱ Ἐπιθεωρητὲς τῶν Σχολείων, ὅταν ἐξορμοῦν ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν τῶν πόλεων ὅπου ζοῦν καὶ εἰσβάλλου πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων τῆς ὑπαίθρου μὲ τὰ ἴδια δυστυχῶς κριτήρια — οἱ περισσότεροι ἀπὸ δαύτους μὲ τὰ ὁποῖα ἀντικρῦζου καὶ τὴν ἐργασίαν τῶν δασκάλων τῶν πόλεων.

Πάντως:

Τὸ λαϊκὸν Σχολεῖον τῆς ὑπαίθρου εἶναι προσανατολισμένον στὴν καθαρῶς Πατριδογνωστικὴ του ἄποψιν, καὶ πρέπει αἱ δυνάμεις του νὰ ἀντλοῦν ἀπὸ ἄλλες πηγές, τελείως διαφορές ἀπὸ ἐκεῖνες ἀπὸ τὰς ὁποῖας ἀντλοῦν τὰ σχολεῖα τῶν πόλεων.

Αὐτὴ εἶναι ἡ δεύτερη βασικὴ ἀποψὶς.

Τὴν τρίτη δὲ τοιαύτη τὴν προσδιορίζει ἡ ἰδιοσταςία τῶν παιδιῶν.

Κανένα σχολεῖον δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς ἀπώτερους μορφωτικοὺς σκοποὺς του σὲ χῶρον στερούμενον καθαρῶ ἀέρος.

Κάθε σχολεῖο δηλαδὴ πρέπει νὰ ἐργάζεται μέσα στὰ πλαίσια ποῦ ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὴν ψυχικότητα τῶν παιδιῶν ποῦ διαπαιδαγωγεῖ.

Ἀκριβῶς δὲ αὐτὴ ἡ ψυχικὴ ἀνάπτυξις τοῦ χωριατοπαιδοῦ πρέπει νὰ ἐπηρεάζῃ καὶ τὸ μέτρον τῆς προσφερομένης ὕλης διὰ τοῦ προγράμματος.

Ἐὰν δηλαδὴ ἡ ψυχικότης τοῦ χωριατοπαιδοῦ εἶναι διάφορος πρέπει καὶ τὸ προσφερόμενον ὑλικὸν νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν ψυχικότητά του.

Καὶ γεννᾶται ἤδη τὸ ἐρώτημα:

Κατὰ τί καὶ εἰς τί ὁ χωριάτικος κόσμος τῶν παιδιῶν τῆς ὑπαίθρου, εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν παιδιῶν τῶν πόλεων;

Τὸ ἐρώτημα δηλαδὴ ἐντοπίζεται εἰς τὸ ἐὰν τὸ χωριατόπαιδο ἔχει διάφορον ψυχοσύνθεσιν ἀπὸ τὸ παιδί τῶν πόλεων.

Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶναι δυστυχῶς ἀκόμη ἀμφισβητούμενον καὶ ἀπὸ τὴν ἔρευναν ἀκόμη τὴν ἐπιστημονικὴν.

Ἐὰν ὅμως πρόκειται κάποτε νὰ καταλήξομεν σὲ ἀποτελέσματα ἀναμφισβήτητα κυρίως πρέπει νὰ ὑποδειχθῇ κάτι σὲ ἐκείνους ἐκ τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ ψυχοδιαγνωστικοὺς πειραματισμούς.

Ἐὰν δηλαδὴ ληφθῇ ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ παιδί τῶν πόλεων καὶ τὸ χωριατόπαιδο μεγαλώνου σὲ διάφορον περιβάλλον ἢ ἐπιλογὴ διὰ τῶν περιφημῶν teste τῶν ὁποῖων ἢ χρησιμοποίησις θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ὀδηγή-

ση σὲ κάποια σύγκριση ἀντιθέτως περιεχομένου ἐγκλείει καὶ τὶς ρεχωριστὲς δυσκολίες του.

Τὸ ὅτι ὁμως ὑπάρχουν διαφοραὶ μεταξὺ τῶν παιδιῶν τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν παιδιῶν τῶν πόλεων, οὐδεὶς σήμερον ἀμφισβητεῖ.

Πλείσται ἄλλως ἔρουναι ἐσχάτως γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτὸ προσεπικυρώνουν τὴν ἄποψιν τῆς οὐσιώδους ψυχικῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν παιδιῶν τῆς ὑπαίθρου καὶ τῶν παιδιῶν τῶν πόλεων.

Παραμερίζοντας δὲ γιὰ τὴν ὥρα ἄλλες διαπιστώσεις ἀπάνω στὸ θέμα αὐτὸ τῶν ψυχικῶν διαφορῶν, ἀναφέρω μίαν.

Δηλαδή:

Τὴν σχέσιν τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐργασίας. (1)

Τὰ παιδιὰ δηλαδή τῆς ὑπαίθρου εἶναι καταφανῶς ὠπλισμένα καὶ διαπαιδαγωγημένα γιὰ τὸ ἀνώτερον μέτρον πρὸς ἐργασίαν παρὰ τὰ παιδιὰ τῶν πόλεων.

Ὁ χωρικός κατὰ τὴν περίοδον τῆς κοπιώδους καὶ φορτικῆς ἐργασίας του προβλέπει ὄχι μὲ εὐχαρίστηση τὸ σχολεῖο, γιὰ τὸ ἀποσπᾶει τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴν βοήθειαν, πού τοῦ προσφέρουν στὴ δουλειά του.

Τὰ παιδιὰ εἶναι οἱ ἀπαραίτητοι βοηθοὶ του.

Συνεπῶς:

Διακοπές, ἐκδρομές, παρακολούθησις τῶν παιδιῶν σὲ ἀναγνωστήρια καὶ σὲ βιβλιοθήκας δὲν εἶναι τόσον πολὺ νοητὰ εἰς τὸν χωρικὸν — ὅπως ἀντιθέτως εἰς τὸν κάτοικον τῶν πόλεων γιὰ τὸ χωρικός θέλει νὰ ἔχει τὸ παιδάκι του ὡς βοηθό.

Ἄναμφισβότως τὸ χωριατόπαιδο ἐργαζόμενον γιὰ νὰ βοηθήσει τὸν πατέρα του δὲν τὸ πράττει μὲ τὴν καρδιά του καὶ ἀπὸ παρόρμησιν ἐσωτερική.

Εἶναι ὁμως δεμένο μὲ τὶς ἀσχολίες τοῦ πατέρα του.

Τοῦ λείπει ἡ εὐθύνη γιὰ τὸ ὄλον, τοῦ λείπει ἐπίσης καὶ ἡ Ἄγωγὴ ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ σπιτιοῦ του.

Ἄλλες διαφορὲς ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ χωριατόπαιδο καὶ τὸ παιδί τῶν πόλεων εἶναι:

Ἄλλοτε ἢ ὄχι γρήγορη σωματικὴ ἐξέλιξις, τοῦ παιδιοῦ τοῦ χωριοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παιδί τῶν πόλεων.

Ἄλλοτε ὁμως συμβαίνει καὶ τὸ ἀντίθετον καὶ ἄλλοτε συμβαδίζει ἡ ἐξέλιξις ἡ σωματικὴ τοῦ χωριατόπαιδου πρὸς τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ τῶν πόλεων.

Ἐπίσης διαφορὲς παρουσιάζονται καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γλωσσικὴν ἔκφρασιν.

Περιττὸν δὲ νὰ ἀναγραφῆ ὅτι δυσχέρειαι γιὰ τὸ Σχολεῖον τῆς ὑπαίθρου, παρουσιάζονται εἰς τὸν τύπον τῶν Σχολείων, ἰδίως τοῦ Μονοθεσίου ἢ Διθεσίου σχολείου τῆς ὑπαίθρου μὲ ἓνα, ἢ δύο δασκάλους γιὰ ἕκτῳ τάξεις.

Ἄναμφισβότως τὸ πρόβλημα τοῦ λαϊκοῦ Σχολείου τῆς ὑπαίθρου εἶναι ἓνα πρόβλημα δυσχερές, ἓνα πρόβλημα μεγάλο.

Πάντως ὁμως εἶναι γιὰ τὴν ὥρα ἓνα σχολικὸν πρόβλημα πρώτης τάξεως, καὶ ὄχι — ὅπως νομίζουν πολλοὶ — ἀπλῶς πρόβλημα τῆς ὑπαίθρου.

1. Das Verhältniss des Kindes zur Arbeit. (Heyward, Αὐτόθι σελ. 389).

Ἐτελείωσαμε...

Καί ὡς πρῶτον ἐρώτημα προβάλλει τὸ κάτωθι :

Στὴν δική μας πραγματικότητα ἰσχύουν αἱ ὡς ἄνω ἀπόψεις τὰς ὁποίας ὑποστηρίζει ὁ Βιεννέζος συνάδελφος, ἔχοντας ὑπ' ὄψει τοῦ τὰς συνθήκας λειτουργίας τοῦ λαϊκοῦ Σχολείου τῆς ὑπαίθρου στὴν Αὐστρία.

Ἄς δοῦμε ἕν πρὸς ἕν τὰ σημεῖα τῶν ἀποφεῶν του.

Ἐν πρώτοις :

Ἐὰν ἀναχωρήσομεν ἀπὸ τὴν ἄποψιν τὴν παιδαγωγικὴν ὅτι τὸ Σχολεῖο εἶναι μία σημαντικὴ ἐγκατάστασις πολιτιστικὴ, καὶ ὅτι ὁ δάσκαλος εἶναι φορεὺς σημαντικὸς τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ — αὐτὸς δυστυχῶς ὁ ἄλλοτε λαϊκὸς πολιτισμὸς τῆς ὑπαίθρου — ὅπως τὸν περιέγραψε καὶ ὁ Συνάδελφος Heywand — ποῦ θὰ ἦτανε μιὰ πηγὴ ἐμπνεύσεων διὰ τὴν δημιουργικὴν ἐργασίαν τοῦ δασκάλου τῆς ὑπαίθρου, εἶναι τῶρα μιὰ θύμησις μὲ τὸν στροβλισμὸν τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου εἰς τὰς πόλεις, μὲ τὸ ἀκατάσχετο ρεῦμα τῆς ἀστυφιλίας καὶ μὲ τὸν ξερριζωμὸ ἀπὸ τὸ χωριό.

Ἐπὶ εἰδικωτέραν δὲ ἄποψιν καὶ προοπτικὴν τὸ περιβάλλον τῆς στενωτέρας Πατρίδος ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἀντλήσῃ ὁ δάσκαλος τῆς ὑπαίθρου τὸ μορφωτικὸν ὕλικόν τῶν διδακτικῶν ἐνοσητῶν γιὰ τὴν συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν του, δὲν εἶναι σὲ πλείστας περιπτώσεις γνωστὸν τὸν δάσκαλον, ἔὰν συνέπεσε, — ὅπως δυστυχῶς συμβαίνει νεοδιοριζόμενος διδάσκαλος ἐκ Κρήτης νὰ τοποθετεῖται εἰς τὸ Κιούπκιοι τῆς Μακεδονίας, ἢ ἀντιθέτως Ἡπειρώτης δάσκαλος ἢ διδασκάλισσα νὰ ἐξακοντίζεται εἰς τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης.

Ἴδου ἕνα πρόβλημα πρὸς λύσιν ἀπὸ τὰς Διοικητικὰς ἀρχὰς τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας αἱ ὁποῖαι θεωροῦν ἀντιπαιδαγωγικὸν τὸν διορισμὸν τῶν δασκάλων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Στενωτέρας Πατρίδος των.

Ἡ ἔννοια καὶ τὸ περιβάλλον τῆς Στενωτέρας Πατρίδος, ὁ καθημερινὸς κύκλος τῶν ἐποπτεῶν καὶ τῶν ἐπιζήσεων τῶν παιδιῶν καὶ γενικὰ ὁ πλοῦτος τοῦ κύκλου τῆς Στενωτέρας Πατρίδος ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύνατο ὁ δάσκαλος νὰ ἀντλήσῃ ὕλικόν καὶ γιὰ τὴν σύνταξιν Πατριδογνωστικῶν Ἀναγνωστικῶν δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κάτι τι ζωντανὸν γιὰ ἕνα δάσκαλον ὁ ὁποῖος εἶναι ξένος πρὸς τὸ περιβάλλον.

Ἐρωτᾶται ὁμοίως :

Ποιὰ γωνιὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν διαθέτει ὕλικόν γιὰ τὴν σύνταξιν Πατριδογνωστικῶν Ἀναγνωστικῶν, ὅταν οἱ κατὰ ἐκπαιδευτικὰς περιφερείας διδάσκοντες καὶ Ἐπιθεωρηταὶ θὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ ἐπιθεβλημένον παιδαγωγικὸν πάθος;

Καὶ ὁμοίως :

Παρὰ τὰς ἐλαχίστας ἐξαιρέσεις φωτισμένων δασκάλων καὶ Ἐπιθεωρητῶν ἢ μεγαλειώδους αὐτῆ Πατριδογνωστικῆς ἀποψις παραμένει πρόβλημα ἄλυτον, γιὰτὶ οἱ δασκάλοι δὲν μποροῦν, ἄλλοι λόγῳ ἐλλείψεως εἰδικῆς λογοτεχνικῆς μορφώσεως εἰς τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας, καὶ ἄλλοι γινώσκται μὲν καὶ μεμυημένοι, ἀλλὰ ξένοι πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ χωριοῦ ποῦ ὑπηρετοῦν, ἀδυνατοῦν νὰ φέρουν εἰς πέρας κάτι τι συγκεκριμένον.

Πάντως ἡ ἰδέα τῆς συντάξεως Πατριδογνωστικῶν Ἀναγνωστικῶν

Αναγνωστικῶν κατὰ ἐκπαιδευτικὰς περιφερείας πρέπει νὰ ἀπασχολή-
σῃ τὰ ἐκάστοτε συγκρατούμενα Παιδαγωγικὰ κατὰ περιφερείας Συν-
ἔδρια.

Ἐπίσης:

Λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς ψυχικῆς ἰδιοσυστασίας τοῦ παιδιοῦ τοῦ
χωριοῦ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ψυχικότητα τοῦ παιδιοῦ τῶν πόλεων δὲν ἐπι-
τρέπεται τόσον κατὰ τὴν ἐκτίμησιν ἐκ μέρους τῶν ἐπιθεωρητῶν τῆς
ἐργασίας τῶν διδασκόντων, ὅσον καὶ ἐκ μέρους τῶν διδασκόντων τῆς
ἀνιχνεύσεως τῆς ἰδιορρυθμίας τῆς ψυχικῆς τῶν παιδιῶν τῆς ὑπαίθρου
ποῦ διαπαιδαγωγοῦν, νὰ ἰσχύουν τὰ μέχρι σήμεραν ἐν χρήσει καὶ μά-
λιστα κωδικοποιημένα κριτήρια περὶ τῆς ἀξίας τῶν διδασκόντων.

Ἴδου ἐλάχιστα ἐκ τῆς πληθούς τῶν προβλημάτων ποῦ σχετίζονται
μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἀποψιν τῆς μεταρρυθμιστικῆς προσπάθειας, περὶ τῆς
ὑποίας κάμνομεν λόγον παίζοντες μᾶλλον μὲ τὰς λέξεις παρὰ ἐρμηνεύ-
οντες τὸ θαυότερον νόημα τῶν πρὸς λύσιν ἐπὶ μέρους προβλημάτων.

Ἄς ἀναπνεύσομεν ὁμῶς... καὶ ἅς καταβληθῇ προσπάθεια ἐκ μέρους
ἄλλων τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐκπαιδευτικῆς κλίμακος καὶ Ἱεραρχίας,
ὥστε νὰ σταθοῦμε — εἰς ἐποχὴν ποῦ ἐξαγγέλονται ἄνωθεν ζηλευταὶ με-
ταρρυθμιστικαὶ ἀπόψεις — μελετηταὶ τῶν προϋποθέσεων ἐκείνων ποῦ
ἴα ὀδηγήσουν ἀργὰ ἢ γρήγορα εἰς τὴν μεταρρυθμιστικὴν ἀποψιν τόσο
τοῦ Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος ὅσον καὶ τῆς συντάξεως τῶν καινούρ-
γων Ἀναγνωστικῶν, ὡς καὶ τῶν Πατριδογνωστικῶν τοιοῦτων.

Καὶ ἐνῶ οἱ δασκάλοι μας τῆς ὑπαίθρου θὰ ἀσχολοῦνται κατὰ περι-
φερείας μὲ τὴν σύνταξιν τῶν Πατριδογνωστικῶν Ἀναγνωστικῶν τῆς
περιφερείας των, οἱ δασκάλοι τῶν πόλεων, ἂν δὲν πραγματοποιήσουσι
τὴν σύνταξιν Πατριδογνωστικῶν — Ἀναγνωστικῶν γιὰ κάθε περιοχὴ
τῆς πόλεως — ὅπως ἔγινε στὴν Βιέννη — ἅς πραγματοποιηθῇ τοῦλάχιστον
ἡ σύνταξις ἔστω καὶ γιὰ μιὰ κεντρικὴ περιοχὴ ἐκάστης πόλεως ἢ μεγα-
λοπόλεως, ὅπως αἱ Ἀθῆναι.

Ἴδου ἡ Ρόδος, Ἴδου καὶ τὸ πῆδημα!

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ

Παιδαγωγός

ΠΟΙΑ Η ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΣ ΗΛΙΚΙΑ ΔΙ' ΕΝΑΡΞΙΝ ΦΟΙΤΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ

Μιχαήλ Κουτλή, μετεκπ)ντος διδασκάλου

Μεταξύ τῶν θεμάτων ἅτινα ἐξακολουθοῦσι πάντοτε νὰ διατηρῶσι τὴν ἐπικαιρότητα των, εἶναι καὶ τὸ ὑπὸ ἀνάπτυξιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ σημασία τοῦ προβλήματος τούτου εἶναι σπουδαιοτάτη, ἡ δὲ ὀρθὴ ἀντιμετώπισις του ἀσκεῖ μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐν γένει ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως τῶν Ἑλληνοπαίδων, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ μας ὅπως συμβάλωμεν θετικῶς εἰς τοῦτο, θὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν ἀνάπτυξιν του, ἐν τῷ μέτρῳ τῶν πενιχρῶν δυνάμεών μας.

Α. Ἡ Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς διδάσκει, ὅτι ἡ ἀγωγή εἰς τὰς πρωτογόνους κοινωνίας δὲν ἦτο θεσμὸς κοινωνικῶς ἀνεγνωρισμένος καὶ ὅτι αἱ κοινωνίαι αὗται δὲν εἶχον συνειδησιν αὐτῆς. Ζωὴ καὶ ἀγωγή εὐρίσκονται εἰς στενὴν συνάρτησιν. Ἡ πείρα ἦτο περιορισμένη καὶ μετεδίδετο διὰ τῶν γονέων εἰς τὰ τέκνα. Προοδευτικῶς ὅμως ἡ πείρα ἀνεπτύχθη καὶ οὕτω μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἐνεφανίσθησαν διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ τάξεις ἀνθρώπων, ὡς τῶν ἱερέων, τῶν σοφῶν, τῶν ἀοιδῶν, τῶν γυμναστῶν, τῶν κατασκευαστῶν ὄπλων κ.λ.π. Ἡ πείρα αὕτη ἦτο πλέον ἀδύνατον νὰ διδαχθῇ μόνον παρὰ τῶν γονέων. Ὁ παῖς ἠναγκάσθη νὰ διδαχθῇ ταύτην ἢ μέρος αὐτῆς καὶ ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας. Ἐντεῦθεν ὅμως καὶ τὸ πρόβλημα.

Οὕτω εἰς τὴν Ἀρχαίαν Σπάρτην, ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ ἀγωγή τῶν παίδων, κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας των ἀνετίθετο εἰς τοὺς γονεῖς, μετὰ ὅμως τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 7ου ἔτους, παρεδίδοντο οὗτοι εἰς Δημόσιον Ἐκπαιδευτικὸν Ἰδρυμα, ὅπου πλέον συστηματικῶς ἐδιδάσκοντο καὶ ἐξεπαιδεύοντο.

Εἰς τὰς Ἀρχαίας Ἀθήνας παρατηρεῖται ὅτι οἱ παῖδες ἐμορφώνοντο ἐντὸς τοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος. Ἡ περίοδος ὅμως αὕτη τῆς ἀγωγῆς ἐπερατοῦτο κατὰ τὸ 7ον ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ οἱ παῖδες τῶν Ἀθηναίων ἐντελῶς ἐλευθέρως ἤρχιζον φοιτῶντες εἰς τὰ διδασκαλεῖα.

Εἰς τοὺς Ρωμαίους κατὰ τὴν περίοδον μέχρι τοῦ 300 π.Χ. ἡ Ρωμαία μήτηρ ἀνελάμβανε τὴν ἐν γένει ἀγωγήν τῶν τέκνων τῆς μέχρι τοῦ 7ου ἔτους τῆς ἡλικίας των, ὁπότε πλέον τὰ ἄρρενα ἀνελάμβανε ὁ πατήρ, εἰς ἃ ἐδίδασκεν οὗτος τὰς γεωργικὰς ἐργασίας καὶ τὰ εἰσήγαγε εἰς τὴν ζωὴν τῆς κοινωνίας. Ἀργότερον πάλιν μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ ἐκπαιδευτικὸν τοῦτο σύστημα μετεβλήθη ἐκ τῆς ἐπιδράσεως φυσικὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ παρατηροῦμεν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Ρωμαίου παιδαγωγοῦ ΚΟΥΪΝΤΙΛΙΑΝΟΥ νὰ ἀπαιτῆ ὅπως τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς ἀρχίζῃ ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ παιδός, ἢ δὲ **φοιτήσις του εἰς τὸ Σχολεῖον ἀπὸ τοῦ 7ου ἔτους.**

Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὡς ἀντιλαμβάνεται τις ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Μ. Βασιλείου, ἡ παιδεία τῶν νέων ἐχωρίζετο εἰς ἑπταετίας. Ἡ πρώτη ἑπταετία περιελάμβανε τὴν ἀγωγήν τῶν νηπίων ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἡ δὲ δευτέρα τὴν παιδευσιν τῶν παίδων ἐν τοῖς Σχολείοις, ἦτοι ἐν τοῖς διδασκαλείοις ἢ χαμαιδιδασκαλείοις ὡς ὠνοζάζοντο τὰ σχολεῖα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Β. Αἱ γνώμαι ἐπίσης διαφόρων φιλοσόφων, παιδαγωγῶν καὶ ψυχολόγων ἀρχαίων τε καὶ συγχρόνων ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου ἔχουσι ὡς ἑξῆς:

Ὁ Πλάτων εἰς τοὺς «ΝΟΜΟΥΣ» του

Υποστηρίζει, ότι η περίοδος άπο του 3ου μέχρι του 6ου έτους είναι κατ' έξοχήν ηλικία της παιδιᾶς. Δέχεται δέ ότι μόνον μετά τὸ 6ον έτος δέον τὰ παίγνια νά ἀπαλύνωνται καί νά μετατρέπωνται εἰς διαφέροντα πρὸς μάθησιν καί μαλιστα εἰς εἰδικούς χώρους. "Όσον δέ διὰ τὴν ἔναρξιν διδασκαλίας ἀναγνώσεως καί γραφῆς, θεωρεῖ ὡς τὴν πλέον κατάλληλον ηλικίαν τὸ 10ον έτος.

Ὁ Ἄριστοτέλης εἰς τὰ «ΠΟΛΙΤΙΚΑ» του διαιρεῖ τὴν παιδείαν εἰς «ἑβδομάδας». «ταύτην γάρ τὴν ηλικίαν καί μέχρι τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἀναγκαῖον οἴκο τὴν τροφήν ἔχειν... Δύο δ' εἰσὶν ηλικίαι, πρὸς ἃς ἀναγκαῖον διηρῆσθαι τὴν παιδείαν, μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἑπτὰ μέχρις ἡῆθης. . . οἱ γὰρ ταῖς ἑβδομάσι διαιροῦντες τὰς ηλικίας ὡς ἐπὶ τῷ πολὺ λέγουσιν οὐ κακῶς».

Τὴν αὐτὴν περίπου διαίρεσιν ὑποστηρίζει καί ὁ πολὺς ΚΟΜΕΝΙΟΣ κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ φοίτησις τῶν παιδῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μητρικῆς γλώσσης, ὅπου διδάσκονται οὗτοι Ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμητικὴν κ.λ.π. δέον νά ἀρχῆται μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 6ου έτους.

Ὁ W. Stern πάλιν, μὲ ὄρια ἑσασικά τὴν 2αν ὀδοντοφυΐαν καί τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἡῆθης, διαιρῶν τὴν ὄλην ψυχικὴν ἐξέλιξιν εἰς διαφόρους περιόδους, ὑποστηρίζει ὅτι μέχρι τοῦ 6ου έτους ὁ παῖς ἀσχολεῖται κυρίως περὶ τὸ παίζειν καί ὀνομάζει τὴν ηλικίαν αὐτὴν πρῶτον. Ὡς δευτέραν περίοδον ὀρίζει τὴν ηλικίαν τῶν 7-14 ἐτῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ παῖς μανθάνει μετὰ συνειδήσεως, διότι κατ' αὐτὴν ἡδὴ γίνεται διάκρισις μεταξὺ παιγνιδίου καί ἐργασίας.

Ὁ L. Nagy ἀναλόγως τοῦ ἐκάστοτε ἀρχόντος διαφέροντος, διακρίνει διαφόρους περιόδους ψυχικῆς ἐξελίξεως. Οὕτω ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ 2ου έτους ἀρχεῖ τὸ διαφέρον πρὸς κτῆσιν αἰσθημάτων. Ἀπὸ τῆς ηλικίας αὐτῆς μέχρι τοῦ 7ου έτους ἀρχεῖ τὸ ὑποειμενικὸν διαφέρον.

Ἀπὸ τοῦ 7ου ὁμως μέχρι τοῦ 10ου έτους ἀρχεῖ τὸ ἀντικειμενικὸν διαφέρον. Εἶναι ὁμως γνωστὸν, ὅτι πρὸς ἀπόκτησιν γνώσεων, σκοπὸν σὺν τοῖς ἄλλοις, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει τὸ Σχολεῖον, εἶναι ἀπαραίτητος ἡ στροφή πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὸ μὴ ἐγώ, ἵνα πλὴν τῶν ἄλλων ὑπάρξῃ καί ἀντικειμενικὴ ἐκτίμησις τῶν πραγμάτων καί γεγονότων.

Τὸ αὐτὸ έτος πρὸς ἔναρξιν φοιτήσεως εἰς τὸ Σχολεῖον παραδέχεται καί ὁ Hertmaun ὅστις τὴν ὄλην περίοδον τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως ποδιαίρει: α) μέχρι τοῦ 6ου έτους καί ὀνομάζει χρόνον

πρὸ τῆς φοιτησεως εἰς τὸ Σχολεῖον, β) τὴν ηλικίαν πέραν τοῦ 6ου έτους, ἥτις δὲν ἔχει σαφῆ ὄρια λήξεως, ἦν ὀνομάζει σχολικὴν περίοδον, κ.λ.π. κ.λ.π.

"Ἴνα ὁμως μὴ μακρυγορήσωμεν, δὲν θά ἀναφέρωμεν καί πολλοὺς ἄλλους τὰ αὐτὰ ποστηρίζοντας, οὐδὲ τοὺς ἔχοντας ἀντίθετον γνώμην, ὅτι δηλαδὴ ἡ φοίτησις εἰς τὸ Σχολεῖον εἶναι δυνατὸν νά ἀρχίξῃ ἐνωρίτερον, ἂν καί οἱ τὰς τοιαύτας ἀπόψεις ὑποστηρίζοντες εἶναι ἐλίχιστοι, στηρίζοντες κυρίως τοῦτο, ἐπὶ τῶν εἰς τὰς χώρας τῶν ἐπικρατούντων διαφορετικῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν, αἰτινες ἀσκοῦσι ἕν τι μὲτρω ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς πρῶτου ἢ μὴ ψυχοσωματικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου.

Γ. Εὐνόητον τυγχάνει, τὸ ὅτι διὰ τὴν φοίτησιν εἰς τὸ Σχολεῖον καί τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀπαιτήσεων αὐτοῦ, εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως οἱ παῖδες ἔχωσιν ἀνεπτυγμένας ὀρισμένας ἱκανότητας σωματικῆς, πνευματικῆς καί ψυχικῆς. Τοῦτέστιν τοιαύτην διάπλασιν τῶν διαφόρων μερῶν καί τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, ὥστε νά δύναται ὁ παῖς νά πράττῃ ὀρισμένας ἐργασίας, νά ἀντέχῃ εἰς αὐτάς καί νά ἔχῃ ἐπίσης ἀνεπτυγμένας τὰς διαφόρους αἰσθήσεις του. Προσέτι δέον ὁ παῖς νά ἔχῃ τοιαύτην ἀνάπτυξιν ψυχοπνευματικὴν ὅσον καί τοιαύτας διανοητικῆς ἱκανότητας, ἀνευ τῶν ὁποίων οὐδεμία σχολικὴ ἐργασία εἶναι δυνατὸν νά ἐπιτευχθῇ.

Τοιαῦται δὲ εἶναι, ἡ ὑπαρξίς παραστατικοῦ πλοῦτου, ἡ ἐξέλιξις τῶν λειτουργικῶν τῆς μνήμης, ἡ ἱκανότης πρὸς παρατήρησιν, ἡ ἱκανότης συγκεντρώσεως ὀρισμένου βαθμοῦ τῆς προσοχῆς, ἡ γλωσσικὴ ἱκανότης πρὸς κατανόησιν καί ἔκφρασιν τῶν διανοημάτων, ἡ ἱκανότης πρὸς ὑπακοήν, ἡ ὑπαρξίς βουλήσεως πρὸς πραγμάτων τεθέντων σκοπῶν, ἡ ὑπαρξίς ὀριμότητος κοινωνικῆς καί ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, πρὸς ἀνοχήν, συνύπαρξιν, συνεργασίαν καί ἔνταξιν εἰς τὴν ὀμαδικὴν ζωὴν τῆς τάξεως καί τοῦ Σχολείου.

Αἱ γενόμεναι δὲ κατὰ τὸ παρελθὸν παιδολογικαὶ ἐρευναι ἀπέδειξαν ὅτι εἰς ὀρισμένα κλίματα μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεται καί τὸ ἰδικὸν μας, ὁ κανονικῶς ἐξελισσόμενος παῖς, μετὰ τὸ 6ον έτος τῆς ηλικίας του ἔχει τὰς μνημονευθεῖσας προϋποθέσεις καθ' ὅτι:

Σωματικῶς ὁ παῖς ἔχει ἀρκούντως ἀναπτυχθῆ ὥστε καταστή ἱκανὸς νά πράττῃ ὀρισμένας ἐργασίας καί νά ἀντέχῃ εἰς αὐτάς.

Ὁ ἐγκέφαλός του ἡδὴ κατὰ τὸ 7ον έτος ἔχει ἀποκτήσει τὰ 83% τῆς ἀναπτύξεώς του.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν παραστάσεων τοῦ παιδὸς τῶν 7 ἐτῶν εἶναι ἱκανὸς ἵνα ἐπ' αὐ-

των στηριχθῆ τὸ ἔργον τοῦ Σχολείου.

Ἄλλὰ καὶ ἡ παρατήρησις καὶ ἡ προσοχὴ μᾶς παρέχουν πλέον δείγματα ὅτι ἂν καὶ ἀσθενεῖς ἐπιτρέπουσι εἰς τὸν παῖδα νὰ συγκεντρώη ἑαυτὸν ἐπὶ διαφόρων σχολικῶν ἐργασιῶν.

Ἡ ἀντίληψις περὶ τοῦ κόσμου καθίσταται μᾶλλον ρεαλιστικὴ.

Ἡ νόησις καὶ αὐτὴ παρέχει δείγματα, ὅτι ὁ παῖς τῆς ἐν λόγῳ ἡλικίας, δύναται νὰ διεξαγάγῃ συζητήσεις ἀλλὰ καὶ νὰ παρακολουθῆ τοιαύτας, ἐπίσης νὰ ἐκτιμᾷ ἀρκούντως πράγματα καὶ γεγονότα, νὰ δημιουργῆ ἐκ τῆς ἐκτιμήσεως αὐτῶν ἰδίαν γνώμην, προσέτι δὲ νὰ προσαρμόζῃ καὶ τὴν συμπεριφορὰν του καταλλήλως.

Ἡ μνήμη καθίσταται ἐνεργητικὴ καὶ ἡ φαντασία περισσότερο ἐποπτικὴ καὶ θετικὴ.

Ὡς πρὸς τὸ συναίσθημα, ἔχομεν ἀνάπτυξιν τοῦ θάρρους, ἐνίσχυσιν τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων καὶ ἐκδηλώσιν πατριωτικῶν καὶ θρησκευτικῶν συναισθημάτων.

Ἡ βούλησις ἀπὸ τοῦ 7ου ἔτους καθίσταται καὶ αὐτὴ ἐνεργητικὴ καὶ περισσότερο ἐσκεμμένη.

Ἡ προσωπικότης τοῦ παιδὸς ἀπὸ τῆς περιόδου αὐτῆς σταθεροποιεῖται καὶ ἀπαλλάσσεται βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς ἀδυναμίας τῆς προηγουμένης ἡλικίας, προσαρμοζομένης δὲ πρὸς τὴν προσωπικότητα τῶν ἄλλων ἀποκτᾷ πλέον ἀξίαν σχετικὴν.

Δ. Νῦν θὰ ἀναφέρωμεν προσέτι ἐν περιλήψει καὶ τι ἄλλο, πλὴν τῆς ἐλλείψεως τῶν ὡς ἄνω προϋποθέσεων, ἐμποδίζει τὴν ἔναρξιν τῆς φοιτήσεως τῶν παιδῶν εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον, ἐνωρίτερον τοῦ 7ου ἔτους.

α) Ὁ ὀργανισμὸς τοῦ παιδὸς τῆς νηπιακῆς ἡλικίας εἶναι τόσο τρυφερὸς ὥστε νὰ θλάπτηται εὐκόλως.

β) Ἡ κινητικότης του εἶναι τόσο ἐντονος ὥστε νὰ μὴν ἐπιτρέπη εἰς τὸν παῖδα νὰ συγκεντροῖ ἑαυτὸν πρὸς πραγμάτων ἔρου τινός.

γ) Τὸ παίγνιον κυριαρχεῖ εἰς ὅλας τὰς ἀσχολίας του.

δ) Αἱ ἀντιλήψεις τῶν σχέσεων τοῦ χρόνου εἶναι ἐλλειπεῖς. Εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς κατ' αἰσθησίν ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου ὁ παῖς πιστεύει ὅτι μὲ τὴν παραμικρὰν ἀλλαγὴν τῆς συστάσεως καὶ τοῦ σχήματος τῶν ὄντων, χάνουν ταῦτα δι' αὐτὸν τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ἰδιαιτερότητά των.

ε) Αἱ παραστάσεις εἶναι ἀνεπαρκεῖς καὶ ἡ μνήμη παθητικὴ.

στ) Ἡ φαντασία εἶναι ἄλογος καὶ ἀδέσμευτος. Ἐχομεν τὴν λεγομένην μαγικὴν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου. Λεῖπει ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ νηπίου ἡ ὀργάνωσις καὶ

ἠτάξις τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου τοῦ συγχρονισμοῦ καθ' ὃν συγγέει τὰς αἰτιώδεις σχέσεις μεταξὺ τῶν γεγονότων καὶ δημιουργεῖ ἀσχέτους τοιαύτας.

ζ) Τὰ συναισθήματα εἶναι σφοδρότατα, ἐπικρατεῖ ἀντίληψις ἐγωκεντρικὴ, στάσις ἐγωϊστικὴ, ἀντίδρασις εἰς συμβουλὰς καὶ προτροπὰς, ἰσχυρογώνμοσύνη καὶ πείσμα.

η) Ἡ βούλησις εἶναι ἀσθενὴς αἱ δὲ «βουλευτικαὶ ἐπισχέσεις» δι' ὧν αὐτὴ ἐξαφανίζεται παντελῶς εἶναι λίαν συχναί. Ὡσαύτως στερεῖται σταθερότητος καὶ ὁ παῖς τῆς ἡλικίας ταύτης διαρκῶς μεταβάλλει προσπάθειαν καὶ στρέφεται πρὸς νέον τι.

Ε. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως καὶ πλέον ἀξιοπρόσεκτον σημεῖον εἶναι αἱ ἐκ τῆς βεβιασμένης παιδείας καὶ ἐκ τῆς πρῆμου φοιτήσεως τῶν παιδῶν εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον προκύπτουσαι ψυχῶσυματικαὶ ἀνωμαλῖαι καὶ διαταραχαὶ αἰτινες ὡς τραυματισμοὶ συνοδεύουσι καὶ ἐνοχλοῦσι ἐφ' ὄλοκλήρου τοῦ βίου τὸν ἀνθρώπον.

Αἷτια δὲ αὐτῶν εἶναι τὰ παρεμπίπτοντα δυσάρεστα γεγονότα ἅτινα προκαλοῦσιν ἀσυνήθεις ψυχικοὺς τραυματισμοὺς καὶ ἀπαγοητεύσεις ἐκ τῶν ὁποίων ἐπέρχεται διαταραχὴ τῆς ψυχικῆς του ἰσορροπίας, μεταβολὴ τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τοῦ χαρακτῆρος του. (1)

Μεταξὺ τῶν διαταραχῶν τούτων εἶναι δυνατόν νὰ διακριθῶσι διαταραχαὶ τοῦ ὕπνου, διαφόρων εἰδῶν ἀντιδράσεις, ἀρνησις λήψεως τροφῆς, ἔμμετοι, δῆξις ὀνύχων, διαταραχαὶ τῆς ἀναπνοῆς, τραυλισμός, σαδισμός, μαζοχισμός, κρίσεις ὀργῆς, φόβοι, φοβῖαι διάφοροι, ἀγωνίαι, θλίψις, ἀπαγοητεύσεις, συμπλέγματα ἐλλείψεως ἀσφαλείας, συμπλέγματα κατωτερότητος, διάφορα τίκ, διαταραχαὶ τῆς βουλήσεως, τῆς φαντασίας καὶ ἄλλων ψυχικῶν λειτουργιῶν.

Αἱ ψυχικαὶ αὗται διαταραχαὶ αἰτινες ἐπιφέρουσι διατάραξιν τῆς ψυχικῆς ἀρμονίας τοῦ παιδός, καθιστῶσιν αὐτὸν ἀπροσάρμοστον καὶ φέρουσι τοῦτον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἄλλους. Πλὴν αὐτῶν ὁ πάσχων ἐκ ψυχικῶν διαταραχῶν παῖς, δὲν δύναται νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰς ἰκανότητάς του, καὶ ἐπομένως ἡ ἀποδοτικότης του καθίσταται χαμηλὴ, ἡ δὲ ζωὴ του πλήρης ἀπογοητεύσεων καὶ θλίψεων.

Σχετικῶς ὁ καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Robert Dottrens λέγει: «Προσωπικῶς ἔχει διαπιστώσει εἴκοσι ἔτη συ-

1. Ἴδε μελέτην ἡμῶν «Τὸ πρόβλημα τῆς διγλωσσικῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς ἀγροτικοῖς σχολείοις» Περιοδ. «Σχολία καὶ Ζωή».

νεχώς την ζημίαν ητις προξενείται εις παιδας οϊτινες ἐπωφελοῦνται ἀπὸ τὰς ἀπαλλαγάς, τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἡλικίας — ὑπάρχουν καὶ τοιαῦται — καὶ πὺ εἰσέρχονται εἰς τὸ Δημοτ. Σχολεῖον πρὶν νὰ συμπληρώσωσι τὸ βον ἔτος. Ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων οϊτινες ἀργότερον δὲν εἶχον ἀτύχημά τι ἢ ἀποτυχίαν τινὰ εἶναι ἐλάχιστος».

ΣΤ' Νῦν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων εὐχερῶς συμπεραίνομεν τὰ ἀκόλουθα:

1. Ὅτι, ἤδη ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὡς πλέον κατάλληλος ἡλικία πρὸς ἔναρξιν συστηματικῆς διδασκαλίας εἰς τοὺς παῖδας, ἐθεωρήθη τὸ 7ον ἔτος.

2. Ὅτι οἱ περισσότεροι τῶν παιδαγωγῶν ψυχολόγων ὡς καὶ μεγάλοι φιλόσοφοι τάσσονται ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως, ὅτι τὸ 7ον ἔτος εἶναι τὸ πλέον κατάλληλον πρὸς ἔναρξιν συστηματικῆς διδασκαλίας εἰς τοὺς παῖδας καὶ φοιτήσεως αὐτῶν εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον.

3. Ὅτι καὶ τὰ δεδομένα τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδὸς ὡς καὶ τῆς παιδαγωγικῆς τοιαύτης, τάσσονται ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἀπόψεως.

4. Ὅτι οἱ ἐκ τῆς θεβιασμένης παιδείας ἀπειλοῦντες τὴν κανονικὴν ἐν γένει ἀνάπτυξιν τοῦ παιδὸς κίνδυνοι εἶναι ἀφθονοὶ καὶ λίαν σοβαροί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ἐξαρχοπούλου Ν. Ψυχολογία τοῦ παιδός.

2. Ἐξαρχοπούλου Ν. Ψυχικαὶ ἀνωμαλίες τῶν παίδων καὶ τρόποι θελτιώσεως αὐτῶν.

3. Ἐξαρχοπούπου Ν. Γενικὴ διδακτικὴ.

4. Παγιατάκη Σπ. Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία.

5. Κωνσταντοπούλου Ε. — Τσίριμπα Ἄντ. Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς.

6. Κοροντζῆ Π. Εἰδικὴ διδακτικὴ.

7. Robert Dottrens Ἄγωγή καὶ Δημοκρατία (Μετ. Βασδέκη).

8. Διαλέξεις Πανελληνίου Ἐνώσεως Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς πρὸς μετεκπ)νοὺς διδασκάλους, ἔτη 1956 — 1958.

9. Παραδόσεις Ἐφηρμοσμένης Ψυχολογίας πρὸς μετεκπ)νοὺς διδ)λους ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, ἐτῶν 1956—1958.

10. Περιοδικὰ «Σχολικὴ Ὑγιεινή», «Σχολεῖο καὶ Ζωή».

11. Πλουτάρχου. Περὶ παίδων ἀγωγῆς.

12. Ἀρχαῖοι συγγραφεῖς.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΟΥΣΚΑ

Διευθυντοῦ Ζαριφείου Παιδ. Ἀκαδ. Ἀλεξ(πόλεως)

Συμπεράσματα ἐν τῶν πραυτιῶν ἀσειήσεων τῶν σπουδαστῶν εἰς ἀγροτιὰ σχολεῖα Μακεδονίας καὶ Θράκης

1. Οἱ πραυτικὲς ἀσκήσεις τῶν σπουδαστῶν μας: Οἱ σπουδασταὶ τῆς Ἀκαδημίας μας (1) πέραν τῶν πραυτικῶν ἀσκήσεων πὺ ἔκαναν στὰ πρότυπά μας κατὰ τὸ Ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 1963 - 1964, ἀφέθησαν ἐλεύθεροι πὺ μὴ ἔβδομάδα, πρὸ τοῦ Πάσχα, νὰ διδάξουν σὲ σχολεῖα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ἔτσι ἐπὶ 6) ἡμερον ξεχύθησαν παντοῦ καὶ ἐδίδαξαν σὲ ὅλους τοὺς τύπους τῶν σχολειῶν καὶ καθένας ἔκανε μὲ τις διδασκαλίες αὐτὲς καὶ τῶν Προτύπων περὶ τις 40 - 50 διδασκαλίας σὲ ὅλα τὰ μαθήματα καὶ σὲ διάφορα σχολεῖα. Καθένας κατὰ τὸ 6) ἡμερον αὐτὸ κρατοῦσε βιβλιᾶριον θεωρημένον ἀπὸ τὸν Δ)ντὴν τῆς Ἀκαδημίας, στὸ ὁποῖο καταγράφονταν οἱ διδασκαλίες στὰ διάφορα σχολεῖα καὶ τελικῶς ὑπογράφονταν καὶ σφραγίζονταν ἐκ μέρους τοῦ Δ)ντοῦ τοῦ σχολείου, ὁ ὁποῖος σημείωνε καὶ τις παρατηρήσεις του, τὸσον ἐπὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν διδασκαλιῶν καὶ τῆς προετοιμασίας τοῦ σπουδαστοῦ, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς παρακολουθήσεως καὶ ἐκμαθήσεως τῆς ἐργασίας τοῦ γραφείου (ἂν ἔμαθε νὰ

κρατῆ τὰ βιβλία τοῦ γραφείου κ.λ.π.).

Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του στὴν Ἀκαδημία ὁ σπουδαστὴς ὑπέβαλε σὲ μᾶς τὸσο τὸ βιβλιᾶριό του, ὅσο καὶ μὴ συνοπτικὴ ἔκθεση ἐπὶ τῆς πορείας τῶν διδασκαλιῶν του, τῶν παρακολουθήσεῶν του, τῶν προβλημάτων του, τῶν ἀποριῶν του, τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῶν προτάσεῶν του. Ἀπὸ τις ἐκθέσεις αὐτὲς συγκεντρώσαμε μερικὰ στοιχεῖα, πὺ νομίζομε ὅτι πρέπει νὰ δοῦν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος γιὰ ν' ἀντιληφθοῦμε πὺς λειτουργοῦν τὰ ἀγροτικά μας σχολεῖα καὶ πὺς σκέπτονται ἐπὶ τῶν προβλημάτων τους οἱ σπουδασταὶ μας.

2. Σχολεῖα στὰ ὁποῖα ἐδίδαξαν: Συνολικῶς οἱ σπουδαστὴς μας ἐδίδαξαν (σύνολον σπουδαστῶν καὶ σπουδαστριῶν 108) παρακολούθησαν καὶ ἐδίδαξαν σὲ 136 σχολεῖα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἀπὸ τὰ ὁποῖα: 50 ἦταν πολυθ. (6)σια, 8)σια, 12)σια).
13 » πενταθέσια
20 » τετραθέσια
16 » τριθέσια
26 » διθέσια
11 » μονοθέσια
136 » Σύνολον σχολ.

1. Ζαριφειος Παιδ. Ἀκαδ. Ἀλεξανδρουπόλεως

Κατὰ τὰ στατιστικὰ δεδομένα, ὁγαλ-

μένα από τις εκθέσεις τους, στα σχολεία αυτά διδάσκουν 564 διδάσκαλοι σ' ένα συνολικόν αριθμόν παιδιών 23.010. Σε κάθε διδάσκαλον αντιστοιχοῦν κατά μέσον ὄρον 40 μαθηταί. Παρατηρήθησαν ὄργανικά κενὰ διδασκάλων 23.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν αὐτῶν σὲ κάθε διδάσκαλον εἶναι ἀκόμη μέγας. Ἄν θέλωμε νὰ δοῦμε ἀναγέννηση Παιδείας πρέπει ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν νὰ κατέλθῃ τοῦλάχιστον στοὺς 30. Βεβαίως μειώθηκε αἰσθητῶν ὁ ἀριθμὸς ἐντὸς μιᾶς 10) ετίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ προχωρήσωμε ἀκόμη καὶ τὸ κακὸ θὰ βελτιωθῇ με τὸν διορισμὸ πολλῶν ἀκόμη διδασκάλων, τὴν προαγωγή τῶν σχολείων καὶ ἰδίως τῶν 1)θεσίων σὲ 2)θέσια. Γιὰ τὶς ἀκριτικὲς τοῦτες περιοχὲς καὶ γενικῶς ὅλης τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου πιστεύομε, ὅτι ἂν σὲ κ ἄ θ ε σχολεῖο διορίζονταν καὶ μιὰ νηπιαγωγός, τότε καὶ τὰ παιδιὰ πολὺ θὰ προάγονταν καὶ ὁ ἐκπολιτισμὸς τοῦ χωριοῦ με τὴν ἐπίδραση τῆς νηπιαγωγοῦ στὴν οἰκογένεια θὰ προώδευε καὶ τὸ σχολεῖο θὰ μετατρέπονταν ἀμέσως σὲ 2)θέσιο. Ἡ ὑπηρεσία τῆς νηπιαγωγοῦ θὰ ἦταν πολύτιμη στὴν ἐκμάθηση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ στὴν ἐργασία ἰδιαίτερα τῶν μικρῶν τάξεων τῶν 1)θεσίων σχολείων. Θὰ χρειαθοῦν βεβαίως νηπιαγωγοί, ἀλλὰ τὸ κράτος φαίνεται ὅτι ἐννοεῖ τὴν σημασίαν τῆς νηπιαγωγοῦ με τὴν ἴδρυσήν νέας Σχολῆς νηπιαγωγῶν στὴ Θεσσαλονίκη. Ὁργανικὰ κενὰ ἐπίσης δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχουν, μιὰ ὅσο ἔχομε τόσους ἀδιορίστους διδασκάλους.

3. Τὰ καθυστερημένα παιδιά: Οἱ σπουδασταί μας ὁμολογοῦν, ὅτι σχεδὸν παντοῦ εὐρέθησαν πρὸ καθυστερημένων παιδιῶν.

Στὰ 136 σχολεῖα, κατὰ τὴ στατιστικὴ ἀπὸ τὶς εἰδικὲς αὐτὲς ἐκθέσεις, εὐρέθησαν συνολικῶς περίπου 700 καθυστερημένα παιδιὰ, δηλαδὴ ἓνα 3%. Τί θὰ γίνῃ με τὰ παιδιὰ αὐτά; Διερωτῶνται καὶ οἱ διδάσκαλοι τῶν σχολείων αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι μένουν ἄπρακτοι μπροστὰ στα τρομακτικὰ προβλήματά τους. Ἡμεῖς προτείνομε τὶ πρέπει νὰ γίνουν στὰ προαναφερ-

θέντα βιβλία μας. Πάντως τονίζομε ὅτι: Δὲν ἤμποροῦμε νὰ ὀμιλοῦμε περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς Στοιχ. Ἐκπ)σεῶς μας, χωρὶς νὰ ἐπιλύσωμε καὶ τὸ πρόβλημα αὐτό. Χωρὶς τὸ κάθε παιδί νὰ δύναται νὰ μορφώνεται κατὰ τὰ μέτρα του. «Εἶναι καιρὸς νὰ ἐρευνήσωμε τὸ κάθε ἄτομο — γράφαμε τὸ 1956 — (2) καὶ νὰ τοῦ ἀνοίξωμε τὸ δρόμο γιὰ τὴ ζωὴ, ἂν θέλωμε νὰ ἐπιτύχωμε τὴν κοινωνικὴ καὶ ἐθνικὴ μας εὐημερία καὶ εὐτυχία. Ἄν καταφέρωμε, ὥστε τὸ κάθε ἄτομο νὰ ἤμπορῇ νὰ προσφέρῃ τὸ μέγιστον στὴν προσπάθειά του, γιὰ τὴ συμμετοχὴ του στὴν ἀτομικὴ εὐτυχία, τότε θὰ ἐπιτύχωμε καὶ τὴν κοινωνικὴ εὐδαιμονία καὶ εὐημερία...»

Πῶς ὅμως θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ εὐδαιμονία καὶ εὐημερία αὐτή, ἂν τὰ 3% τῶν παιδιῶν μας καταδικάζονται στὴ φθίση καὶ ἐγκαταλείπονται; Πῶς θὰ προκόψῃ τὸ ἔθνος μας, ἂν στὶς 23.000 παιδιὰ τὰ 700 γίνονται ράκη γιὰ τὴ ζωὴ, χωρὶς κανένα ἐπαγγελματικὸ προσανατολισμὸ; Κι' ἂν ἔλθωμε στὴν ἐπίδρασή τους πάνω στὴ σχολικὴ, τὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ζωὴ, τότε τί γίνεται; Εἶναι νὰ θρηνοῦμε ἢ ὄχι; Μέλημα λοιπὸν μέγιστον) Δημιουργία συνθηκῶν ζωῆς καὶ προόδου γιὰ τὰ παιδιὰ αὐτά, διαφορετικὰ ἢ μεταρρυθμίσῃ τῆς παιδείας μας δὲν θὰ εἶναι ὀλοκληρωμένη. «Πολλὰ καθυστερημένα παιδιὰ — λέγει σπουδαστὴ μας — χωρὶς καμμιά φροντίδα... Ἀλήθεια πόσο ὑποφέρουν, ἐνῶ ὁ διδάσκαλος σχεδὸν πάντοτε εἶναι ξένος πρὸς τὸν ψυχικὸν κόσμον τους. Τί ἔκανε γι' αὐτὰ τὸ κράτος μας; Τίποτε... Κι' ὅμως ἔχομε μάθει, ὅτι γίνονται πάρα πολλὰ σὲ ξένα κράτη...». (Μ.Σ.)

4. Σχολικὰ κτίρια: Ἀπὸ τὰ 136 σχολεῖα τὰ 80 ἦταν καλὰ ἀπὸ κτιριακῆς ἀπόψεως, τὰ 18 καινούργη, τὰ 28 ἀνεπαρκῆ καὶ τὰ 10 ἀκατάλληλα. Ἄς ἀφήσωμε τὶς περιγραφόμενες ἑλλείψεις τῶν χαρακτηριζομένων ὡς καλῶν κτιρίων κι' ἄς ἔλθωμε στὰ 28 ἀνεπαρκῆ. Σ' αὐτὰ

1, Πρβλ, βιβλίον μας : §Διάγνωσις καὶ τοποθέτησις κλπ, § σελ, 96,

τά σχολεία — λέγουν οι σπουδασταί μας — έλλείπει χώρου και αίθουσών, σαρδελουσιβάζονται παιδιά 3 - 4 σέ κάθε θρανίο, ώστε ν' άπορη κανείς για την άντοχή τών παιδιών αυτών και τών διδασκάλων. Προάγονται σχολεία, χωρίς νά κτίζονται αντίστοιχες αίθουσες κι' εκεί παρατηρείται άνεπάρκεια. Τα 28 σχολεία έχουν άμεση άνάγκη τουλάχιστον από 40 αίθουσες ακόμη για νά λειτουργήσουν κάπως άνθρωπινά και νά πλησιάσουν άπλώς πρὸς τίς απαιτήσεις του Νέου Σχολείου. Άνεπαρκή όμως και σέ χώρους: αίθουσες στενές, κτίρια άκατάλληλα και άπεριποίητα πολλές φορές. «Οικονομικές άνάγκες» άπαντούσαν παντού οι διδάσκαλοι.

Τί συμβαίνει όμως με τα χαρακτηριζόμενα 10 σχολεία ως άκατάλληλα; Έδώ δέν υπάρχουν καν σχολικά κτίρια. Άποθήκες, ιδιωτικά κτίρια, υπόγεια, έτοιμόροπα κτίρια κλπ. χρησιμοποιούνται ως σχολεία, και είναι έντροπή στην έποχή μας νά στεγαζώνται τα άγροτόπαιδά μας σέ τέτοια σχολεία. Νά κτισθοῦν νέα σχολεία εκεί πού δέν υπάρχουν, φωνάζει τὸ παιδί κι' αν τὸ αγαπούμε θ' ακούσωμε τή φωνή του. Σέ 136 σχολεία χρειάζονται νά κτισθοῦν 40 αίθουσες και 10 νέα σχολεία, για νά πούμε πὸς ἔχομε Νέα Άγωγή, τί συμβαίνει όμως σ' δλάκερη τήν Ελλάδα; Αυτό θά μάς τὸ πη με μιὰ άντικειμενική κι' άληθινή στατιστική τὸ Ύπουργεῖον Παιδείας.

5. **Έποπτικά μέσα:** Τὸ Νέο Σχολεῖο διακρίνεται για τήν άφθονία τών έποπτικῶν ὀργάνων. Άν ρίξωμε μιὰ ματιά στα 136 αυτά σχολεία εκπληκτοί παρατηρούμε τὰ ἑξῆς:

40 σχολεία είχαν αρκετά έποπτικά ὄργανα διδασκαλίας.

90 σχολεία είχαν ελάχιστα, πενιχρά, τελείως άνεπαρκή.

6 σχολεία δέν είχαν τίποτε και φυσικά αυτά είχαν από τὰ στεγαζόμενα σέ άποθήκες και σέ άκατάλληλα κτίρια.

6. **Χημεῖον:** Εύρισκόμεθα ἑδὼ πρὸ άπελπιστικῆς καταστάσεως. Άπό τὰ 136 σχολεία, τὰ 108 δέν ἔχουν οὔτε στοιχειῶδες χημεῖον. Μόνον 20 ἔχουν στοι-

χειῶδες χημεῖον και 8 καλόν χημεῖον. Καταλαβαίνουμε πόσο στιχίζει αυτό στις προσπάθειες και στις διδασκαλίες ἑνὸς Νέου Σχολείου! Νά μὴν ἔχη ὁ διδάσκαλος ἕνα ὄργανο Φυσικῆς και Χημείας... Νά μὴν ἔχη μιὰ αίθουσα ἢ ἔστω ἕνα ντουλάπι από τέτοια ὄργανα... Βεβαίως αγοράζονται, όταν τὸ σχολεῖο ἔχη πόρους, ἀλλὰ και στέλλονται από τὸ Ύπουργεῖον τῆς Παιδείας ελάχιστα. Έδὼ φαίνεται ὅτι καμμιά περίπτωση δέν συντρέχει και τὰ σχολεία μας εὑρίσκονται σ' άπελπιστική κατάσταση. Πὸς όμως ἤμπορούμε νά ὀμιλοῦμε πρὸς Νέου Σχολείου και μάλιστα νά προσπαθοῦμε νά μεταρρυθμίσωμε τήν παιδεία μας, χωρίς νά ἔχωμε τὰ στοιχειῶδη; Φαίνεται ὅτι πρέπει νά καταβάλωμε τεράστιες προσπάθειες ὀλοι μας, ἕως ὅτου άνέλθουν τὰ σχολεία, μαζί κι' οἱ διδάσκαλοί τους με τούς Έπιθεωρητάς τους.

7. **Σχολικός κήπος:** Στὸ Νέο Σχολεῖο άπαραίτητος είναι ὁ σχολικός κήπος για τήν έποπτική διδασκαλία τών μαθητῶν και τήν καλλιέργεια τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματός τους. Και φαίνεται ὅτι πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση τοῦλάχιστον τὰ σχολεία ανταποκρίνονται σχεδόν, γιατί από τὰ 136 σχολεία τὰ 90 ἔχουν καλόν κήπον. Πολλοί άπ' αὐτούς είναι άνθόκηποι, χωρίς νά λείπουν και οἱ δενδροκήποι. Μικρόν — ελάχισταν σχολικόν κήπον ἔχουν τὰ 20 και 26 δέν ἔχουν καθόλου κήπον, ἦτοι ποσοστὸν 19,5%. Κι' εκεί πού δέν υπάρχει σχολικός κήπος πρέπει νά δημιουργηθῆ. Δέν έννοεῖται Νέο Σχολεῖο σήμερα, χωρίς σχολικό κήπο και τοῦτο είναι μέλημα και τών διδασκάλων και τών έπιθεωρητῶν.

8. **Παιδική Χάρα:** Άλλοτε στὸ Π. Σχ. οὔτε γινόταν λόγος για παιδική χαρά στὸ σχολεῖο. Η μόνη χαρά πού δοκίμαζε τὸ παιδί ἦταν αὐτή τοῦ δρόμου. Τώρα όμως ξεκινούμε από τήν άρχή, ὅτι τὸ Ν. Σχ. πρέπει μεταξὺ τών άλλων νά δίνη άπειρη χαρά στὸ παιδί. Αὐτή τή χαρά θά τή δίνη μέσα στην τάξη, ἀλλὰ και στην αὐλή τοῦ σχολείου, πού θά είναι κέντρο χαρᾶς, μεθυστικῆς χαρᾶς. Θά

αίσθανθῆ δὲ αὐτὴ τῆ χαρὰ τὸ παιδί, δ-
ταν τὸ σχολεῖο ἔχει στὸ προαύλιο «Παι-
δικὴ χαρὰ». Παιγνίδια γιὰ νὰ παίξουν
ξένοιαστα τὰ παιδιά. Ἄλλὰ τί συμβαί-
νει ὁμως; Ἀπὸ τὰ 136 σχολεῖα, πὺν πα-
ρακολούθησαν οἱ σπουδασταὶ μας, μόνον
20 εἶχαν μιὰ καλὴ «παιδικὴ χαρὰ» καὶ
16 κάποια ἐλάχιστα παιγνίδια. Τὰ 100
σχολεῖα δὲν εἶχαν τίποτε στὸ προαύλιό
τους.

9. Ζωοτεχνικὲς ἐγκατα-
στάσεις: Καὶ ἐδῶ ὑστεροῦν τὰ σχο-
λεῖα μας. Ἀπὸ τὰ 136 σχολεῖα, μόνον τὰ
30 ἔχουν μιὰ τέτοια ἐγκατάσταση ἢ κο-
νικλοτροφεῖον, ἢ περιστερεῶνα, ἢ ὀρνι-
θοτροφεῖον, ἢ μελίτσια. . . Τὰ 106 σχο-
λεῖα δὲν ἔχουν τίποτε. Ἐκτὸς ἀπὸ 3 — 4
σχολεῖα οὐδαμοῦ ἀναφέρεται σχολικὸς
συνεταιρισμὸς, ἀπαραίτητος σήμερα γιὰ
κάθε σχολεῖο. Τὰ προϊόντα δὲ τῶν ἐγκα-
ταστάσεων αὐτῶν δύνανται νὰ τὰ διαχει-
ρίζονται οἱ μαθηταὶ γιὰ νὰ συντελοῦν
ἔτσι στὴν πρόοδο τοῦ σχολείου. Γιὰ νὰ
καταδειχθῆ πόσο ἠμπορεῖ ν' ἀποδώσῃ
ἓνας σχολικὸς συνεταιρισμὸς, ἀναφέρομε
τὸν ἰδικὸν μας τοῦ Προτύπου Δημοτικοῦ
Σχολείου, πὺν διαθέτει ὀρνιθοτροφεῖον,
κονικλοτροφεῖον, περιστερεῶνα, μελίτσια
καὶ χοιροτροφεῖον. Κατὰ τὸ σχολικὸν ἔ-
τος 1963 - 64 εἶχε πολλὰ ἔσοδα καὶ τὰ
διέθεσε γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ συσσιτίου
τῶν σπουδαστῶν ὡς ἑξῆς:

α) Διὰ ποσοῦ 10.500 δραχ. ἐκ τῆς
ἐκποίσεως ἑξ χοίρων.

β) Διὰ 120 περιστερῶν (εἰς κρέας).

γ) Διὰ 10 ὀρνίθων καὶ 18 κονίκλων
(εἰς κρέας).

δ) Διὰ 16 χοίρων, οἱ ὅποιοι ἐσφάζον-
ταν ἀνὰ ἓνας κάθε Κυριακῆ, κατὰ τὴ χει-
μερινὴ περίοδο.

ε) Διὰ 30 κιλῶν μέλιτος.

Περὰν αὐτοῦ ἐνίσχυσε τὶς προσπάθειές
μας γιὰ νέες ἐγκαταστάσεις, γιὰ βοήθεια
πρὸς πτωχὰς οἰκογένειες, γιὰ ἐξορμήσεις
πρὸς τὰ ἀκριτικὰ φυλάκια ἢ τὰ ὀρφανο-
τροφεῖα ἢ τὶς φυλακὲς ἢ τὸ γηροκομεῖο
διὰ ποσοῦ 6.000 δραχ. πὺν προέκυψε ἀπὸ
τὴν πώληση 4 ἀκόμη χοίρων. Ὅλοι δὲ
αὐτοὶ οἱ χοῖροι διατρέφονται ἀπὸ τὰ ἀ-

πορρίματα τοῦ συσσιτίου τῶν σπουδασ-
τῶν.

* Ἄς δοῦμε μερικὲς σκέψεις σπουδα-
στῶν:

α) «Ἡ παιδεία σήμερα παρουσιάζει
πρόοδο ἀπὸ τὰ δικὰ μας χρόνια κι' οἱ
μαθηταὶ ἐργάζονται καλύτερα, ἀλλὰ ἔχο-
με ἀνάγκη ἀπὸ ἐφαρμογὴ νέων συστη-
μάτων, ἔχομε ἀκόμη μεγάλα κενά, πὺν
θὰ πληρωθοῦν στὸ μέλλον. . .» (Α.Σ.).

β) «Πολλοὶ εὐσυνειδητοὶ διδάσκαλοι
προσπαθοῦν νὰ ἐφαρμόσουν καλύτερους
τρόπους ἐργασίας καὶ νέες μεθόδους, ἔ-
χουν ν' ἀντιμετωπίσουν ὁμως πολλὰ καὶ
δύσκολα ἐμπόδια. Ἄν οἱ ἀρμόδιοι δεί-
ξουν διαρκὲς διαφέρον, οἱ διδάσκαλοι
μας θὰ ἐπιτύχουν πολλὰ ἀκόμη. . .»
(Ρ.Δ.).

10. Παιδικὴ Βιβλιοθήκη:
Ἐκεῖ πὺν ὑστεροῦν πραγματικὰ τὰ σχο-
λεῖα μας εἶναι ἡ δημιουργία Παιδικῆς
Βιβλιοθήκης. Καὶ βέβαια ἀπὸ τὰ 136
σχολεῖα τὰ 40, ἢτοι ποσοστὸν 29,4%,
εἶχαν κάποια ὀργανωμένη βιβλιοθήκη,
ἀλλὰ τὶς περισσότερες φορὲς ὑπάρχουν
σ' αὐτὴ βιβλία γιὰ μεγάλους. Κι' ἐκεῖ
πὺν ὑπάρχουν παιδικὰ βιβλία δὲν ἔχουν
ὀργανωθῆ συστηματικὰ ἐλεύθερα ἀπογεύ-
ματα γιὰ νὰ διαβάζουν τὰ παιδιά. Σχε-
δὸν παντοῦ ἐλάχιστα παιδαγωγικὰ βιβλία
ὑπῆρχαν στὸ γραφεῖο, ἀνεπαρκῆ γιὰ τὴν
ἐνημέρωση στὴν ἐπιστήμη, παλαιά. . .

11. Ἐπιπλα — Θρανία: Πέ-
ραν τῆς κτιριακῆς καταστάσεως τῶν σχο-
λείων μας καὶ τὰ ἐπιπλά τους καὶ μάλι-
στα τὰ θρανία τους εὐρίσκονται σὲ κακὴ
κατάσταση. Ἴδου ἡ στατιστικὴ κατὰ τὶς
παρατηρήσεις τῶν σπουδαστῶν:

α) Σὲ μέτρια κατάσταση εὐρίσκονται
τὰ θρανία καὶ (ἐπιπλα) τῶν 79 σχολείων
(ἐκ τῶν 136), ἢτοι ποσοστὸν 58%.

β) Σὲ κακὴ ἐντελῶς κατάσταση τῶν
15, ἢτοι ποσοστὸν 11%.

γ) Κρίνονται ἀνεπαρκῆ καὶ εὐρίσκον-
ται σὲ ἀπελπιστικὴ κατάσταση 11 σχο-
λείων, ἢτοι ποσοστὸν 8%.

δ) Εὐρίσκονται σ' ἀρίστη κατάσταση
μόνον 31 σχολείων, ἢτοι ποσοστὸν 22,7%.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι χρειάζονται θρανία

— θρανία!... Ἄς ἀφήσωμεν ὅτι οὐδαμῶς ἀναφέρονται τραπεζάκια. Θρανία ἐφθαρμένα ὑπάρχουν παντοῦ, πάνω στὰ ὁποῖα σαρδελοστιβάζονται ἀπὸ 3-4 μαθηταὶ σὲ πολλὰ ἀπ' αὐτά...

14. Γνώσεις μαθητῶν: Πάρ' ὄλες τὶς ἐλείψεις στὰ περισσότερα σχολεῖα οἱ διδάσκαλοι ἐργάζονται καὶ οἱ γνώσεις τῶν μαθητῶν ἐλέγχονται ὡς ἱκανοποιητικῆς. Νὰ πῶς ἔχουν οἱ ἀπαντήσεις:

α) Ἰκανοποιητικῆς οἱ γνώσεις τῶν μαθητῶν σὲ 96 σχολεῖα, ἥτοι ποσοστὸν 70%.

β) Ἔως ἀρκετῆς γνώσεις σὲ 10 σχολεῖα, ἥτοι ποσοστὸν 7,4%.

γ) «Τὸ μεγαλύτερο μειονέκτημα πὺ παρατήρησα εἶναι ὅτι λείπει τὸ θάρρος τῶν παιδιῶν γιὰ ἔκφραση, πρᾶγμα πὺ μυρίζει Παλαιὸ Σχολεῖο παντοῦ σχεδόν!» (Α.Μ.).

δ) «Δύναμαι νὰ ὁμολογήσω τι ἡ πρόοδος προχωρεῖ μὲ ἀργὸ ρυθμὸ, ἂν καὶ ὁ λαὸς ἔχει τὴ θέληση καὶ τὴν τάση νὰ προοδεύσῃ». (Ε.Π.).

Ἐκεῖ πὺ χωλαίνουν οἱ γνώσεις τῶν μαθητῶν εἶναι κυρίως, ὅπως ἀναφέραμε, τὰ γλωσσικὰ μαθήματα καὶ τοῦτο λόγῳ τῆς διγλωσσίας, πὺ παρουσιάζεται στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο. Ἄπὸ τὴν Ε'. Τάξη ἀρχίζει ἡ καθαρεύουσα. Τοῦλάχιστον ἔτσι γίνονταν μέχρι σήμερα. Ἴσως λυθῇ τὸ πρόβλημα αὐτὸ τῆς διγλωσσίας μὲ τὶς νέες προσπάθειες τοῦ Ὑπουργείου νὰ ἐπιβληθῇ πέρα γιὰ πέρα ἡ δημοτικὴ γλῶσσα. Οἱ σπουδασταὶ μας ἀποροῦν:

α) «Τὸ πρόβλημα τῆς διγλωσσίας πρέπει νὰ λείψῃ ἀπὸ τὰ σχολεῖα μας, ἂν θέλωμε οἱ μαθηταὶ μας ν' ἀποδώσουν... Εἶναι τρομερό!...» (Β.Π.).

β) «Πρέπει νὰ σταματήσῃ ἡ διγλωσσία! Παρατηρεῖται μεγάλο χάος! Στὰ χωριὰ τῆς Περιοχῆς Δράμας τὰ παιδιά ἀκοῦνε στὸ σπίτι νὰ ὁμιλοῦν καὶ μιὰ τρίτη γλῶσσα: ἢ τὴν Τουρκικὴ ἢ τὴν Βουλγαρικὴ... Τί πρέπει νὰ γίνῃ; Τὸ ἴδιο συμβαίνει στὶς Περιφέρειες Ξάνθης καὶ Κομοτινῆς...» (Α.Α.).

12. Ἐντυπώσεις ἐκ τῶν γραφείων τῶν σχολείων: Καὶ οἱ ἐντυπώσεις ἐκ τῶν γραφείων δὲν ἦταν ἱκανοποιητικῆς. Ἔτσι: α) Καλά

περιποιημένα, σ' ἄριστη κατάσταση, ὅπου ἐπικρατοῦσε τάξη, εὐρέθησαν τὰ γραφεῖα 82 σχολείων, ἥτοι ποσοστὸν 60,2%. β) Σὲ μέτρια κατάσταση 37 σχολείων, ἥτοι 27% καὶ γ) Πτωχὰ, σὲ κακὴ κατάσταση (ἢ δὲν ὑπῆρχαν γραφεῖα, εἶχαν δημιουργηθῇ μὲ παραβάν σὲ αἶθουσες κ.λ.π.) 17 σχολείων, ἥτοι ποσοστὸν 12,8%.

Ἐννοοῦμε δὲ ὅτι ὁ διδάσκαλος ἂν δὲν ἔχη κ' ἓνα περιποιημένο γραφεῖο, δὲν δύναται, οὔτε ἔχει τὴν ὄρεξη νὰ ἐργασθῇ. Τὰ γραφεῖα αὐτὰ ἀντιστοιχοῦν σχεδὸν πρὸς τὰ σχολεῖα πὺ στεγάζονται σὲ ἀκατάλληλα κτίρια, ἢ ἀποθήκες ἢ ὑπόγεια κ.λ.π.

13. Κρίσεις τῶν σπουδαστῶν γιὰ τὴν παιδεία μας: Πρὶν κλείσωμε τὴ μελέτη αὐτὴ θὰ ἦταν καλὸ νὰ δοῦμε, ὕστερα ἀπὸ τὶς ἐλλείψεις, πὺ ἀντιμετώπισαν οἱ σπουδασταὶ μας τὶ σκέπτονται τελικῶς γιὰ τὴν παιδεία τῆς περιοχῆς μου. Καὶ οἱ κρίσεις εἶναι δρυμύτατες:

α) «Καταβάλλονται φιλότιμες προσπάθειες ἐκ μέρους τῶν διδασκάλων πρὸς ἄνοδον καὶ καλύτερευση τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ ὑπολειπόμεθα ἀκόμη νὰ φθάσωμε ἐκεῖ ὅπου ἔχομε διδαχθῇ. Χρειάζεται προσπάθεια, διαφέρον, μόχθος, θυσία ἐκ μέρους ὄλων, ἀπὸ τοῦ τελευταίου διδασκάλου μέχρι τοῦ Ὑπουργείου... Χρειάζεται ἐκσυγχρονισμὸς καὶ ἀναδιοργάνωση». (Γ.Σ.). Ἔνας — ἄλλος — λέγει: «... Εἶναι πράγματι θλιβερόν νὰ εὐρίσκεται ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία σὲ τέτοια κατάσταση... Εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐνώσωμε τὶς δυνάμεις μας καὶ νὰ προσπαθήσωμε νὰ ἐπιτύχωμε τὴν ἀναγέννηση τῆς παραμελημένης παιδείας μας» (Χ.Κ.). Καὶ ἓνας τρίτος λέγει: «Θὰ ἦταν οὐτοπία καὶ ὑποκρισία νὰ ἐπαινέσωμε τὴν Ἑλληνικὴ παιδεία. Ὑστεροῦμε σὲ πολλὰ γιὰ νὰ φθάσωμε ἐκεῖ πὺ πρέπει. Οἱ διδάσκαλοι καταβάλλουν αἱματηρῆς προσπάθειες, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔλθῃ ἀρωγὸν καὶ τὸ Κράτος» (Χ.Τ.).

β) Ἔχουν διεισδύσει καὶ στὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα τῶν σχολείων καὶ στὶς σχέσεις τους μὲ τοὺς γονεῖς, οἱ δὲ ἀντι-

λήψεις τους ἐλέγχονται ὡς ἀκριβεῖς: «Τὸ σχολικὸν περιβάλλον γίνεται ὑπὸ τῶν διδασκάλων κατάλληλον, ἀλλ' ὅλες οἱ προσπάθειες τῶν σχολείων μας ἀνακόπτονται ὑπὸ τῶν κακῶν νοοτροπιῶν τῶν χωρικῶν» (Ε.Π.).

«Τὸ ἄθλιον οἰκογενειακὸν περιβάλλον καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση τῶν παιδιῶν ἐμποδίζουν τὶς φιλότιμες προσπάθειες τῶν διδασκάλων. Χρειάζεται ἠθικὴ ἐνίσχυση τοῦ διδασκάλου στὸν σκληρὸ ἀγῶνα του. . .» (Β.Κ.).

«Δὲν ἀρκοῦν μόνον οἱ προσπάθειες τῶν διδασκάλων, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀκολουθοῦνται κι' ἀπὸ τὴν καλὴ θέληση τῶν γονέων, γιὰ νὰ δοῦμε καλύτερες ἡμέρες στὴν παιδεία. Χρειάζεται νὰ μορφωθοῦν κι' αὐτοὶ καὶ νὰ μὴν εἶναι ἀντιδραστικοί». (Π.Α.).

γ) Μερικὲς συγκρίσεις ποὺ κάνουν ἀνεβάζουν πολὺ τὴ στάθμη τῆς παιδείας μας: «Ἄν συγκρίνωμε τὴ μορφή ποὺ παρουσιάζει σήμερα τὸ σχολεῖο, μ' ἐκείνην ποὺ ὑπάρχει στὰ Πρότυπά μας, θὰ τὴν εὔρωμε ἑλλιπῆ. Ἄν ὁμως τὴ συγκρίνωμε μ' ἐκείνην τῶν χρόνων μας, θὰ τὴν εὔρωμε πολὺ ἱκανοποιητικὴ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ διδάσκαλοι ἔχουν πολλὰ ἀκόμη νὰ κάνουν. . .» (Ν.Ε.).

«Ἄν κάνωμε μιὰ σύγκριση μὲ τὰ δικά μας χρόνια, ἐπιστρέφοντας πίσω μιὰ δεκαετία, θὰ δοῦμε ὅτι ἡ σημερινὴ παιδεία ἄλλαξε πολὺ. Τὸ σχολεῖο χαρίζει σήμερα στὸ παιδί ἄνεση, χωρὶς τιμωρίες... Ἡ παιδεία μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἕνα νέο ξεκίνημα. Ἡ μορφή τῆς κοινωνίας ἀλλάζει μὲ τὴν παιδεία. Θὰ χρειασθῆ ἀκόμη καιρὸς γιὰ νὰ ξεκαθαρισθοῦν οἱ ἀνίκανοι κι' ἀνίδεοι, ποὺ κατέχουν ὠρισμένες θέσεις ἀπὸ σχολεῖα μέχρι Ἔπουργεῖα» (Δ.Κ.).

δ) Τὰ προβλήματά τους ὁμως γίνονται πιὸ αἰσθητὰ στὶς οἰκονομικὲς ἐλλείψεις καὶ στὰ ἑλλιπῆ μέσα πολλῶν σχολείων γιὰ μιὰ ἀποτελεσματικὴ λειτουργία τους:

«Στὰ σχολεῖα ποὺ ἐδίδαξα — λέγει ἕνας — εἶδα νὰ ἐλλείπουν τὰ ἐποπτικὰ μέσα καὶ ὑπέφεραν οἰκονομικῶς. Ἄν αὐ-

τὰ τὰ δὺ ὁ βασικὰ προβλήματα λύση τὸ Ἔπουργεῖον μας, τὰ σχολεῖα θὰ προοδεύ-

σίου» (Χ.Α.).

«Ἀπὸ τὰ σχολεῖα ποὺ παρακολούθησα, διεπίστωσα ὅτι ἀπὸ τοὺς περισσότερους διδασκάλους δὲν λείπει τὸ διαφέρον καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ἔργον τους. Ἐπάρχουν ὁμως πολλὲς ἐλλείψεις στὰ σχολεῖα, ποὺ πρέπει νὰ καλύψουν οἱ ἀρμόδιοι» (Μ.Κ.).

«Γιὰ τὴν πρόοδο τῆς Παιδείας δὲν ἀρκοῦν μόνον οἱ φιλότιμες προσπάθειες τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν, πρέπει νὰ ὑπάρχουν τὰ ἀπαραίτητα μέσα καὶ οἱ προϋποθέσεις, ποὺ λείπουν στὰ περισσότερα σχολεῖα μας. . .» (Α.Α.).

«Ἡ παιδεία μας χωλαίνει σὲ πολλὰ σημεία. Οἱ προσπάθειες τῶν διδασκάλων εἶναι ὑπεράνθρωπες μερικὲς φορές, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀναδιοργανωθῆ τὸ ταχύτερον. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς μαθητῶν, ἡ ἑλλειψη διδακτικοῦ προσωπικοῦ, ὅπως συμβαίνει π.χ. στὴν περιφέρεια Ὁρεστιάδος, τὰ ἑλλιπῆ μέσα διδασκαλίας, δὲν ἔμποροῦν νὰ χαρακτηρίσουν μιὰ παιδεία ἱκανοποιητικὴ». (Β.Χ.).

«Ἡ παιδεία μας χωλαίνει καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἀλλὰ κυρίως δι' ἑλλειψη κτιρίων, προσωπικοῦ καὶ ἀναλυτικοῦ προγράμματος. Ἡδη ἑπανάστατικὸς ἀνεμὸς ἔπνευσε, ἀλλὰ θὰ χρειασθοῦν ἀρκετὰ ἔτη οἰκοδομῆς, τροποποιήσεως, ἐντατικῆς ἐργασίας» (Κ.Τ.).

«Δὲν θ' ἀνέλθη ἡ παιδεία μας, ἂν δὲν ἐπιτευχθοῦν οἱ προϋποθέσεις: 1) Ἐποπτικὰ μέσα. 2) Κανονικὸς ἀριθμὸς μαθητῶν σὲ κάθε τάξη. 3) Ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς διδασκάλων. 4) Ἰδρυση νέων σχολείων. 5) Χορήγηση θρανίων. 6) Ὁκτατάξιο δημοτικὸ γιὰ τὰ ἀγροτικὰ σχολεῖα καὶ ἰδίως τὰ μικρὰ κι' ἀπομεμακρυσμένα χωριά». (Χ.Κ.).

Καὶ συμβαίνουν ὅλα αὐτὰ πολλὲς φορές, γιὰτι — σημειῶ τῶν καιρῶν μας — οἱ κατάλληλοι ἄνθρωποι δὲν εἶναι στὶς κατάλληλες θέσεις. Γι' αὐτὸ προτιμῶ νὰ τελειώσω μὲ ὅσα παρατηρεῖ διορατικὸς σπουδαστῆς μας, ἐλπίζοντας ὅτι ὅλα θὰ διορθωθοῦν μὲ τὴν νέα ἐκπαιδευτικὴ με-

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΝ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΥΠΟ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΙΤΣΑΡΑ

Υποδιευθυντοῦ Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

Ἡ ἐξέλιξις τῆς δομῆς τῆς συγχρόνου ἐν γένει ζωῆς ἐπέδρασεν αἰσθητὰ καὶ στή μεταβολή τοῦ περιβάλλοντος τοῦ μικροῦ παιδιοῦ.

Οἱ πρόοδοι τῆς ἐπιστήμης, ἰδιαιτέρα δὲ τῆς Ἰατρικῆς καὶ τῆς Ψυχολογίας, ἢ θελτίωσις τοῦ μέσου ὄρου τοῦ κατὰ κεφαλὴν εισοδήματος, ἢ Κοινωνικὴ Πρόνοια ὑπὲρ τῶν ἀναπήρων καὶ ὑπερηλίκων μελῶν τῆς Κοινωνίας κ.ἄ. εἶναι ἀπὸ τοὺς ἐνεργοὺς παράγοντας, οἱ ὅποιοι συντελοῦν στή μεταβολή τοῦ ὄλου κοινωνικοῦ βίου καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ στή μεταβολή τοῦ περιβάλλοντος τοῦ μικροῦ παιδιοῦ. Μία σπουδαία σημασία ἀποδίδειξις ἐπ' αὐτοῦ εἶναι π.χ. ἡ σημαντικὴ μείωσις τῆς παιδικῆς θνησιμότητος. Αὕτη εἶναι ἡ θ ε τ ι κ ῆ συνεισφορά τῆς πρόοδου καὶ ἐξελίξεως. Ὑπάρχει ὁμοίως καὶ ἡ ἀ ρ ν η τ ι κ ῆ πλευρὰ τῆς συνεισφορᾶς. Διότι:

2. Ἡ ἀλματώδης πρόοδος τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ἔκαμε τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς πρὸς πολύπλοκο καὶ δισεπίλυτο. Ἡ

ταρρυθμίσις: «Εἶναι ἄρρωστη ἡ παιδεία μας καὶ γιατί ἐκεῖ πού ὑπάρχουν τὰ μέσα, δὲν ὑπάρχουν οἱ κατάλληλοι ἄνθρωποι, ἐκεῖ δὲ πού ὑπάρχουν αὐτοί, λείπουν τὰ μέσα γιὰ μιὰ ἀποτελεσματικὴ ἐργα-

Γεώργιος Ρούσκακ

Δ)ντῆς Ζαριφείου Παιδ. Ἀκαδημίας
Ἀλεξανδρουπόλεως.

πρόοδο ἐν σχέσει πρὸς τὶς ἐξυπηρετήσεις π ρ α γ μ α τ ο κ ε ν τ ρ ι κ ῆ φορά τοῦ πολιτισμοῦ μας ἔχει ὡς συνέπεια τὴν αὐξησι τῶν ἀναγκῶν κατὰ γεωμετρικὴν ποσὴ παρουσιάζεται ἀρνητικὰ κυρίως στήν π α ι δ ι κ ῆ ἡλικία.

2. Εἶναι ἐκτὸς ἀντιρρήσεως τὸ γεγονός, ὅτι τὸ παιδί τῆς ἐποχῆς μας γεννᾶται σὲ ἓνα περιβάλλον μὲ πολλὰ καὶ νέες ἀπαιτήσεις, στὸ ὅποιο, παρὰ τὶς εὐκολίας πού τοῦ παρέχει ὁ πολιτισμὸς μας, πάσχει ἀπὸ ἔλλειψι χ ὠ ρ ο υ καὶ ἐ σ τ ῖ α ς σ τ ο ρ γ ῆ ς, αἰσθάνεται ἀ ν α σ φ ᾶ λ ε ι α καὶ ὑποφέρει ἀπὸ ἔλλειψι ἐπίσης ἀ ν θ ρ ω π ι ᾶ ς. Αὐτὸ εἶναι τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς παιδικῆς κοινωνίας τῶν ἀστικῶν κυρίως κέντρων. Εἶναι δὲ ἄμεση συνέπεια τῆς σχέσεως πού διαμορφώθηκε μεταξὺ οἰκογενείας καὶ ἐργασίας καὶ πού ἐκδηλώνεται πρὸ παντὸς στὸ σχῆμα: Π α ι δ ῖ μ η τ ῆ ρ α! Καὶ συγκεκριμένα πρόκειται περὶ μιᾶς ἀ ν τ ι π α ι δ α γ ω γ ι κ ῆ ς σχέσεως, ἡ ὅποια διαπιστώνεται ἀπόλυτα εἰς τὰς ἐξῆς κυρίως περιπτώσεις:

α) Ἐκεῖ ὅπου: ἡ μ η τ ῆ ρ α ε ἶ ν α ι ἐ ρ γ α ζ ο μ ῆ ν η. Ἡ μητέρα αὕτη εἶναι ἀ ν ε π α ρ κ ῆ ς καὶ γιὰ τὰ παιδιά καὶ γιὰ τὸ νοικοκυριό.

Στὶς χῶρες πού ἔχει συντελεσθῆ ἡ ἐκβιομηχανίσις στὰ 4-5 παιδιά τὸ ἓ ν α μ ὄ ν ο ἔχει τὴν μητέρα του στὸ σπίτι. Κι αὐτὸ

της ζωής. Ἡ ἐκδιομηχάνισις τῆς κοινωνίας ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς συνεπάγεται συγχρόνως καὶ ἐκδιομηχάνισι τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ σχολείου. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὅλος ὁ ἀντίκτυπός δὲν ἀναφέρεται μόνον στὰ παιδιὰ πού πηγαίνουν στὸ σχολεῖο, ἀλλὰ καὶ στὰ παιδιὰ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει, διότι οἱ περισσότερες μητέρες ἀσχοῦν ἕνα ἐπάγγελμα.

Ὅμως, τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν ἀποβαίνει μόνον εἰς τὸ ἄρσ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου καὶ τῆς ἐν γένει οἰκογενειακῆς ζωῆς, ἀποβαίνει εἰς τὸ ἄρσ πρὸ παντός τῆς μητρότητος, τῆς ἀγωγῆς δηλαδή, τῶν παιδιῶν.

β) Καὶ ἐκεῖ ὅπου: ἡ μητέρα δὲν εἶναι ἐργαζομένη. Διότι τὸ ρῆγμα πού ἀνοίξε μεταξύ τοῦ κύκλου τοῦ σπιτιοῦ καὶ τοῦ κόσμου τῆς ἐργασίας εἶναι μεγάλος κίνδυνος γιὰ τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν καὶ ὡς ἀσχολῆται ἡ μητέρα μόνον μὲ τὰ οἰκιακά. Συνέπεια τούτου εἶναι νὰ λείπη ἀπὸ τὴν σύζυγο ὁ σύζυγος καὶ νὰ ἀπουσιάξῃ ὁ πατέρας ἀπὸ τὰ παιδιὰ πολὺ. Ἡ ἀπουσία αὐτῆ εἶναι δυνατὸν στὴν ἐποχὴ μας νὰ ἀποδῆ ποικιλοτρόπως εἰς θάρος ἀμφοτέρων τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων.

γ) Ἐκεῖ ὅπου: ἡ βιομηχανία τῶν παιγνιδιῶν δημιουργεῖ ἕνα ἀντιπαρὰ τὸ ἀγωγικὸ περιβάλλον στὸ παιδί. Τὰ πολλὰ καὶ ἔτοιμα παιγνίδια δὲν εἶναι γνήσιο νόμισμα γιὰ τὴν εἴσοδο στὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Τὸ κλεισμένο σ' ἕνα δωμάτιο παιδί, περιτριγυρισμένο μὲ παιγνίδια, στερεῖται τῆς χάρας πού δίνει τὸ παιγνίδι στὸν κῆπο, στὴν αὐλὴ καὶ στὸ δρόμο μὲ τοὺς συνομηλικούς τῆς γειτονίας του, λόγῳ ἑλλείψεως χώρου καὶ λόγῳ κινδύνων διφόρων φύσεων. Ἔτσι τὸ παιγνίδι παύει νὰ εἶναι ζωὴ, χαρὰ, κίνησις, δημιουργία καὶ ἀγωνιστικότης, πού σημαίνει, ὅτι: τὸ παιδί ἔπαυσε νὰ εἶναι παιδί!

Πρόκειται ἐν πάσει περιπτώσει περὶ τοῦ προβλήματος τῆς προσχολικῆς ἡλικίας, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀναπόσπαστο τοῦ ὅλου προβλήματος

τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλεται νὰ ἀποτελῇ τὸ Α, τὸ ξεκίνημα, καὶ θε ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Περὶ τούτου συνηγοροῦν: κοινωνικοί, παιδαγωγικοί, ψυχολογικοί καὶ ἔθνικοί λόγοι. Ἕτοι:

II

1. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου εἶναι γνωστὸν, ὅτι τίθενται τὰ θεμέλια τῆς δλησσυμπεριφορᾶς τοῦ μετέπειτα κοινωνικοῦ βίου, τὰ ὁποῖα δὲν φαίνονται, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπ' αὐτῶν στηρίζεται ἡ δλη ἐπαγγελματικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ. Τὸ παιδί, τὸ ὁποῖο δὲν πῆρε τὸν ὀρθὸ δρόμο κατ' αὐτὴν τὴν ἡλικίαν, κινδυνεύει προκαταβολικὰ νὰ κωλύεται στὴν δλην ἐξέλιξί του. Εἶναι ὁ κίνδυνος πού ἀπειλεῖ σήμερον τὸ παιδί τῆς ἐκδιομηχανισθείσης κοινωνίας καὶ οἰκογενείας. Καὶ ἀναλυτικώτερα:

α) Τὸ βρέφος καὶ τὸ μικρὸ παιδί ἀναπτύσσονται κανονικὰ μόνον σ' ἐκεῖνο τὸ κλίμα, πού ἐμπνέει ἀσφάλεια καὶ ἐμπιστοσύνη τὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον. Ἐχουν ἀνάγκη τῆς ἀσφαλείας, πού ἐμπνέει ἡ παρουσία τῆς μητέρας καὶ ἔχουν ἐπίσης ἀνάγκη τῆς θερμῆς τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας. Ἀπὸ ἐδῶ ἀναπτύσσονται οἱ ρίζες τῆς κοινωνικοῦ ἀγωγῆς. Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐργασία τῆς μητέρας καὶ ἡ παντοιοτρόπως περιορισθεῖσα παιδαγωγικὴ δύναμις τῆς οἰκογενείας ἐγκυμονοῦν κινδύνους καὶ γι' αὐτὸ τὸ δάθρο τῆς ἀγωγῆς.

β) Οἱ ἐμπειρίες τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας ἀσχοῦν οὐσιώδη ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ, καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον ἐξελίσσονται οἱ κλίσεις καὶ τὰ διαφέροντα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποσαφηνίζονται καὶ διαμορφώνονται οἱ ἐπαγγελματικὲς ἐπιθυμίαι. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐπιβάλλεται τὸ μικρὸ παιδί νὰ ἔχη εὐρὺ πεδῖον δράσεως καὶ συναναστροφῆς μὲ ἡλικιωμένους, οἱ ὁποῖοι τὸ γνωρίζουν καὶ τὸ ἀγαποῦν. Ἐκεῖ, πού τοῦ

προσφέρονται και τὰ δύο, γνωρίζει τὴ χαρὰ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ, γίνεται εὐαίσθητο, συναισθηματικό, εὐγενικό και με ἀνεπτυγμένη φαντασία. Ἐκεῖ ὁμως ὅπου βασιλεύει ἡ ἀνησυχία τῆς συγχρόνου ζωῆς, ἡ στενότης τοῦ χώρου και ἡ δημιουργία εὐκαιριῶν γιὰ διάφορα παιγνίδια ὁμαδικά, ἀποκλείει ἡ πρωτοβουλία, ἡ αὐτενέργεια και ἡ ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἡλικία αὐτὴ κινητικότης. Ἐκεῖ ὅπου ἐπίσης ὁ ἐλεύθερος χρόνος καλύπτεται ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο και τὶς ἐκδρομές, ἐκεῖ ἀκριβῶς ἐμφωλεύει ὁ κίνδυνος, νὰ γίνῃ τὸ παιδί νευρικό, ἀφόρητα ἀπαιτητικό, παθητικό και κατὰ πάντα ἄτακτο και ἀντικεινωτικό.

γ) Τὸ παιδί ἀποθησαυρίζει και τακτοποιεῖ τὶς παραστάσεις πού ἀποκτᾶ ἀπὸ τὴν ἐπαφή με τὰ ἴδια τὰ πράγματα τοῦ περιβάλλοντός του. Οἱ αἰσθήσεις του, τὰ χέρια του και τὸ ὄλον σῶμα του συμμετέχουν ἀπὸ κοινοῦ σὲ κάθε κίνησι και προσπάθεια νὰ ἐπιτύχῃ κάτι στὴν κάθε εἶδους ἐπαφή πού ἔρχεται με τὰ πράγματα. Ἐτσι πλουτίζει σὺν τῷ χρόνῳ ὁ παραστατικός κόσμος του ἀνάλογα με τὰ πράγματα πού ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντός του. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὅποιον τὸ παιδί χρειάζεται περιβάλλον με πράγματα ἀπλᾶ και προσιτά, τὸ ὅποια βοηθοῦν στὰ αὐτοσχέδια παιγνίδια και με τὰ ὅποια εὐρίσκει τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἡ ἀρχῆς τῆς πατριδωγνώσεως. Τὸ παιδί τῆς ὑπαίθρου ἔρχεται σὲ γνωριμία ἔτσι με τὸν κόσμο τῆς τεχνικῆς, ὅπως και τὸ παιδί τῆς πόλεως με τὴν φύσι.

δ) Πτωχὸς εἶναι ὁ κόσμος τῶν παραστάσεων τοῦ παιδιοῦ, πτωχὴ θὰ εἶναι και ἡ γλωσσική του ἔκφρασις. Καὶ ἀντιστρόφως: δὲν καλλιεργεῖται ἡ γλῶσσα του, παραμένουν ἀνευ ἀξίας και περιεχομένου οἱ παραστάσεις του. Ἡ πνευματικὴ ἐξέλιξις τοῦ παιδιοῦ συντελεῖται διὰ τῆς συναναστροφῆς του με, τοὺς συναθρώπους και πρὸ παντός με τὴ μητέρα του. Ἐφ' ὅσον ἀκούει, ὁμιλεῖ και κατανοεῖ, δύναται νὰ ἀναπτύσσεται στὸ περιβάλλον του ὁμαλά. Ἐκεῖ ὅπου ἡ μητέρα διηγεῖται στὸ παιδί και

μαζί του τραγουδᾷ, τὸ παιδί ἀποκτᾷ ἀνθρώπινη πείρα, ἡ ὅποια ὑπάρχει στὶς ἱστορίες και στὰ τραγούδια.

Αὐτὸ ὁμως ἀνήκει στὸ παρελθόν. Σήμερα οὔτε ὁ παππούς και ἡ γιαγιά, οὔτε ἡ μητέρα και ὁ πατέρας ἔχουν τὴ διάθεσι και τὸ χρόνο γιὰ νὰ δημιουργήσουν ἕνα τέτοιο ζωντανὸ και τόσο ἀπαρτιτῆτο, γιὰ τὴν ὄλη πνευματικὴ ἀνάπτυξι τοῦ παιδιοῦ, περιβάλλον. Ἐδῶ δὲ ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ αἷτια τῆς ἀποκοπῆς τῆς συγχρόνου γενεᾶς ἀπὸ τὴν παράδοσι, τῆς ἀδυναμίας τῆς γλωσσικῆς ἐκφράσεως και τῆς δυσκολίας προσαρμογῆς.

ε) Τὰ παιδιὰ τῆς ἐποχῆς μας μεγαλώνουν μέσα σ' ἕνα τεχνοπονημένο κόσμο. Σ' αὐτὸν τὸν κόσμο παρέχονται πλῆθος ἀπὸ νέες δυνατότητες γιὰ τὴν ὄλη διαμόρφωσι και ὀργάνωσι τῆς ζωῆς. Ὅμως, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ κόσμος περικλείει τὸν κίνδυνο, νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ τεχνικὴ και νὰ κάμῃ τὸν ἀνθρωπο ὑπηρέτη τῆς και ἀπάνθρωπο. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ Τεχνικὴ προσφέρει στὸ παιδί ἀνεσι, προστασία και βοήθεια σὲ πολλές περιπτώσεις, τὶς ὅποιες ἄλλοτε δὲν εἶχε. Ἀλλά, εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια, ὅτι σὲ πολλές περιπτώσεις και κυρίως κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του γίνεται ἐμπόδιο στὴ φυσικὴ και ἀνθρώπινη σωματικὴ και πνευματικὴ ἐξέλιξις του.

2. Τὰ ἀνωτέρω δὲν ἔχουν βέβαια τὸ νόημα ὅτι: ἡ οἰκογένεια πρέπει νὰ παραιτηθῇ τοῦ λοιποῦ τῆς φροντίδος τῶν παιδιῶν τῆς προσχολικῆς ἡλικίας και ἀντ' αὐτῆς νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὄλη εὐθύνη τὸ Κράτος. Διότι και ὁ πλέον ιδεώδης τύπος Νηπιαγωγείου δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴ στοργή, τὴ θέρμη, τὴν ἀσφάλεια και τὴν ἐμπιστοσύνη, πού ἐμπνέει ἡ μητέρα και τὴν ἰδιότυπη ἀτμόσφαιρα τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς γενικά.

Ὁ τόσο πολὺ περιορισμὸς ὁμως τῶν προϋποθέσεων μιᾶς καλονικῆς ἀναπτύξεως τοῦ σημερινοῦ παιδιοῦ ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν πραγμάτων, με συνέπεια νὰ μὴν εἶναι σὲ θέσι γιὰ πολλοὺς λόγους ἡ οἰκογένεια νὰ ἀν-

ταποκριθῆ σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ τῆς, καλεῖ ἀνεπίτρεπτα εἰς βοήθεια τὸ Νηπιαγωγεῖον.

Τὸ Νηπιαγωγεῖον προστρέχει εἰς βοήθεια τῆς μητέρας, πού ἡ συγχρονος κοινωνικὴ ζωὴ τὴν περιώρισε σὲ δύναμι πρὸς ἐκτέλεσιν στοῦ ἀκέραιο τοῦ ἱεροῦ τῆς καθήκοντος τότε μόνου, ὅταν προσφέρῃ στοῦ παιδί, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἀδυνατεῖ νὰ τοῦ προσφέρῃ ὅπως θὰ ἔπρεπε, ἡ μητέρα. Καὶ διεξοδικώτερα:

α) Ἡ σημερινὴ κοινωνία εἶναι γεγονός, ὅτι ἔρχεται ἀρωγὸς στὴν οἰκογένεια κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους: Σχολαὶ συζυγικοῦ προσανατολισμοῦ, Σχολαὶ μητέρων καὶ γονέων, Σχολαὶ οἰκογενειακῆς ἀγωγῆς, Λαϊκὰ Πανεπιστήμια κ.ἄ. Παρόμοια κοινωνικὰ ἰδρύματα ἔρχονται ὡς βοηθοὶ καὶ σύμβουλοι τῆς οἰκογενείας.

Τὸ ἔργον αὐτὸ ὁμοῦς πρέπει νὰ ἐπεκταθῆ πρὸς δύο κατευθύνσεις: Πρῶτον δὲν ἐπιτρέπεται, κι' αὐτὸ συμβαίνει συνήθως ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης, νὰ ζῆ τὸ παιδί σὲ μιὰ ἀνθυγιεινὴ ἀπὸ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως οἰκογενειακῆ ἀτμόσφαιρα, ἡ ὁποία εἶναι συνέπεια τῆς διχοτομήσεως τῆς ζωῆς σὲ ἰδιωτικὴ καὶ ἐπαγγελματικὴ μὲ ἐπακόλουθα νὰ καταβάλλεται ὕστερα προσπάθεια θεραπείας καὶ ὄχι προλήψεως, ὅπως θὰ ἔπρεπε, ζημιῶν πού ἔγιναν στοῦ παιδί. Δεύτερον ἡ οἰκογένεια δὲν γνωρίζει ἢ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀσκήσῃ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπαγορευμένην ἀγωγὴν. Τὰ πολὺπλευρα προβλήματα, ὅπως εἶναι: ἡ σχέση τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὴν μητέρα, τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὴν οἰκογένεια καὶ τοῦ παιδιοῦ πρὸς τὸ περιβάλλον γενικὰ δὲν λύονται μὲ συνταγές. Οὔτε ὁ ἄνθρωπος, πού ἐπιχειρεῖ νὰ τὰ λύσῃ, δικαιώνεται, ἂν νομίζῃ, ὅτι δύναται νὰ τὰ γνωρίσῃ διὰ τῆς συνήθους διδασκαλίας, ὅπως ἔλλα προβλήματα. Ἡ βοήθεια, πού ἀπαιτεῖται γιὰ μιὰ ὀρθὴ λύσιν τους, ἔγκειται στὴν κατανόησίν τους ἐν συνδυασμῶ μὲ τὸ ὅλο πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου - ἀτόμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου - κοινωνία σὲ ὠρισμένο τόπο καὶ χρόνον.

β) Ἡ ἐργαζομένη μητέρα ἐξ ἄλλου αἰσθάνεται πρὸ παντὸς τὴν ἀνάγκην τοῦ Νηπιαγωγείου, ὅταν μακρὰ ἀπὸ τὸ παιδί τῆς, στὸν σκληρὸν ἀγῶνα τῆς ἐπαγγελματικῆς ζωῆς, ἠμπορεῖ νὰ παρηγορηθῆ μὲ τὴν ἰδέαν, ὅτι τὸ παιδί τῆς, ὄχι μόνον δὲν διατρέχει τοὺς κινδύνους, πού διατρέχει ἓνα παιδί ἐγκαταλελειμμένο στὰ χέρια τῆς ὑπηρετρίας ἢ τῆς γειτονιάς ἢ ἔστω ἀκόμα καὶ τῆς γαλιᾶς, ἀλλὰ καὶ ζῆ κινεῖται σὲ παιδαγωγικώτερο, κοινωνικώτερο καὶ παιδικώτερο περιβάλλον, ὅπου παίζοντας, εὐχαριστεῖται καὶ μαθαίνει.

γ) Ἡ προκοπὴ τέλος τοῦ Νηπιαγωγείου δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ τίς διάφορες ὀργανώσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ συμβολὴ τῆς οἰκογενείας. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἀπαιτεῖται, πρὸ παντὸς ἐδῶ, συνεργασία οἰκογενείας καὶ Νηπιαγωγείου. Κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ἐπιτύχῃ τὸ Νηπιαγωγεῖον στοῦ ἔργου του, ἂν οἱ γονεῖς νομίζουσι, ὅτι μετατόπισαν σ' αὐτὸ ὅλη τὴν εὐθύνη τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν τους, ἢ ἂν δὲν τὸ περιβάλλουσι μὲ ἐμπιστοσύνη.

Τὸ Νηπιαγωγεῖο δύναται καὶ ὀφείλει νὰ δημιουργήσῃ γιὰ τὸ παιδί ἓνα περιβάλλον, στοῦ ὁποῖο τὸ παιδί μὲ τὸν κόσμον τῶν συνομηλίκων του θὰ ἀναπτύσσεται φυσικά, ψυχικά καὶ πνευματικά. Ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὴ εὐρίσκειται σὲ στενὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸ σπίτι. Ὅτι τὸ παιδί μεταφέρει ἀπὸ τὸ Νηπιαγωγεῖο στοῦ σπίτι πρέπει νὰ γίνεταί εὐπρόσδεκτο καὶ νὰ ἐντάσσεται στὴν ὅλη οἰκογενειακὴ ζωὴ, ὅπως ἐπίσης θὰ ἐντάσσωνται τὰ οἰκογενειακὰ βιώματα στὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ κήπου, σὲ τρόπον ὥστε τὸ παιδί στοῦ Νηπιαγωγείου νὰ αἰσθάνεται σὰν στοῦ σπίτι του καὶ στοῦ σπίτι του νὰ αἰσθάνεται σὰν στοῦ Νηπιαγωγείου. Αὐτὸ ὁμοῦς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῆ τότε μόνον ὅταν μεταξὺ γονέων καὶ Νηπιαγωγῶν ὑπάρχῃ κατανόησις καὶ συνεργασία κάτω ἀπὸ τὸ δένδρον τῆς ἐμπιστοσύνης στὴν ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων καὶ στὴν προσπάθεια ὑπερπηδήσεως τῶν δυσκολιῶν,

πού παρουσιάζονται στο παιδί, πού τους συνδέει.

3. Το παλαιό πρόβλημα της συνεργασίας του Νηπιαγωγείου με τους γονείς, για την επίτευξη μιας ευρύτερας οικογενειακής αγωγής, προβάλλει σήμερα, λόγω της δημιουργηθείσης καταστάσεως πραγμάτων, όλον και περισσότερο επιτακτικό. Έτσι, δέν τίθεται ως σκοπός του Νηπιαγωγείου ή προπαρασκευή και μόνον του παιδιού για τη σχολική ζωή και μόρφωση, αλλά ή θεμελίωση και διεύρυνση της προσχολικής κυρίως αγωγής.

Το Νηπιαγωγείο, μ' άλλα λόγια, είναι μία ελεύθερη προσφορά στην οικογένεια. Είναι μία προσφορά για όλα τα παιδιά της γειτονιάς για τις προμεσημβρινές ή και για τις μεταμεσημβρινές ακόμη ώρες των εργασίμων ημερών. Η προσφορά αυτή κρίνεται αναγκαιότερα σήμερα λόγω των επικρατουσών συνθηκών ζωής.

Με την εκδιομηχάνιση μάλιστα της χώρας μας, πού σημαίνει συγχρόνως εκδιομηχάνιση της Ελληνικής κοινωνίας και οικογενείας, πιέζουν τα ίδια τα πράγματα προς λύσιν του προβλήματος «Νηπιαγωγείου». Διότι:

α) Η συμβίωση με άλλα παιδιά, ή οποία παρέχει δικαιώματα και υποχρεώσεις, βοηθεί το παιδί στην κοινωνική του προσαρμογή και εξέλιξη. Σε μία καλά οργανωμένη παιδική ομάδα, όπου το παιδί αισθάνεται ασφαλές, γίνεται βίωμά του τόποτε οι απαιτήσεις του πρέπει να ικανοποιούνται και τότε όχι, διδασκόμενο έτσι τον τρόπο της διεκδικήσεως των δικαιωμάτων του, αλλά και της εκπληρώσεως των υποχρεώσεών του, της επιθετικότητας και της υποχωρητικότητας της ελευθερίας και του περιορισμού. Έδω ξευπακούεται, ότι οι ομάδες δέν πρέπει να υπερβαίνουν τα 15 παιδιά. Έν τούτοις και έφ' όσον ό χώρος τό επιτρέπει, οι ομάδες δέν απομονώνονται μεταξύ των. Καλόν είναι οι αίθουσες να επικοινωνούν μεταξύ των με άνοιχτές τις θύρες. Όσο πιό πολύ

τό παιδί είναι δεμένο με την ομάδα του και συνδέεται ψυχικά με τη Νηπιαγωγό, τόσο ασφαλέστερα κινείται εκτός της ομάδος του και στην ευρύτερη κοινωνία. Ακόμη ή συμβίωση του παιδιού με τους συνομηλικούς του παρέχει σ' αυτό θάρρος, τό όποιο τόσο πολύ χρειάζεται στα πρώτα του αυτά βήματα.

β) Τα από όλιγομελείς οικογενείας προερχόμενα παιδιά επιβάλλεται να αποκτήσουν πείρα της συμβιώσεως και με μεγαλύτερα σε ήλικία παιδιά. Οι διδακτηριακές εγκαταστάσεις πρέπει να ρυθμίζονται έτσι, ώστε τό παιδί να βλέπη όλους τους γύρω του από την αίθουσα άπασχολήσεως και συγχρόνως να αισθάνεται και ασφαλές. Οι έργαστηριακές εγκαταστάσεις των στα Νηπιαγωγεία ένηλίκων εργαζομένων πρέπει να είναι στο παιδί από κάθε πλευρά προσιτές.

Και οι ένηλικοι όφείλουν να παρακολουθούν και από μακρυνά τό παιγνίδι και την άπασχόληση των μικρών παιδιών. Τό ίδιο ίσχύει και για τους χώρους του παιγνιδιού και για τον κήπο. Έτσι τό παιδί ζή σαν στο σπίτι του, νοιώθει ασφάλεια, κινείται με άνεση και οικειότητα.

γ) Τό παιδί επιβάλλεται να παίξη με όσον τό δυνατόν άπλούστερο ύλικό και δυνάμεις. Μεγάλοι πίνακες και πολύχρωμες κιμωλίες, χαρτί και χρώματα, άμμοδόχες και οικοδομικό ύλικό είναι από τά μέσα πού ένδεικνυται να χρησιμοποιούν τά παιδιά του Νηπιαγωγείου κατά τό ελεύθερο παιγνίδι τους. Τά παιγνίδια, πού προσφέρει ή σύγχρονος βιομηχανία, τά όποια δέν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν από τό παιδί παραγωγικά, δέν συμβάλλουν παιδαγωγικά στην άποστολή του Νηπιαγωγείου.

Περαιτέρω τό παιδί όφείλει να συμμετέχη στην προετοιμασία του τραπεζιού για φαγητό, όπως επίσης και στον κάλλωπισμό και στη διαρύθμισι της αίθούσης άπασχολήσεως ενεργώς. Κατάλληλες άφηγήσεις της Νηπιαγωγού, ψυχαγωγία από κοινού και όργάνωση, έορταστικών έκδηλώσεων βοηθούν πολύ στη συγκέντρωσι και στον φρονηματισμό του

μικροῦ παιδιοῦ ὅλως ἀνεπαίσθητα.

δ) Μεταξὺ τῶν ἄλλων τὸ Νηπιαγωγεῖο προετοιμάζει τὸ παιδί τῆς ἡλικίας 5—6 ἐτῶν γιὰ τὴ φυσικὴ καὶ ὁμαλὴ εἰσοδὸ τοῦ στοῦ Στοιχειῶδες Σχολεῖον. Ἡ προετοιμασία αὐτῆ, ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ, γίνεται κυρίως κατὰ τὸ τελευταῖον ἑξάμηνον. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ ἓνα εἶδος παιγνιώδους ἐργασίας, ἡ ὁποία εἶναι προῖον τῆς χαρᾶς πρὸς δημιουργίαν καὶ λαμβάνει χώρα στὸ παιγνίδι, στὸ φαγητό, στὴν ψυχαγωγία καὶ στὴ διδασκαλία.

ε) Ἐξ ἄλλου μὲ τὴν ὁμαδικὴ συμῶσι ἐπιτυγχάνεται ἀγωγὴ πρὸς συνεργασία καὶ μαζὶ καλλιέργεια τῆς κοινωνικότητος, ἀπαραίτητα καὶ τὰ δύο γιὰ τὴν προσαρμογὴ στὸ Σχολεῖο. Περαιτέρω προετοιμάζεται τὸ ὅλον ψυχοφυσικόν. Εἶναι τοῦ παιδιοῦ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας γιὰ τὴν εἰσοδὸ τοῦ στὴ σχολικὴ ζωὴ, ἡ ὁποία βαθμιδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐξελλίσσεται ἀπὸ τὸ παιγνίδι στὴν ἐργασία, ἀπὸ τὸ ἐλεύθερο στὸ περιωρισμένο, ἀπὸ τὸ ἀπλό καὶ ἀνεύθυνο στὸ σοβαρὸ καὶ ὑπεύθυνο.

στ) Ἐντὸς αὐτῶν τὸ Νηπιαγωγεῖο προσφέρει πολλὰ στίς ξενόγλωσσας περιοχάς, ὅταν μητρικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ ἀρβανίτικη, ἡ βλάχικη κ.ἄ. Εἶναι ἀπαραδέκτο γιὰ τὸν πολιτισμό μας τὸ φαινόμενο ποὺ παρατηρεῖται στὰ προάστεια τῶν Ἀθηνῶν καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας, ὅπου τὰ Ἑλληνόπουλα δὲν ὀμιλοῦν Ἑλληνικά!!! Τὶ σημαίνει αὐτὸ γιὰ τὴν ἐθνικὴ συνείδησι καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν εἶναι εὐνόητο...

Συμπέρασμα: Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀποδεικνύεται: 1) Ὅτι ἡ προσχολικὴ ἡλικία ἀποτελεῖ τὴν βάση τῆς μεταγενεστέρως σωματικῆς, ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξελλίξεως τοῦ ἀνθρώπου.

2) Ὅτι τὸ Νηπιαγωγεῖον ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου ἐκπαιδευτικοῦ οἰκοδομήματος καὶ τίς ρίζες κατ' ἀκολουθίαν τοῦ μέλλοντος τοῦ Ἔθνους.

3) Ὅτι ἐκπαιδευτικὴ με-

ταρρύθμισις δὲν νοεῖται ἀνευστοιχειώδους προνοίας ὑπὲρ τοῦ θεσμοῦ τῶν Νηπιαγωγείων.

Καὶ 4) ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς ἰδρύσεως, τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς λειτουργίας τῶν Νηπιαγωγείων ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ ὑπόθεσις τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους.

Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι αὐτό. Τὸ Πρόβλημα εἶναι: Τί πρέπει νὰ γίνῃ σχετικὰ μὲ τὸ θεσμὸ τῶν Νηπιαγωγείων μαζὶ μὲ τὴν ὀλη προσπάθεια ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος;

III

Ἀπὸ τὸ 1839, ποὺ ὁ Fr. Fröbel συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ Νηπιαγωγείου ὡς «τόπο παιγνιδιοῦ καὶ ἀπασχολήσεως», ὡς τὴν ἐποχὴ τῆς «Κινήσεως — Montessori» ἢ πραγματοποίησις τῆς ἰδέας αὐτῆς ἔλαβε χώρα, μὲ ἀφετηρίαν τὴν Blankenburg καὶ τὴν Γερμανίαν γενικώτερα καὶ τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὸ Βέλγιον, τὴν Αὐστρίαν καὶ στίς Ἠνωμένους Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς.

Ἀπὸ τὸ 1873 ἕως τὸ 1938 τὸ Νηπιαγωγεῖον ἐξελλίχθη ἀπὸ τὸν γερμανικὸν σύλλογον «Froebel» σὲ ὑποδομὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Σ' αὐτὸ συνέβαλον καὶ μεγάλοι Παιδαγωγοί, ὅπως ὁ Spranger, ὁ Prüfer, ἢ M. Mucüow κ.ἄ.

Ὁ τύπος τοῦ ἰδικοῦ μας Νηπιαγωγείου ὁμοιάζει περισσότερο στὸν τύπον τοῦ «Kindergarten» = (παιδικὸς κήπος) τῆς Βιέννης, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη τὸ 1863. Ὑπὲρ αὐτοῦ εἰργάσθησαν πολλοὶ ἐκ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων Παιδαγωγῶν ἀπὸ τοῦ Ν. Ἐξαρχοπούλου μέχρι τοῦ ἀεμνήστου Σπ. Καλλιᾶφα. Ἐγίναν πολλές μεταφράσεις ξένων περὶ Νηπιαγωγείου μελετῶν καὶ ἡ Κα Κυριαζοπούλου — Βαλληνάκη ἐγένεσκυψε ἰδιαίτερα στὴ μελέτη τοῦ προβλήματος.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ ὄψεις τοῦ προβλήματος «Νηπιαγωγείου» στὴ χώρα μας

σήμερα είναι δύο: Ἀνέγερσις δι-
δακτηρίων καὶ μόρφωσις Νη-
πιαγωγῶν. Ὅτι μέχρι τοῦδε συνετελέ-
σθη ἀπὸ τὸ Κράτος μετὰ τὴν μέριμνα τῶν
Ἑπουργείων Παιδείας καὶ Κοινωνικῆς
Προνοίας καὶ ἀπὸ τὴν πρωτοβουλίαν ἀ-
τόμων, ὀργανώσεων καὶ Εὐαγῶν Ἰδρυ-
μάτων εἶναι ἀναμφισβήτητα ἀξιόπαινα.
Ὅμως οἱ καιροὶ ἄλλαξαν καὶ εἶναι «οὐ
μενετοί». Οἱ σύγχρονες οἰκογενειακῆς
καὶ κοινωνικῆς ἐξελίξεις ὑπαγορεύουν ἄ-
μεση καὶ ἐκσυγχρονησμένη ἀντιμετώπισι
τοῦ προβλήματος δι' ἀναθεωρήσεως τοῦ
δλουθεσμοῦ τοῦ Νηπιαγωγείου ἐν συνδυ-
ασμῷ πρὸς τὴν ὄλην «ἐπαναστατικὴν» ἀ-
ναγέννησιν τῆς Παιδείας μας, ἐν ὅφει
μάλιστα τῆς συνδέσεως τῆς χώρας μας
μετὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινό-
τητα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν θὰ ἐκτε-
θοῦν κατωτέρω ἐν συντομίᾳ ὠρισμένες
σκέψεις μας περὶ τοῦ πρακτέου σχε-
τικὰ μετὰ τὸ πρόβλημα μετὰ τὴ φιλοδοξία νὰ
ἐπιστημανθῆ καὶ νὰ συζητηθῆ ἡ σπου-
δαιότης αὐτοῦ καὶ νὰ ληφθοῦν τὰ προσή-
κοντα μέτρα νομοθετικῶς. Ἦτοι:

Α. ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΝ

1. Σκοπὸς τοῦ Νηπιαγωγείου εἶ-
ναι: Ἡ ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος πα-
ρεχομένη βοήθεια πρὸς παμμερῆ ἐξέλιξι
τῶν μεταξύ 4—6 ἐτῶν παιδιῶν. Ἡ εὐ-
φυΐα καὶ συμπλήρωσις τῆς οἰκογενεια-
κῆς ἀγωγῆς. Ἦτοι:

α) Σκόπιμος παρόρμησις πρὸς
πνευματικὴν ἐνέργειαν, ὁμαλὴν ἐξέλιξιν
τῶν ψυχοφυσικῶν δυνάμεων καὶ συσ-
τηματικὴ καλλιέργεια τῶν συναι-
σθηματικῶν καὶ βουλευτικῶν δυνατοτή-
των περὶ τὸ «καλὸν καὶ ἀγαθόν» ἀποτε-
λοῦν τὸ δίπτυχο τῆς ἀποστολῆς τοῦ Νη-
πιαγωγείου.

β) Αὐτὸ θὰ ἐπιτευχθῆ: 1) Δι' ἀσκή-
σεως τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων. 2) Δι'
ἐγέρσεως καὶ καταλλήλου τροφοδοτήσε-
ως τῆς φαντασίας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ
συναίσθηματος, μετὰ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν
διάπλασιν τοῦ χαρακτήρος. 3) Διὰ προ-

αγωγῆς τοῦ γλωσσικοῦ συναίσθηματος
κατὰ τὸ δυνατόν φυσικὸν καὶ ἀβίαστον
παιδικὸν τρόπον. 4) Διὰ δημιουργίας
κοινωνικοῦ βιώματος, τὸ ὁποῖον
προσκατὰται μετὰ ἠθικοπλαστικῆς καὶ κα-
τάλληλης γιὰ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν διηγή-
σεις καὶ παραμύθια, μετὰ χαρούμενα καὶ
ρυθμικὰ τραγούδια καὶ ἀσκήσεις, μετὰ μι-
μητικῆς κινήσεως καὶ ἐλεύθερα ρυθμικὰ
παιγνίδια μετὰ κοῦκλες, ζῶα, ἐπιπλα κλπ.

γ) Παιδευτικὴ ἐνέργεια
πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀνωτέρου σκοποῦ,
ψυχὴ τῆς ὄλης συντελουμένης ἀγωγῆς
στὸ Νηπιαγωγεῖο εἶναι τὸ παγνίδι.

1. Διὰ τοῦ παιγνιδιοῦ συνδυάζεται
«τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου», καλλι-
εργεῖται καὶ ἐκδηλώνεται ἡ παιδικὴ
πρωτοβουλία μετὰ ἀπλᾶ μέσα, ὅπως εἶναι:
ἄμμος, πηλός, χαρτί, χρώματα, ξύλο κ.ἄ.

2) Ἡ ὀργάνωσις τοῦ παιγνιδιοῦ δὲν
ἐπιτρέπεται νὰ γίνεται ἀπὸ τοὺς ἐνηλί-
κους, διότι ἔτσι παρεμποδίζεται ὁ παιδι-
κὸς αὐθόρμητισμός καὶ ἀποκλείεται ἡ
παιδικὴ αὐτενέργεια. Καλὸν εἶναι νὰ
κυριαρχῆ ἡ κατὰ τὸ δυνατόν ἐλεύθερα
ἐκλογὴ παιγνιδιῶν καθὼς ἐπίσης καὶ
τῶν πρὸς τοῦτο μέσων, ἡ πρωτοβουλία
καὶ ἡ διεξαγωγή αὐτοῦ ὑπ' αὐτοῦ τού-
του τοῦ παιδιοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς
τῆς «ἐλευθέρας ἐργασίας».

Διότι, ὅτι τὸ παιδικὸν καὶ αὐθόρμητον
πρέπει νὰ ἐκμεταλλεῖται ἐν ὅσῳ καὶ
ἐφ' ὅσον τὸ διαφέρον παραμένει ἀμείωτον
καὶ ζωτικόν, τ.ἔ. κέντρον καὶ θε-
σάριον τῆς ἐνεργείας
πρέπει νὰ εἶναι τὸ παιδί!

2. Διδακτήριον: α) Τὰ οἰκή-
ματα, στὰ ὁποῖα στεγάζονται τὰ νήπια,
πρέπει νὰ ἐκπληροῦν ὅλους τοὺς ἄλλους
τῆς ὑγιεινῆς. Οἱ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν
νήπιων χώροι ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι εὐή-
λιοι καὶ εὐάεροί, ἀπηλλαγμένοι κονιορ-
τοῦ καὶ κατὰ προτίμησιν ἰσόγειοι.

β) Ἡ κυρία αἴθουσα εἶναι εὐρύχωρος
καὶ φωτίζεται ἀπὸ παράθυρα μεγάλων
διαστάσεων τύπου SW ἢ 50.

γ) Τὰ τραπέζια καὶ τὰ καθίσματα
κατασκευάζονται ἀνάλογα τῆς σωματικῆς
ἀναπτύξεως τῶν παιδιῶν.

δ) Πλησίον τῆς κυρίας αἰθούσης ὑ-

πάρχει ιδιαίτερος χώρος, όπου φυλάσσονται τὰ πρὸς ἐργασίαν ἐνδύματα καὶ ἐν συνεχείᾳ ἄλλος χώρος μὲ νιπτῆρες καὶ ἄλλος μὲ ἀποχωρητήρια ἀρρένων καὶ θηλέων κεχωρισμένα.

ε) Τὸ δάπεδον ἐπιστρώνεται κατὰ προτίμησιν μὲ Linoleum πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερβολικῆς θερμότητος καὶ ὑγρασίας.

στ) Ὁ χώρος παιγνιδιοῦ καὶ ἀπασχολήσεως διὰ 30 νήπια πρέπει νὰ ἔχη ἐπιφάνεια 80-90 μ.

1) Ἐπιμήκης στοὰ συνδέει τὴν κυρίαν αἴθουσαν μὲ ἐστεγασμένον μόνον χώρον, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸν ἐλεύθερον χρόνον καὶ ἰδίως, ὅταν βρέχη.

Γενικὰ, ὅλοι οἱ χώροι πρέπει νὰ ἐξασφαλίζουσι ἀνεσιν καὶ ἐλευθερίαν κινήσεων.

3. Κήπος: α) Νηπιαγωγεῖον χωρὶς κήπο εἶναι ἀνθόκηπος χωρὶς ἄνθη. Τὸ ἴδιον τοῦ κήπου δὲν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ὑγρὸ ἢ πολὺ ξηρὸ.

β) Ἡ διαρhythμισὶς τοῦ κήπου πρέπει νὰ εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ προσφέρεται ἡλιος, δροσιά, χώρος παιγνιδιοῦ καλυμμένος μὲ πράσινο καὶ ἄλλος μὲ ἄμμο, νὰ ὑπάρχουν θρύσες, πήδακες, τεχνικὴ λίμνη καθὼς καὶ χώρος καλλιέργειας καὶ ἀπορριμάτων. Ἐκτὸς αὐτῶν εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἀποτελεσματικὴν ἀπόκτησιν θάρρους καὶ αὐτοπεποιθήσεως κούνιες, ἀναρριχητικὸν ἰκρίωμα καὶ κατασκευάσμα ὀλισθήματος.

4. Περιβάλλον: Ὑπὲρ μιᾶς προσεκτικῆς καὶ ἐπιμελημένης αἰσθητικῆς ἐξωτερικῆς διαρhythμισεως δὲν συνηγοροῦν μόνον ὑγιεῖνοι λόγοι, ἀλλ' ἐπὶ πλεον παιδαγωγικοὶ καὶ ψυχολογικοὶ λόγοι. Ἦτοι:

α) Τὸ περιβάλλον ἐπιδρᾷ ἀναμφισβήτητα ἐπὶ τῆς ὅλης ἐξελίξεως τοῦ ἐν τῷ γίγνεσθαι ἀνθρώπου. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐξωτερικὴ διαρhythμισὶς: ὑποδιαίρεσις χώρων παραμονῆς καὶ ἀπασχολήσεως ὁμάδων, δένδρα, ἄνθη καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς γενικὰ πρέπει νὰ φέρουν τὴ σφραγίδα τοῦ οἰκείου.

β) Κατὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ οἰοακτηρίου πρέπει πρωτίστως νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν: ἡ θέσις, οἱ ἀποστάσεις, ἡ συγκοινωνία καὶ οἱ λοιποὶ παράγοντες ἀνεγέρσεως διδαστηρίου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ οἰκῆμα πού στεγάζεται τὸ Νηπιαγωγεῖον πρέπει νὰ εἶναι αὐτοτελές.

5. Τύποι Νηπιαγωγείων: Ὑπάρχουν διάφοροι τύποι Νηπιαγωγείων. Ἐξ αὐτῶν ἀναφέρω μόνον τρεῖς:

α) Ὁ Ἑλβετικὸς τύπος, ὁ ὁποῖος στὴν Αὐστρία εἶναι γνωστὸς ὡς «Νηπιαγωγεῖον ὁμαλῶν παιδιῶν».

Ὁ τύπος αὐτὸς προσλαμβάνει παιδιὰ ὄλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἀπὸ τοῦ 4-7 ἔτους τῆς ἡλικίας. Τὰ νήπια προσέρχονται 2-3 ὥρες πρὸ μεσημβρίας καὶ 2-3 ὥρες μετὰ μεσημβρίας μὲ 2-3 ἐλεύθερα ἀπογεύματα ἐβδομαδιαίως. Ἡ φοίτησις δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ. Οἱ γονεῖς ἐπιβαρύνονται μὲ μία σχετικὴ συνεισφορά, ὅπως π.χ. στὸ Καντόνι τῆς Βέρνης οἱ γονεῖς συνεισφέρουν 20 Ἑλβετικὰ φράγκα κατὰ τρίμηνον, δηλαδὴ 140 ἑλληνικὰς δραχμὰς.

β) Ὁ τύπος τοῦ Ἰδιωτικοῦ Νηπιαγωγείου, ὁ ὁποῖος ἔχει μεγαλύτερες ἀπαιτήσεις καὶ κατὰ συνέπειαν τὰ νήπια πού φυτοῦν εἰς αὐτὸ προέρχονται ἀπὸ εὐπορὰς οἰκογένειαι.

Ὁ ἐν λόγῳ τύπος εἶναι πολὺ διαδεδομένος στὴ χώρα μας. Στὰ κυρίως ἀστικὰ κέντρα, ὅταν γίνεται λόγος περὶ νηπιαγωγείου, νοεῖται τὸ ἰδιωτικὸ νηπιαγωγεῖον.

γ) Ὁ τύπος τοῦ Νηπιαγωγείου ἀνωμάτων παιδιῶν, στὸν ὁποῖον ἐφαρμόζονται στὴν πρᾶξιν τὰ πορίσματα καὶ οἱ μέθοδοι τῆς Θεραπευτικῆς Παιδαγωγικῆς. Ἐπειδὴ ὁμοίως δὲν πρόκειται περὶ πραγματικὰ ἀνωμάτων παιδιῶν, ἀλλὰ περὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς καθυστερημένων καὶ δυσκόλων παιδιῶν, νομίζω ὅτι καλὸν εἶναι, καὶ κυρίως γιὰ ψυχολογικοὺς λόγους, νὰ λέγωνται τὰ Νηπιαγωγεῖα τοῦ τύπου αὐτοῦ Ἑλβετικὰ Νηπιαγωγεῖα. Πρόκειται περὶ τοῦ Νηπιαγωγείου, τοῦ ὁποῖου πρότυπον ὑπῆρξε τὸ Νηπιαγωγεῖον

της Νυρεμβέργης, στο οποίο παρέχεται γεύμα και θεραπευτική βοήθεια υπό την διεύθυνση και επίβλεψη ειδικού Ιατροῦ ἢ παιδαγωγοῦ, σπουδάζαντες θεραπευτική παιδαγωγική.

δ) Τελευταία κατακτᾶ ἔδαφος ἡ γνώμη περί ἰδρύσεως μᾶς μετὰ θάτι-
κῆς τὰ ξέως ἀπὸ τὸ Νηπιαγωγεῖο πρὸς τὸ Στοιχειῶδες Σχολεῖον, τὴν ὁποία θὰ ἐπισκέπτονται ὑποχρεωτικὰ τὰ παιδιὰ ἀπὸ τοῦ 5½ ἔτους τῆς ἡλικίας των μέχρι τῆς εἰσόδου των στὸ Στοιχειῶδες Σχολεῖον. Ἡ καινοτομία αὕτη ἀποβλέπει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ στὴν προπαρασκευὴ τῶν μαθητῶν γιὰ τὸ Στοιχειῶδες Σχολεῖον καὶ προϋποθέτει στενὴ συνεργασία μεταξὺ οἰκογενείας καὶ Σχολείου. Ἡ ἐνδιάμεσος αὕτη τάξις ὑποστηρίζεται, ὅτι πρέπει νὰ εἶναι προσηρτημένη στὸ Στοιχειῶδες Σχολεῖον καὶ ἡ διάρκειά παραμονῆς τῶν νηπίων εἰς αὕτην καθορίζεται ἀπὸ 7-9 ὥρες μὲ φαγητὸν κλπ. ἡμερησίως.

Ἡ ἀνωτέρω γνώμη εἶναι σχεδὸν συγγενῆς μὲ τὴν ἐπίσης τελευταία κατακτούσα ἔδαφος γνώμη, ὅτι ἡ προσέλευσις τῶν μαθητῶν στὸ Στοιχειῶδες Σχολεῖον πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ τὸ 5ον ἔτος τῆς ἡλικίας των.

Προσωπικὰ δὲν δύναμαι νὰ λάβω θέσιν ἐπὶ τῶν δύο αὐτῶν ἀπόψεων, διότι κατὰ τὴν γνώμη μου, πρέπει νὰ προηγηθῆ σχετικὴ ἔρευνα ἐδῶ στὸν τόπο μας καὶ κατόπιν νὰ ἐκλέγωμε μεταξὺ αὐτῶν τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη, ἢ κάποια τρίτη, ἢ ὁποία θὰ εἶναι περισσότερο Ἑλληνικὴ. Ὅπως ὁμως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα: ἡ φοίτησις πρέπει νὰ εἶναι διειρημένη.

6. Φορεῖς τῶν Νηπιαγωγείων εἶναι: τὸ κράτος, οἱ κοινότητες, σύλλογοι, βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ Ἰδιῶται.

Στὴν Εὐρώπη συναντῶμεν ὅλους αὐτούς τοὺς φορεῖς. Στὴν Ἑλλάδα φορεῖς εἶναι τὸ Κράτος καὶ οἱ Ἰδιῶται.

7. Τὸ Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα: ἐνὸς διειρημένου φοιτήσεως Νηπιαγωγείου περιλαμβάνει τὰ ἀκόλουθα:

Ἀποκτησις συνηθειῶν καὶ ἀγωγῆ τῶν αἰσθησέων: 1) Διδασκαλία τρόπων καὶ καλῆς συμπεριφορᾶς στὸ Σχολεῖο καὶ στὴν οἰκογένεια, ἀτομικῆς περιποιήσεως (ὑποδύσεως, ἐνδύσεως κλπ.), ὑπακοῆς καὶ πειθαρχίας, καθαριότητος, τάξεως κλπ.

2) Ἀσκησις τῶν αἰσθησέων: α) Ὅρασις: Πρόσκτησις τῆς ἐννοίας τοῦ θαθέους καὶ ἀνοικτοῦ χρώματος γνῶσις τῶν 10 σπουδαιότερων χρωμάτων (μόδι, μπλέ, πράσινο, κίτρινο, πορτοκαλλί, κόκκινο, καφέ ἄσπρο, μαύρο...) γνῶσις τῶν μεγεθῶν (μῆκος—πλάτος ὕψος), γνῶσις τῶν σχημάτων, πρόσκτησις τῆς ἐννοίας τῆς θέσεως, διευθύνσεως καὶ ἀποστάσεως, γνῶσις τῶν ὕλικῶν ἀντικειμένων (πέτρα, ξύλο, σίδηρο, κλπ.). β) Ἀφή: Γνώσις διὰ τῆς ἀφῆς σχημάτων, διαστάσεων, θερμότητος κλπ. γ) Ἀκοή: Ἀναγνώρισις τῶν συνήθων θορύβων τοῦ Σχολικοῦ περιβάλλοντος, ἀναγνώρισις ἀπὸ σκοποῦ προκαλουμένων ἤχων (ὀξέων, βαρέων κλπ.). δ) Ὁσφρησις: Ἀσκησις πρὸς διάκρισι τῶν ὀσμῶν ε) Γεῦσις: Ἀσκησις πρὸς διάκρισι τοῦ πικροῦ, ξυνοῦ, γλυκοῦ κλπ.

β) Μητρικὴ γλώσσα: Ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσης ἀποβλέπει στὴν καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξι τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος, τὸν πλουτισμὸ τοῦ λεξιλογίου καὶ τῶν μέσων ἐκφράσεως.

Ἡ Νηπιαγωγὸς ἀσχεῖ τὴν σκέψιν τῶν νηπίων, διεγείρει τὸ διαφέρον πρὸς ὀρθὴ ἔκφρασι, καλλιεργεῖ τὴν ἀπλὴ καὶ σαφὴ ὀμιλία καὶ ἐπιμένει στὴν ἀκριβῆ καὶ ἐπιμελημένην ἀρθρωσιν τῶν λέξεων. Τὰ πρὸς διδασκαλίαν θέματα λαμβάνονται ἀπὸ τὸ ἄμεσον περιβάλλον τοῦ παιδιοῦ: Σπίτι, τοῦ παιδιοῦ: Σπίτι, δρόμο, σχολεῖο, χωριὸ ἢ πόλις, τὸ χρησιμοποιούμενον ὕλικόν πρέπει νὰ εἶναι γνωστὸ, ἀπλὸ καὶ συγκεκριμένο. Κανένα πρόσωπο ἢ πρᾶγμα, ρῆμα καὶ ἐπίθετον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διδάσκεται κατὰ τρόπον ἀφηρημένον.

Ὁ τρόπος διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσης ἀναλυτικώτερα ἔχει ὡς ἀκολούθως:

1) Ἐκφρασις: Ἐλεύθερες ἀνα-

κοινώσεις τῶν παιδιῶν, ἠθικοπλαστικὲς ἱστορίες, συζητήσεις ἐπὶ περιπάτων καὶ θεαμάτων, περιγραφὲς εἰκόνων καὶ σκηνῶν.

2) Λεκτικὲς ἀσκήσεις: Γνώσις συνήθως λέξεων: Προσώπων, ζώων, πραγμάτων, καὶ τῶν ἰδιοτήτων καὶ ἐνεργειῶν αὐτῶν.

3) Ἀσκήσεις τῆς μνήμης: Ἀπομνημόνευσις μικρῶν πεζῶν κειμένων καὶ καταλλήλων εἰς μορφήν καὶ περιεχόμενον ποιημάτων.

4) Ἀπομίμησις καὶ δραματοποίησις: Ἱστοριῶν, σκηνῶν κλπ.

γ) Ἀνάγνωσις: Ἀνάγνωσις διδάσκεται μόνο στὴ δευτέρα τάξιν τοῦ Νηπιαγωγείου διὰ τῆς φωνητικῆς μεθόδου. Προοδευτικὰ γίνεται συζήτησις περὶ τῆς προτύπου λέξεως, κατόπιν ὀλικῆς παρατηρήσεως αὐτῆς, ἀκολουθεῖ ἀπομόνωσις τοῦ νέου γράμματος καὶ σχετικὴ ἀσκήσις. Ἦτοι:

ἀσκήσεις παρατηρήσεως, τῶν αἰσθήσεων

1) Κατὰ τὸ 1ον τρίμηνον γίνονται καὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων. Τὸ παιδί μαθαίνει ἐπίσης νὰ ἀναγνωρίζῃ τὸ ὄνομά του, τὰ ὀνόματα τῶν συμμαθητῶν του καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του. Ἐκ τῶν φωνηέντων διδάσκονται τὸ Α καὶ Ε.

2) Κατὰ τὸ 2ον τρίμηνον διδάσκονται τὰ ὑπόλοιπα φωνήεντα: Η, Ι, Ο, Υ, Ω, γίνεται ἀνακεφαλαίωσις ὄλων τῶν φωνηέντων καὶ ἐν συνεχείᾳ διδάσκονται τὰ σύμφωνα: Λ, Ρ, Μ, Ν, Τ, καὶ ἐπακολουθεῖ, πάντοτε κατὰ τὴν ὀλικὴν μέθοδο, σύνθεσις συλλαβῶν καὶ ἀπλῶν λέξεων.

3) Κατὰ τὸ 3ον τρίμηνον διδάσκονται τὰ ὑπόλοιπα σύμφωνα: Β, Γ, Δ, Θ, Κ, Π, Σ, Φ, Χ, Ψ, Ζ, Ξ. Ἔτσι διδάσκονται καθ' ὄλον τὸ διάστημα τοῦ Σχολικοῦ ἔτους συνολικὰ 60 περίπου λέξεις.

δ) Ἀριθμητικὴ: 1ον τρίμηνον: Κιναισθητικὲς ἀσκήσεις, οἱ ὅποιες συμβάλλουν στὴ γνωριμία τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸ μέγεθος, τὴν ἐπιφάνεια, τὸ βάρος καὶ τίς λοιπὲς ἰδιότητες τῶν διαφόρων ἀντικειμένων. Ἡ ἀκολουθητέα

πορεία εἶναι: Καθαρὰ αἰσθήσις, ὀλικὴ καὶ στοιχειώδης κατ' αἰσθησιν ἀντίληψις, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ στὴν ἔγνοια τοῦ ἀριθμοῦ.

Γίνονται ἀσκήσεις παρουσιάσεως καὶ ἀποκρύψεως ἀντικειμένων, ἐκτιμήσεως δύο ἰδιοτήτων (μῆκος - πλάτος, ὕψος - βάθος κλπ.), ἐκτιμήσεως μεταξὺ τριῶν ἰδιοτήτων (μεγάλο - μεσαῖο - μικρό), κλιμάκων μεγεθῶν (ἀνιούσα, κατιούσα). Διδάσκονται ἐπίσης οἱ ἀριθμοὶ 1-3 καὶ ἐπακολουθεῖ σχηματισμός, σύνθεσις καὶ ἀνάλυσις τοῦ ἀριθμοῦ, ἐφ' ὅσον ἐπ' ἀρκετὸν ἔγινε αἰσθητοποίησις αὐτοῦ μὲ διάφορα εὐχρηστα καὶ περισσότερο χρησιμοποιούμενα πράγματα.

2ον Τρίμηνον: Διδασκαλία τῶν ἀριθμῶν 1-5, σύνθεσις τοῦ ψηφίου μετὰ τῆς ποσότητος, πρόσθεσις καὶ ἀφαίρεσις μὲ ἀντικείμενα, ἰχνογραφήματα καὶ χειροτεχνήματα.

3ον) Τρίμηνον: Διδασκαλία τῶν ἀριθμῶν 1-6.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἀνωτέρω διδάσκονται κατὰ τὸ δεύτερο ἔτος τῆς φοιτήσεως στὸ Νηπιαγωγεῖο, ὅπως καὶ ἡ Ἀνάγνωσις.

ε) Γραφή: Καὶ ἡ γραφὴ διδάσκειται μόνον στὸ δεύτερο ἔτος. Συνίσταται δὲ εἰς προπαρασκευαστικὲς ἀσκήσεις καλῆς γραφῆς (καλὴ στάσις τοῦ σώματος, λαβὴ καὶ χρῆσις τῆς γραφίδος κλπ.), εἰς ἀσκήσεις μὲ πλαστιλίνην, πινέλλο, κιμωλία, χρωματιστὸ μολύδι, εἰς σχηματισμοὺς σχημάτων ἀπὸ τοῦ κύκλου ἕως τῆς εὐθείας καὶ τῶν κεφαλαίων γραμμῶν τοῦ Ἀλφαβήτου καὶ εἰς τὴν γραφὴν λέξεων καὶ μικρῶν φράσεων μὲ κεφαλαῖα γράμματα. Χρῆσις τῆς μελάνης γίνεται ἀπὸ τοῦ 3ου τριμήνου.

στ') Μουσικὴ ἀγωγή: Ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς ἀποσκοπεῖ στὴ διέγερσι τοῦ διαφέροντος γιὰ τραγούδι, στὴν καλλιέργεια τῆς φωνῆς, στὴν ὀρθὴ στάσι τοῦ σώματος, στὴν κανονικὴ ἀναπνοὴ καὶ στὴν ὀρθὴ ἄρθρωσι ἐπὶ τῆ βάσει τῆς φυσικῆς καὶ ὀμαλῆς κλίμακος Κατιόντως καὶ ἀνιόντως.

Πρὸς τούτοις ἀπαιτεῖται ἐπιμονὴ στὴν ἄρθρωσι, ἐπιτυχῆς ἐκλογὴ τῶν ἀσμάτων

και διαρκής προσπάθεια στην καλλιέργεια του ακουστικού αισθήματος (τονισμός, αποχρώσεις κλπ.). Στην έκλογή προτιμώνται τα λαϊκά άσματα, επειδή συμβάλλουν άμέσως στη διεγερσι της γλωσσικής ευαισθησίας. Παράλληλα καλλιεργείται τὸ αἰσθημα τοῦ ρυθμοῦ διὰ καταλλήλων ρυθμικῶν ἐνοργάνων ἢ μὴ ἀσκήσεων και κυρίως διὰ προσιτῶν ἐμβατηρίων.

ζ) Χειροτεχνικές ασχολίες: 1) Ἐθισμός στη χρησιμοποίησι τοῦ ψαλλιδιοῦ. 2) Ψαλλίδισμα ἀνευ σχεδίου προσώπων και τοπίων ἐπὶ χρωματιστοῦ χάρτου. 3) Ψαλλίδισμα ἀντικειμένων ἀπλοῦ σχήματος και ἐπιφανειῶν. 4) Ἐξάσκησις στη χαρτοκολλητική. 5) Ἐλεύθερο κέντημα ἐπὶ χαρτονίου ἢ ὑφάσιματος. 6) Ἐθισμός στη χρησιμοποίησι ἐργαλείων (σφυρί, σκούπα, κηπουρικά ἐργαλεία). 7) Πλαστικές ἀσχολίες (ἐλεύθερες ἀνευ μοντέλλου, κατασκευὴ γραμμῶν, ἀριθμῶν κλπ.) 8)

Ἐλεύθερο ἰχνογράφημα (στὸν πίνακα με κινωλία ἢ στὸ χαρτόνι με χρωματιστὰ μολύβια, σὲ χαρτόνι μεγάλου σχήματος τος με πινέλλο, χρησιμοποιοῦντες μελάνη ἢ νερομπογιὰ). 9) Ἰχνογράφημα ἀπὸ μνήμης με ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἐξάσκησι τῆς προσοχῆς και τῆς ἀκριβείας. Τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐξυπηρετεῖ και ὁ χρωματισμός μουσαϊκῶν.

η) Φυσική ἀγωγή: Ἐθίζονται οἱ μαθηταὶ στην πειθαρχία: Βηματοσμός, δρόμος, τρέξιμο (ἐλαφρότης και κανονική ἀναπνοή), ἀσκησι τῶν κάτω και ἄνω ἄκρων, ἀσκήσεις τῶν κοιλιακῶν μυῶν, ἰσορροπίας κλπ., ἀποτελοῦν τὴν κυρίως ὄλην τῆς διδασκαλίας τῆς Γυμναστικής. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ διδασκαλία τῆς Γυμναστικής πρέπει νὰ τερματίζεται με ἓνα παιγνίδι ἀμίλλης ἢ με τρέξιμο.

8) Οἱ ὥρες ἐργασίας καθ' ἑβδομάδα εἶναι 21. Ἡ διάρκεια τῆς διδακτικῆς ὥρας δὲν ὑπερβαίνει τὰ 30'. Ἦτοι:

ΩΡΟΛΟΓΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

α' α	Διδασκόμενα μαθήματα	Τάξις	
		A	B
1	Ἀπόκτησις συνηθειῶν και ἀγωγή τῶν αἰσθήσεων	5 ὥρες	3 ὥρες
2	Μητρική γλώσσα	5 »	2 »
3	Ἀνάγνωσις	— —	3 »
4	Ἀριθμητική	— —	3 »
5	Γραφή	— —	2 »
6	Μουσική ἀγωγή	3 »	3 »
7	Χειροτεχνικές ἀσχολίες	6 »	3 »
8	Φυσική ἀγωγή	2 »	2 »
	Σύνολον	21 ὥρες	21 ὥρες

Β'. Νηπιαγωγοὶ και μόρφωσις αὐτῶν

Εἶναι καιρός νὰ ἀναγνωρισθῇ και διὰ Νόμου, ὅτι: τὸ Νηπιαγωγεῖον ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀγωγῆς και μορφώσεως τοῦ Λαοῦ και κατ' ἀκολουθίαν τὸ ὅλον θέμα εἶναι ὑπόθεσις κατ' ἐξοχήν ἐθνική. Αὐτὸ δὲ ἀκρι-

βῶς ὑπαγορεύει τὴν ἀνάγκη νὰ θεωρηθῇ ὑπεύθυνα ἢ ὅλη ἐργασία και ἀποστολὴ τοῦ Νηπιαγωγείου ἢ ὅλη ἐργασία και ἀποστολὴ τοῦ Νηπιαγωγείου ὡς Παιδαγωγική.

Διὰ νὰ εἶναι ἡ ἐργασία παιδαγωγική,

ἐπιβάλλεται νὰ ἐπανδρωθοῦν τὰ Νηπιαγωγεῖα μὲ κατάλληλα μ ο ρ φ ω μ ἔ ν ο διδακτικὸ προσωπικὸ. Πρὸς τοὺς τοῦτους:

1. Οἱ Νηπιαγωγοὶ μορφώνονται στὰ Διδασκαλεῖα Νηπιαγωγῶν, τὰ ὁποῖα, νομίζω, ὅτι στὸ ἐξῆς πρέπει νὰ ὀνομάζονται: «Ἀκαδημίες Νηπιαγωγῶν» καὶ νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀνωτάτης βαθμίδος Σχολαί.

2. Ἡ φοίτησις στὶς Ἀκαδημίες Νηπιαγωγῶν εἶναι διετής. Ἡ δὲ μόρφωσις τῶν Νηπιαγωγῶν συνίσταται ἐκτὸς τῆς εὐρυτέρας γενικῆς μορφώσεως εἰς τὴν διάπλασιν τῶν μητρικῶν προδιαθέσεων καὶ ἰκανοτήτων.

3. Διὰ τὴν εἰσαγωγήν στὶς Ἀκαδημίες Νηπιαγωγῶν ἀπαιτοῦνται τὰ κάτωθι προσόντα:

α) Ἀκαδημαϊκὸ Ἀπολυτήριον.

β) Πιστοποιητικὸν ἡλικίας, ἐμφαίνον ὅτι ἡ ὑποψηφία συνεπλήρωσε ἤδη τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας της ἢ ὅτι δὲν ὑπερβαίνει τὸ 23ον.

γ) Πιστοποιητικὸν ὑγείας καὶ ἀρτιμελείας.

δ) Πιστοποιητικὸν ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ, στὸ ὁποῖον ἐκτὸς τῶν ἰδιαιτέρων κλίσεων καὶ ἰκανοτήτων θὰ ἀναφέρονται, ὅτι: Ἡ ὑποψηφία ἔχει ὑγιὲς νευρικὸ σύστημα, ἰκανότητα ἀντιλήψεως καὶ προσαρμογῆς, ἐτοιμότητα πνεύματος, ἡσυχημένα αἰσθητήρια ὄργανα, καθαρὰ καὶ σαφῆ ὁμιλία, ἐναργῆ φαντασία, ἰδιαιτέρα κλίσι πρὸς τὴν Μουσικὴν καὶ τὴν Ἰχνογραφίαν, Χιούμορ, σταθερότητα, σοβαρότητα, στοργὴ καὶ πρὸ παντὸς ἀγάπη πρὸς τὸ παιδί.

ε) Πιστοποιητικὸ μουσικῆς ἀντιλήψεως.

4. Στὶς «Ἀκαδημίες Νηπιαγωγῶν» διδάσκονται τὰ κάτωθι μαθήματα:

α) Ψυχολογία: Γνώσεις Γενικῆς Ψυχολογίας, Ψυχολογίας τοῦ Παιδιοῦ.

β) Παιδαγωγική: Γενικὴ Παιδαγωγική, Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς.

γ) Διδακτική: Γενικὴ Διδακτικὴ

Προσχολικῆς ἡλικίας.

δ) Ἑλληνικὴ Λογοτεχνία.

ε) Φυσικὴ Ἱστορία.

στ) Ὑγιεινὴ: Ὑγιεινὴ τῆς προσχολικῆς ἡλικίας.

ζ) Οἰκονομικά: Ἀνάλογα μὲ τὰ εἰς τὶς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας διδασκόμενα.

η) Ὤδική.

θ) Ἰχνογραφία.

ι) Χεῖροτεχνία: Χαρτοκοπτικὴ πλαστικὴ, κέντημα, κατασκευὴ παιγνιδιῶν κ.λ.π.

ια) Γυμναστικὴ.

5. α) Εἰς Πολυθέσια Νηπιαγωγεῖα ἢ διευθύντρια πρέπει νὰ ἔχη τύχει καὶ μιᾶς εἰδικῆς πρακτικῆς διοικητικῆς μορφώσεως ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ θεμελιωθῆ ἡ παιδαγωγικὴ καὶ ψυχολογικὴ μόρφωσις. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς μορφώσεως πρέπει νὰ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ ἰδρυθησομένου Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου, στὸ ὁποῖο θὰ εἶναι προσηρμοσμένα καὶ πρότυπα Νηπιαγωγεῖα γιὰ τὴν μετεκπαίδευσιν τῶν διὰ θέσεις διευθυντριῶν προοριζομένων Νηπιαγωγῶν.

β) Οἱ διευθύντριες οἱ ὁποῖες θὰ ἐπιβαρύνουμε καὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρησιν πρέπει νὰ παίρνουν καὶ μιᾶ εἰδικὴ μόρφωσις στὸ Ἰνστιτούτο Οἰκονομικῆς Παιδαγωγικῆς, πού πρέπει νὰ ἰδρυθῆ στὰ πλαίσια τοῦ Παιδαγωγικοῦ Ἰνστιτούτου.

6. Ὁ ἀριθμὸς τῶν παιδιῶν, πού ὀφείλει νὰ ἀντιστοιχῆ σὲ κάθε Νηπιαγωγὸ, δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ 15. Στὰ μεγάλα κέντρα ἐνδείκνυται γιὰ μιᾶ πληρεστέρα μουσικὴ καὶ γυμναστικὴ μόρφωσις καὶ ὁ διορισμὸς καταλλήλου βοηθητικοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ.

7. Τὸ Παιδαγωγικὸν Προσωπικὸν τῶν «Ἀκαδημιῶν Νηπιαγωγῶν» ὡς πρὸς τὰ προσόντα, τὸν διορισμὸν καὶ τὴν ἐξέλιξιν του ἀκολουθεῖ τὸ Παιδαγωγικὸν Προσωπικὸν τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- A. Simonic, Qineergartenpädagogik, Wien - Leipsig 1931.
M. Faure, Le jardin d' enfnts, Parif 1943.
U. Graf, Zur Geschichte des Kindergartens, Breslau 1935.
E. Junge, Vom kleinkind kum Schulkind, Jena 1943.
N. Herrman κ.α., Friedrich Fröbel und die Gegenwart, Leipzig 1930.
H. Hecket-M. Muchow, Friedrich Fröbel und Maria Montessori, Leipzig 1927.
E. Pappenheim, Grundriss der kleinkinder und Kindergartenpädagogik Friedrich Fröbels, Berlin 1928.

Περὶ τῶν Νηπιαγωγείων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν :

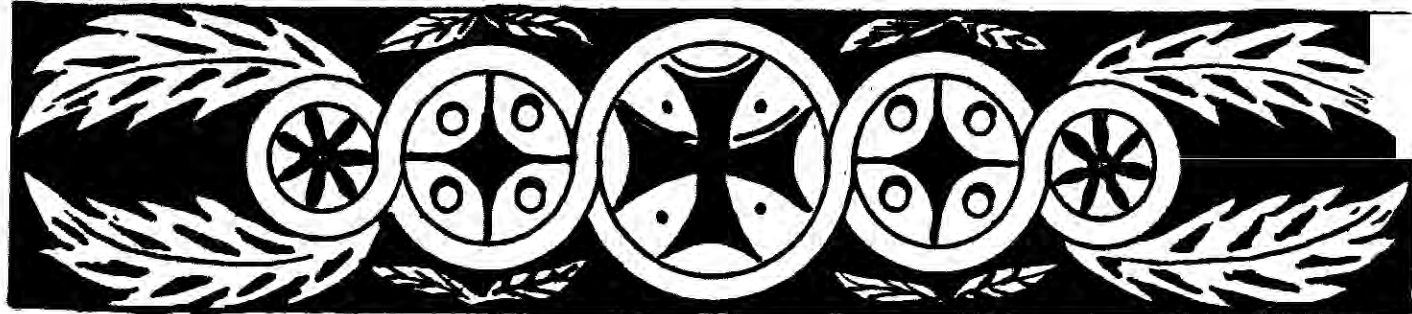
Herbinere - Lebert, μετφρ. Κυριαζοπούλου - Βαλληυνάκη, «Σχολεῖο καὶ Ζωή», 1957.

Ἡλ. Ξηροτόρη, Ἡ ὄργανω τῆς Παιδείας στὴ Γαλλία καὶ στὸ Βέλγιο, 1956,

N. Ἐξαρχοπούλου, Ἡ ὄργανωσις τῆς Παιδείας, 1654,

Θ. Φωτεινοπούλου, Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, κ. ἄ.

ΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Ὑπὸ Α. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ

B. Ed. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἐδιμβούργου

Θ Ε Μ Α

Ἡ γέννησι τοῦ Χριστοῦ μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν εὐαγγελιστῶν σὲ ἀντιπαραβολή μὲ σχετικά κείμενα ποιητῶν καὶ πίνακες ζωγράφων.

Λίγα λόγια γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ θέματος

Ἡ διδασκαλία ἔγινε παραμονὲς Χριστουγέννων, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τοῦ Β' Πειραιῶς κ. Γ. Παπαϊωάννου, μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς σειρᾶς διδασκαλιῶν τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, τὶς ὁποῖες παρακολούθησαν οἱ δάσκαλοι τῶν οἰκείων περιφερειῶν. Στὶς δύο ἑβδομάδες πού εἶχαν προηγηθῆ εἶχε γίνει διαπραγματεύσεις ὅλης τῆς σχετικῆς ἐνότητος ἀπὸ τὴ γέννησι μέχρι καὶ τὴ βάπτισι. Τὸ ἀμέσως ἐπόμενο μάθημα («Ἐκλογή τῶν μαθητῶν») ἐγκαινίαζε ἓνα καινούργιο κεφάλαιο ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ἄσχετο μὲ τὸ ἑορταστικὸ περιεχόμενο τῶν ἡμερῶν πού ξημέρωναν. Αὐτὰ τὰ δεδομένα μὲ περιορίζαν, καὶ συγχρόνως μοῦ ἔδιναν τὴν εὐκαιρία, νὰ κάνω μία δευτερολογία γύρω ἀπὸ ἓνα γνωστὸ ἤδη ἀλλὰ ἀνεξάντλητο θέμα. Ἐπιχείρησα ἢ δευτερολογία μου αὐτὴ νὰ ἔχη

οὐσιαστικὸ περιεχόμενο καὶ ἀνανεωτικὸ χαρακτρα. Μέσα στὶς προθέσεις μου ἐπίσης ἦταν νὰ ἐξανθρωπίσω κατὰ τὸ δυνατόν τὸ θρησκευτικὸ γεγονὸς καὶ νὰ τὸ περιβάλω μὲ κάποιον ἀέρα ἐγκοσμιότητος, καταφεύγοντας γι' αὐτὸ στὴν ἐπικουρία τῆς τέχνης. Γιὰ τὴ συγκρότησι αὐτῆς τῆς διδακτικῆς ὥρας, μέσα στὰ περιθώρια τριῶν ἡμερῶν πού εἶχα στὴ διάθεσί μου, βασίσθηκα κατὰ κύριο λόγο στὴ διαίσθησί μου καὶ στὴν ἔμπνευσι τῆς στιγμῆς — ἐννοῶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν προετοιμασία καὶ ὄχι τὴν ἐκτέλεσι, ἢ ὁποῖα ἀκολούθησε ἓνα αὐστηρῶς προκαθορισμένο (ἂν καὶ ἀνορθόδοξο) σχέδιο. Διδακτικῶς, ἢ διδασκαλία περιορίστηκε στὸ στάδιο τῆς ἐπεξεργασίας τῆς ἐνότητος πού εἶχε προηγηθῆ καὶ ἐσκεμμένα ἀγνόησε τὰ τυποποιημένα διδακτικὰ σχήματα.

Πορεία διδασκαλίας

Γιὰ τὴν οἰκονομικώτερη σύνδεσι μὲ δ,τι εἶχε διδαχθῆ σὲ προηγούμενα μαθήματα ἐξήγησα νὰ ἀναγνωσθοῦν ἀπὸ δύο μαθητὰς τὰ — δεδιδαγμένα σημειωτέον — σχετικὰ κείμενα τῶν εὐαγγελιστῶν Λουκᾶ καὶ Ματθαίου (ἀποσπάσματα), σὲ μία σχετικῶς ἀπλοποιημένη τους γραφῆ καὶ ὄχι στὸ πρωτότυπο πού θὰ ἦταν πολὺ δυσνόητο γιὰ παιδιὰ τῆς Δ' τάξεως. Ἐπιπλέον σκέφθηκα ὅτι τὰ αὐθεντικὰ αὐτὰ κείμενα μὲ τὴν ἱεροπρέπειά τους θὰ συντελοῦσαν ἐπίσης στὴ δημιουργία θρησκευτικῆς ἀτμοσφαιρας. Κανόνισα λοιπὸν οἱ εὐαγγελικὲς περιχοπές ν' ἀποτελέσουν τὸ σημεῖο ἐκκινήσεως καὶ τὸν ἱστορικὸ καμβὰ πού θὰ ἔρχονταν ἔπειτα οἱ ζωγράφοι καὶ οἱ ποιηταὶ νὰ ποικίλουν καὶ νὰ πλουτίσουν μὲ τὰ περιγραφικὰ καὶ τὰ συναισθηματικὰ τους σχόλια. Οἱ μαθηταὶ παρακινήθησαν νὰ παρατηρήσουν ὅτι ἡ ἀφήγησι τῶν εὐαγγελιστῶν δὲν ἐξαντλεῖ τὸ θέμα, ὅτι οἱ ἴδιοι ξέρουν γιὰ τὴ γέννησι τοῦ Χριστοῦ πολλὰ περισσότερα, λεπτομέρειες πού ἔχουν φθάσει ὡς ἡμᾶς ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς παραδόσεως, πού τὶς ἔχουν δηλαδὴ ἐπινοήσει καὶ ἐπεξεργασθῆ οἱ πιστοὶ ὄλων τῶν ἐποχῶν καὶ ἔχουν μεταδοθῆ ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ διὰ ζώσης κυρίως. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ γεγονὸς τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀνεξάντλητο καὶ ὅτι ἡ ἀνανέωσις καὶ ὁ ἐμπλουτισμὸς του θὰ συνεχίζεται ὅσο ὑπάρχουν εὐαίσθητοι πιστοὶ. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ πέρασμα στοὺς ζωγράφους καὶ τοὺς ποιητὰς δὲν εἶναι δύσκολο. Οἱ καλλιτέχνες εἶναι ἄτομα προικισμένα μὲ ἐξαιρετικὴ εὐαισθησία καὶ δύναμι φαντασίας καὶ τὸ κυριώτερο μποροῦν καὶ οργανῶνουν τὶς συγκινήσεις τους καὶ τὶς ἐκφράζουν αἰσθητικὰ. Καὶ τὸ πιὸ ἀξισημεῖωτο εἶναι ὅτι οργανῶνουν καὶ τὶς δικές μας συγκινήσεις πού χωρὶς τὴν ἐπικουρίαν τους θὰ ἔμεναν χαϊώδεις καὶ ἀμορφοποίητες. Εἶναι φυσικὸ λοιπὸν νὰ καταφεύγωμε σ' αὐτοὺς γιὰ τὴν ἀνανέωσι ὄλων τῶν μεγάλων ἀνθρωπίνων θεμάτων, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἡ γέννησι τοῦ Χρι-

στοῦ. Ἀπὸ αὐτὴ τῆ σειρά τῶν συλλογικῶν προκύπτει καὶ ἡ μεγάλη παιδευτικὴ ἀξία τῶν τεχνῶν. Ἐνας ποιητὴς πού στάθηκε μὲ κατάνυξι καὶ εὐλάβεια μπροστὰ σὲ ὅ,τι ἔγινε ἐκεῖ στὸ σταῦλο τῆς Βηθλεὲμ καὶ παρασύρθηκε νὰ κάμη βίωμα του τὸ γεγονὸς σὲ ὄλη του τὴν ἔντασι καὶ γοητεία μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ κ' ἡμᾶς νὰ δοκιμάσωμε τὶς ἴδιες συγκινήσεις ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς σκοπιᾶς του.

Τὸ πέρασμα ἀπὸ τοὺς εὐαγγελιστὰς καὶ τὴν παράδοσι στοὺς ζωγράφους καὶ τοὺς ποιητὰς ἔγινε ὡς ἐξῆς περίπου: Εἶδατε, εἶπα στὰ παιδιὰ, πῶς οἱ πιστοὶ ὄλων τῶν ἐποχῶν πρόσθεσαν ὁ καθένας καὶ τὸ δικό του λιθαράκι σὲ ὅσα ἔγραψαν οἱ εὐαγγελισταὶ. Ἦταν ἐπόμενο νὰ γίνῃ ἔτσι. Οἱ εὐαγγελισταὶ μιᾶνε γιὰ τὴ γέννησι μὲ πολὺ λίγα λόγια, δίνουν μονάχα ἓνα σκελετό. Ὁ Λουκᾶς λογουχάριν μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ Παναγία σπαργάνωσε τὸ μωρουδάκι καὶ τὸ ἔβαλε στὴ φάτνη, δὲν μᾶς κάνει ὅμως περιγραφή τοῦ σταύλου. Ἀλλὰ ἓνας σταῦλος θὰ ἔχη καὶ ζῶα. Καὶ οἱ χριστιανοὶ εἶδαν μὲ τὴ φαντασία τους τὰ ζῶα νὰ σκύβουν ἐπάνω στὸ παχνὶ καὶ νὰ χουχουλίζουν μὲ τὰ χνώτα τους τὸ βρέφος γιὰ νὰ τὸ ζεστάνουν. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ τσοπάνηδες πού ἦρθαν νὰ προσκυνήσουν, κάτι ἐπρόσφεραν στὸ Χριστό: τὶς προβιές τους ἢ καὶ λίγα κάρβουνα, λένε ἄλλοι, γιὰ νὰ ζεσταθῆ. Ἐνα ἄλλο παράδειγμα: Μιλᾶμε γιὰ τρεῖς Μάγους καὶ πῶς τοὺς ἔλεγε Κάσπαρ, Μελχὼρ καὶ Βαλτάσαρ, ἐνῶ ὁ Ματθαῖος δὲν ἀναφέρει ἀριθμὸ οὔτε ὀνόματα. Καὶ ἀπὸ σᾶς, εἶπα στὰ παιδιὰ, ἂν ζητοῦσα νὰ μοῦ ζωγραφίσετε ἢ νὰ μοῦ περιγράψετε μὲ λόγια κάτι ἀπὸ τὴ γέννησι, μὲ κάποια καινούργια λεπτομέρεια θὰ ὁμορφαίνατε τὴν περιγραφή σας. Ἡ παρακίνησί μου εἶχε πράγματι πολὺ ἐνδιαφέροντα ἀποτελέσματα.

Ἐ, λοιπὸν τὸ ἴδιο ἔκαμαν καὶ οἱ ζωγράφοι πού ζωγράφισαν τὴ γέννησι καὶ οἱ ποιηταὶ πού ἔγραψαν ποιήματα γι' αὐτὴν. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ καλλιτέχνες δηλ., εἶναι σὰν κ' ἡμᾶς, μόνο πού ἔχουν περισσότερη εὐαισθησία καὶ φαντασία καὶ τὸ σπουδαιότερο: μποροῦν καὶ παρουν-

σιάζουν αὐτὸ πὺν θέλουν νὰ πὺν μ' ἕναν τρόπο ζωντανὸ πὺν μᾶς ἐντυπωσιάζει καὶ μᾶς συγκινεῖ. Λίγο — πολὺ βέβαι ὄλοι ἔχομε τὸ ποιητικὸ χάρισμα, κ' ἐμεῖς πὺν δὲν εἴμαστε καλλιτέχνες, ἀλλὰ σὲ μικρότερο βαθμὸ. Ἔτσι, τοὺς εἶπα, ὅταν διαβάζω τὶς ἐκθέσεις σας, πολλές φορές βρίσκω αὐτὸ τὸ ποιητικὸ χάρισμα καὶ λέω: νὰ ἕνας μικρὸς ποιητὴς, νὰ ἕνας μικρὸς ζωγράφος, καὶ τὶ ὠραία ἐμπνευσι πὺν εἶχε, καὶ τὶ ὠραία τὰ παρουσιάζει! Ἐπειδὴ ἄλλωστε εἶστε ὄλοι σας μικροὶ καλλιτέχνες, γι' αὐτὸ σᾶς ἀρέσουν καὶ οἱ ὠραῖες εἰκόνες, τὰ ποιήματα καὶ ἡ μουσική.

Τοὺς ἔδειξα πρῶτα μία σειρά ἀντίγραφα πινάκων ζωγραφικῆς εὐρωπαϊῶν ζωγράφων τοῦ 15ου αἰῶνος, μέσα στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονταν καὶ ἕνας Γκρέκο (16ος αἰών). Χρησιμοποίησα τοὺς πίνακες πρὶν ἀπὸ τὰ ποιήματα, ὡς ἐποπτικώτερα μέσα, γιὰ νὰ μεταφέρω τοὺς μαθητὰς εὐκολώτερα στὴν αἰσθητικὴ περιοχὴ καὶ νὰ ὑψώσω τὴ συγκινησιακὴ τους στάθμη. Ἐκεῖνο πὺν ἐζήτησα νὰ προσέξουν ἰδιαίτερα οἱ μαθητὰι ἦταν ὅτι μολονότι οἱ ζωγράφοι ἀκολουθοῦν πιστὰ τὴν ἀφήγησι τῶν εὐαγγελιστῶν, ζωντανεύουν ὁ καθένας μὲ τὸ δικὸ του τρόπο καὶ μὲ πολλὰ ἐγκόσμια χαρακτηριστικὰ ὅ,τι λέγεται ἐκεῖ μὲ βιβλικὴ ἀπλότητα καὶ ἔτσι συμπληρώνουν καὶ μαθαίνουν τὸ νόημα τοῦ εὐαγγελίου. Ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ προορισμὸς τῆς τέχνης νὰ ξαναβαφτίζη τὰ μεγάλα γεγονότα μέσα στὸν κόσμον τῶν προσωπικῶν μας ἐμπειριῶν καὶ βιωμάτων καὶ ἔτσι νὰ μᾶς τὰ φέρη πολὺ κοντά. Στους πίνακες πὺν εἶδαν τὰ παιδιὰ πότε τονίζεται τὸ θεϊκὸ καὶ πότε τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο. Πότε ὁ ἄγγελος πὺν φέρνει τὸ μήνυμα εἶναι σὲ μέγεθος ὑπερφυσικὸ καὶ τὸ τοπίο ἀντιρεαλιστικὸ, πότε φανερώνεται στὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ σὲ μέρη γνώριμα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Μεσαίωνα. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ βρέφος: ἄλλοι ζωγράφοι τὸ εἶδαν μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία του, γιὰ νὰ μᾶς κάνουν νὰ καταλάβωμε ὅτι ὁ Θεὸς πραγματικὰ «σάρξ ἐγένετο», ἄλλοι ἐτόνισαν περισσότερο τὴν ὑπεργήνη προέ-

λευσί του καὶ τὸ περιέβαλαν μὲ μιὰ ἐκθαμβωτικὴ λάμψι. Ἀξιοσημειώτες ἐπίσης εἶναι οἱ παραλλαγές τοῦ θέματος τοῦ σταύλου καὶ τῆς φάτνης, καθὼς καὶ τῶν ἐπιμέρους περιστατικῶν καὶ σκηνῶν τῆς νύχτας ἐκείνης: Ἐδῶ, πάνω ἀπ' τὸ σταῦλο, οἱ ἄγγελοι, κρατώντας στὰ χέρια κλαδιὰ ἐλιᾶς, τὸ σύμβολο τῆς εἰρήνης, ἔχουν στήσει αἰθέριο χορὸ, ἐκεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ σταῦλο, ἄγγελοι καὶ ἀνθρώποι ἀγκαλιάζονται ἀπὸ χαρὰ, ἀλλοῦ ἕνας ἄγγελος φέρνει ἰὰ δέσμη χόρτο γιὰ νὰ ταΐση τὰ ζῶα πὺν στάθηκαν τόσο στοργικὰ γιὰ τὸ ἀβόηθητο βρέφος. Ἐπειτα ἡ προσκύνησι τῶν ποιμένων καὶ τῶν Μάγων: Ἐνας ζωγράφος ἀντιθέτει στὰ λεπτὰ καὶ ἐξαῦλωμένα πρόσωπα τῆς μητέρας καὶ τοῦ βρέφους τὶς χοντρές καὶ ἀπελέκητες φυσιογνωμίες τῶν βοσκῶν — πὺν ἔχουν ὡστόσο ἀπαλύνει καὶ γλυκάνει ἀπὸ ἕνα ἐσωτερικὸ φῶς — μὲ τὰ ἀδέξια χέρια τους ἀπλωμένα σὲ μιὰ κίνησι ἴσης ἀξίας μὲ τὰ ὡσαννὰ τῶν ἀγγέλων ἕνας δεύτερος ζωγράφος τοὺς βάζει νὰ παίξουν μὲ τὴν πίπιζά τους ἕνα τραγούδι γιὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὴ μεγάλη χαρὰ τους καὶ νὰ κάνουν καὶ τὸ βρέφος νὰ χαρῆ. Οἱ Μάγοι τέλος, οἱ ἐκπρόσωποι αὐτοὶ τῆς ἐγκόσμιας αἰγλης ἐκδηλώνουν πολὺ παραστατικὰ τὸν συμβολισμό τους: ἕνας τους ἐδῶ ἀκουμπᾶ γονατισμένος τὸ μάγουλό του στὰ μικροσκοπικὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ ἐνῶ σὲ ἄλλο πίνακα ἕνας ἀπ' τοὺς Μάγους παίρνει ἀπ' τὸ κεφάλι του τὸ ἀκριβὸ στέμμα γιὰ νὰ τὸ καταθέση ἐκεῖ πὺν εἶναι ἡ πηγὴ τῆς σοφίας, τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος διὰ τῆς ἀγάπης

Δὲν ἐπέμεινα πάντως περισσότερο στὴ σχολίασι τῶν πινάκων ἐπειδὴ τὸ μέγεθος των δὲν ἐπέτρεπε τὴν ὁμαδικὴ συμμετοχή.

Γιὰ τὰ ποιήματα θεωρῶ ἀπαραίτητη μιὰ μικρὴ παρέκβασι, γιὰ νὰ κάμω γνωστὸ ὅτι δυσκολεύτηκα πολὺ στὴν ἐπιλογὴ των. Οἱ εὐάριθμες συρραφές σχολικῶν ἀνθολογιῶν πὺν κυκλοφοροῦν εἶναι φορτωμένες κατὰ τὰ τέσσερα πέμπτα μὲ ἀχρηστὴ πρραμάτεια πὺν μόνο μὲ τὴν ποίησι δὲν ἔχει σχέσι. Οἱ ἐκπονητὰι των ὀπωσδήποτε δὲν διέθεταν τὴν ἱκανότητα

διακρίσεως μεταξύ ποιήματος και στιχουργήματος, ποιητικής γραφής και θεματογραφίας ή αισθηματολογίας και το μόνο πού λογάριάζαν φαίνεται να ήταν ή ποσότητα και ή εύθυγράμμοισι του περιεχομένου με όρισμένα περιχαρακωμένα θέματα σχολικού, υποτίθεται, ενδιαφέροντος. Και πάντως ή πρόσφατη ελληνική και ξένη παραγωγή έμεινε απ' έξω, έπειδή δέν ικανοποιεί τά αφελή ποιητικά κριτήρια τών άνθολόγων. Χρειαζόμαστε χωρίς άλλο ένα ξεκαθάρισα τής παιδικής ποιήσεως με βάσι καθαρώς αισθητικές απαιτήσεις και παραλλήλως έναν εκσυγχρονισμό τής ποιητικής άγωγής στα σχολεία.

Γιά τή συγκέντρωσι του υλικού πού χρειαζόμουν δέν περιορίσθηκα μόνον στις άνθολογίες. Και μία έξερεύησί μου πάντως σε πλαίσια εύρύτερα δέν απέδωσε σπουδαία άποτελέσματα. Η τελική μου διαπίστωση είναι ότι δέν ύάρχει ύπολογίσιμος αριθμός καλών παιδικών ποιημάτων για τά Χριστούγεννα — για λόγους πού μία κάπως βαθύτερη αναζήτησί τους θα μάς πήγαινε πολύ μακριά. Άκόμη και μερικά από αυτά πού περιέλαβα κατ' ανάγκην στη διδασκαλία μου έχουν ύποστῆ τή φθορά τής συχνής χρήσεως και θα έλεγα τής κακομεταχειρίσεως των κατὰ τις σχολικές έορτές.

Τά ποιήματα πού συγκέντρωσα τά είχα ταξινομήσει χονδρικόως σε τέσσερες κατηγορίες — χωρίς και να έπιμείνω πάντως σ' ένα στεγανό διαχωρισμό. Άρχισα μ' ένα απόσπασμα από ποίημα του Παπατσώνη πού είχε θέμα του το ιστορικό πλαίσιο τής έποχής (και συγκεκριμένα τήν άπογραφή), πέρασα σε όσα σχολίαζαν το γεγονός τής γεννήσεως και το φυσικό του περίγυρο (Γκωτιέ — Στασινόπουλος — Κυριαζής), έπειτα σε δύο ποιήματα - συναισθηματικές προβολές στο χώρο και το χρόνο του θαύματος (Παλαμάς-Νικόδημος) και τελείωσα με ποιήματα πού έμπνέονταν από τήν έορταστική ατμόσφαιρα τών Χριστουγέννων στο παρόν (Χατζόπουλος — Σπεράντζας — Άγρας).

Σε κάθε ποίημα προσπάθησα τά παι-

διά να δρέψουν το απόσταγμα, τήν κυρίαρχη ποιητική ιδέα, και σ' αυτό έπίσης απέβλεπε το ξαναγύρισμα και ή ποιητική σύνοψη στο τέλος. Τρία ποιήματα — ένα του άναγνωστικού πων — είχα διαπιστώσει από τήν προηγουμένη ότι ήταν γνωστά στα παιδιά, γι' αυτό και τά απήγγειλαν τά ίδια.

Η άπόρρησι έγινε με άναφορά στην πρώτη παράγραφο του κειμένου του ευαγγελιστου Λουκά. («Έν εκείναις ταίς ήμέραις έξήλθε διάταγμα παρά του Καίσαρος Αυγούστου να άπογραφῆ πᾶσα ή οίκουμένη. . . Και ήρχοντο πάντες να άπογράφονται, έκαστος εις τήν έαυτου πόλιν. . .») 'Ο Παπατσώνης σ' ένα απόσπασμα του ποιήματός του «'Η κλωστή» («Κατέχω πώς τά χανιά είχαν γεμίσει. . .») έπεξεργάζεται ακριβώς τήν παράγραφο αυτή του Λουκά και περιγράφει με ιδιαίτερη έπιτυχία τήν κοσμοσυρροή και τήν αναστάτωση έξ αιτίας τής άπογραφής με τά κατηλειά — όπως μαθαίνουμε στο ποίημα «Τά κατηλειά» — πού έκαμαν χρυσές δουλειές και με τους άνθρώπους πού πολλοί τους παρασύρθηκαν και τό ριξαν έξω, χωρίς να ύποψηάζονται τι μεγάλο θαύμα εκρυσβε εκείνη ή νύχτα.

Τά έπόμενα δύο ποιήματα είναι γεμάτα τρυφερότητα για το βρέφος Χριστό πού γεννήθηκε τόσο ταπεινά όσο και το πιο ταπεινό μωρουδάκι του κόσμου. Χαρακτηριστικά ο Γκωτιέ άνησυχεί για το νεογέννητο πού δέν έχει σκεπάσματα και κρυώνει, ενώ ο Στασινόπουλος λυπάται πού γεννήθηκε χωρίς κεντημένα ρουχαλάκια. Ο Κυριαζής πάλι γύρω από τή φτωχική φάτνη θα συνθέση μία δοξαστική συμφωνία στην οποία μπάζει όλη τήν πολύφωνη μουσική τής δημιουργίας.

Προσωπικώτερος ο Παλαμάς καταξιώνει το αισθημά του δια τής εις άτοπον ποιητικής άπαγωγής. Άς μπορούσε να ήταν ένα άχυρο του σταύλου τήν ώρα πού πρωτάνοιξε τά μάτια του ο Χριστός! . . . Λιγώτερο δόκιμος στα έκφραστικά του μέσα ο Νικόδημος δημιουργεί ποιητικό κλίμα μ' ένα αξιοπρόσεκτο εύρημα: τοποθετεί τή σκηνή στα 25 μ.Χ.

καὶ βάζει ἓναν ἀπ' τοὺς τσοπάνηδες πού παρευρέθησαν στὴ γέννησι νὰ ξαναζῆ μὲ τὴ θύμησί του τὸ θεϊκὸ ἐκεῖνο βράδι.

Οἱ τρεῖς τελευταῖοι μᾶς μεταφέρουν στὸ παρόν: ἀκοῦμε τίς χριστουγεννιάτικες καμπάνες σ' ἓνα χιονισμένο ἑλληνικὸ χωριό, χαιρόμαστε τὴν ἀφέλεια τοῦ μικροῦ παιδιοῦ πὺ προσκαλεῖ τὸν νεογέννητο Χριστὸ στὸ σπῖτι τους, νὰ ζεσταθῆ καὶ νὰ τὸν φιλέψῃ ἓνα κομμάτι χριστουγεννιάτικη πίττα καὶ μὲ τὸν Ἄγρα τέλος ξαναζοῦμε τὴν ἱστορία τῆς γεννήσεως στὸ εἰκόνισμα τοῦ σπιτιοῦ του, ἐνῶ ἔξω μαίνεται ὁ χειμώνας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Παπατσώνη καὶ ἄλλων ποιημάτων ἐπίσης χρησιμοποιήθηκαν ἀποσπάσματα μόνο, σύμφωνα μὲ τίς ἀπαιτήσεις τοῦ διαγράμματος διδασκαλίας καὶ μὲ γνώμονα τὸ ἐνδεχόμενο συναισθηματικοῦ κορεσμοῦ τῶν μαθητῶν.

Ἐκλείσα τὴ διδασκαλία (μῆς περὶπου ὥρας) μὲ μίαν σύντομη ὑπόμνησι τῆς σημασίας τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς συμβολῆς τῆς τέχνης στὴν συγκινησιακῶς βαθύτερην προβολή της. Καὶ ἀπεχώρησα μὲ μίαν ἀβέβαιη ἐντύπωσι ὅτι δὲν καταχράσθηκα τὴν ἀθωότητα τοῦ βρέφους τῆς Βηθλεέμ, τὴ δικαιοδοσία τῶν ποιητῶν, τὴν εὐαισθησία τῶν παιδιῶν καὶ τὴν ἀνοχὴ τῶν συναδέλφων μου πὺ εἶχαν τὴν καλοὺνη καὶ τὴν ὑπομονὴ νὰ μὲ ἀκούσουν.

Κριτικὴ τῆς διδασκαλίας

Χαρακτηριστικὸ τῆς ιδιορρυθμίας καὶ τοῦ ἐπιπέδου κλιμακώσεως τῆς διδασκαλίας εἶναι ὅτι ξεσήκωσα τίς πλέον ἑτερόκλητες καὶ κυρίως ἀλληλοσυγκρουόμενες ἀντιδράσεις. (ἐννοῶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἐνηλίκων). Ἐνδεικτικὴ ἦταν ἡ στάσις μῆς μερίδος τοῦ ἀκροατηρίου πὺ τὴν ξένισαν τὰ τεκταινόμενα, δὲ μπόρεσε νὰ ἀντιληφθῆ τὰ πλαίσια μέσα στὰ ὁποῖα κινήθηκε τὸ μάθημα καὶ βρέθηκε στὴ δυσάρεστη ἐκείνη θέσι τῶν ἀνθρώπων πὺ εἶχουν χάσει τὸν προσανατολισμό τους. Ἄλλοι ἀπεναντίας δέχτηκαν μὲ χαρὰ τὸ ξάφνιασμα, (μερικοὶ ἴσως καὶ ἀπὸ σνομπισμό), καὶ ἀρκέστηκαν σ' αὐτό. Νηφα-

λιώτεροι μερικοὶ ἐπρόσεξαν ὅτι ἡ σύνθεσι τοῦ προγράμματος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι λιτώτερη καὶ νὰ εἶχε χρησιμοποιηθῆ ἐπιδιασκόπιο γιὰ τὴν προβολὴ τῶν πινάκων.

Ἡ διδασκαλία ἐθορύβησε εἰδικώτερα τοὺς δογματικούς τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς διδακτικῆς ὀρθοδοξίας. Τοὺς πρώτους, γιὰ τὴν χρησιμοποίηθῆσαν κοσμικοὶ ποιηταὶ καὶ ὄχι ἐκκλησιαστικοὶ ὑμνογράφοι (καὶ ἂς εἶναι ἀκατάληπτοι στὰ παιδιὰ), καὶ πίνακες εὐρωπαϊῶν ζωγράφων ἀντὶ μίαν εἰκόνα τῆς γεννήσεως (ἂς εἶναι καὶ κάποια γλυκερὴ χαλκομανία ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι ἢ ἀπὸ τίς ἀνεκδιήγητες ἐκεῖνες λιθογραφίες Δημητράκου πὺ εἶχουν, ἀλίμονο, προμηθευθῆ ὄλα τὰ σχολεῖα — γιὰ τὸ ὄχι καὶ μίαν φάτνη ψιλικατζίδικη ἀπὸ χαρτόνι;) Ἐνοχλήθησαν ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἔμφασι πὺ δόθηκε στὰ ἀνθρώπινα στοιχεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ γεγονότος, τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἀποφυγὴ ὑπερβατικοῦ ἰδιώματος, καὶ γενικώτερα ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο τόνο τῆς διδασκαλίας. Τοὺς διέφυγε ὅτι εἶχαν ἐμπρὸς τους διδασκαλικὴ ἔδρα καὶ ὄχι ἄμβωνα ἐκκλησίας.

Οἱ ἀπολογηταὶ τῆς διδακτικῆς ὀρθοδοξίας ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισημάνουν τὴν παράλειψι, κατὰ τὴν ἀποψὶ τους, ὀρισμένων μεθοδολογικῶν καὶ ἄλλων ἀπαιτήσεων τοῦ νέου σχολείου, ὅπως εἶναι ἡ τριμερὴς πορεία, ἡ αὐτενέργεια, ὁ ἐλεύθερος διάλογος τῶν μαθητῶν καὶ ἄλλα ἠχηρὰ παρόμοια. Ἐδωσαν ἔτσι τὴν ἐντύπωσι ὅτι τοὺς διαφεύγουν πράγματα περισσότερο κεφαλαιώδη: Ὅτι μὲ ἀξιώματα καὶ συνταγολόγια παιδεία δὲν γίνεται. Πρέπει πρωτίστως νὰ ἔχωμε ἐπίγνωσι τῆς τεράστιας ἀποστάσεως καὶ τῶν ποιοτικῶν διαφορῶν πὺ ὑφίστανται ἀνάμεσα σ' ἓναν ραδιοτεχνίτη ἐπιπαραδείγματι πὺ ἐπισκευάζει ἓνα ραδιόφωνο κάνοντας χρῆσι τῶν τεχνικῶν του γνώσεων, ἓναν χειροῦργο πὺ κάνει μίαν λεπτὴν ἐπέμβασι — καὶ στὸ δάσκαλο πὺ μεταλαμπαδεύει πνευματικὰ φῶτα ἀπὸ τὸ περίσπυμα τῆς δικῆς του παιδείας. Ὅτι οἱ ἔττικέτες αὐτὲς (αὐτενέργεια καὶ τὰ συναφῆ) εἶναι ἐλαστι-

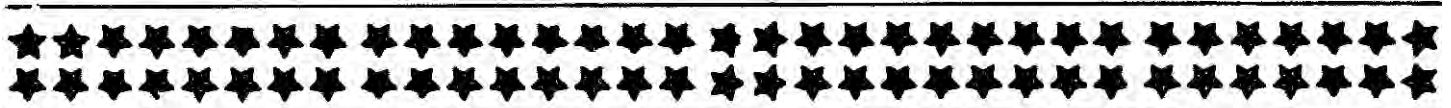
κές θεωρητικὲς κατασκευὲς ποὺ ὑφίστανται ἀληθινὴ μεταμόρφωσι ἀπὸ περιστάσι σὲ περιστάσι, κατὰ τὴ μεταφορὰ τους π.χ. ἀπὸ ἓνα χῶρο ἐργαστηρίου σὲ μία ὥρα θρησκευτικῆς ἢ καλλιτεχνικῆς ἀγωγῆς. Ὅτι μὲ ἀποκλειστικὰ παιδοκεντρικὲς ἀρχὲς παραγνωρίζεται ἀσυγχώρητα τὸ δευτέρου σκέλος τοῦ διαλεκτικοῦ σχήματος τῆς ἀγωγῆς, οἱ ἀξιῶσεις τ.ἔ. τοῦ πολιτιστικοῦ κεφαλαίου. Καὶ ὅτι προκειμένου εἰδικώτερα γιὰ μαθήσεις, ὅπως ἡ τέχνη καὶ ἡ θρησκεία, ποὺ ἀναφέρονται σὲ περιοχὲς ἐμπειρίας διαφορετικῆς κατὰ βάσιν ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμη καὶ τὴν τεχνο-

λογία, ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος προσεγγίσεως εἶναι διὰ τῆς μνήσεως — μιὰ πολὺ λεπτὴ ὑπόθεσι ὀργανώσεως τοῦ συγκινησιακοῦ ἀποθέματος ἢ τῶν μεταφυσικῶν ἀνησυχιῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ γραμμὲς αὐτὲς δὲν γράφτηκαν μὲ πρόθεσι ὑπερασπίσεως τῆς διδασκαλίας, ὅσο γιὰ νὰ διατυπωθῆ ἡ ἄποψις ὅτι σὲ περίπτωσι ἀποτυχίας τὰ αἷτια θὰ ἔπρεπε ἴσως ν' ἀναζητηθοῦν πρὸς ἄλλη κατεύθυνσι καὶ ὄχι στὴν καταστρατήγησι τῶν ἀξιωματιῶν τῆς διδακτικῆς.

A. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑΣ

ΔΙΔΥΜΟΙ

ΥΠΟ ΒΑΣ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΕΤΕΚΠΑΙΔΕΥΘΕΝΤΟΣ ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΛΟΥ

Μία κατηγορία μαθητών που δέν έχει μελετηθῆ ὅσο πρέπει

Ἡ ἐπιστημονικὴ προσφορὰ εἰς τὸν τομέα τῆς μελέτης τῶν φυσιολογικῶς ἀναπτυκτομένων μαθητῶν εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη καὶ ἀξιοσέβαστος. Ἀνήκουν θὰ ἔλεγε κανεὶς πολλοὶ κότινοι εἰς τὴν στρατιάν τῶν μελετητῶν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ὅλοι δὲ αὐτοὶ οἱ ἀκαταπόνητοι μελετηταὶ ἕνα μόνον ἔχουν τάξιον σκοπὸν των. Νὰ γνωρίσουν ὅσο ἡμποροῦν πιὸ βαθειὰ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν καὶ περαιτέρω νὰ ὀργανώσουν οὕτως τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς, ὥστε νὰ μᾶς δώσουν κοινωνίαν ἀνθρώπων μὲ ἄτομα ἐγγίζοντα τὴν τελειότητα.

Οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες - Ψυχολόγοι, Παιδαγωγοί, Παιδίατροι κλπ. ἐν τῇ προσπάθειά των νὰ πραγματώσουν τὸν ὡς ἄνω σκοπὸν, ἐμελέτησαν πλεῖστα ὅσα προβλήματα σχετιζόμενα μὲ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν μάθησιν τῶν μαθητῶν, τῶν μαθητῶν τῆς χρυσῆς μεσότητος τοῦ Ἀριστοτέλους, τῶν κανονικῶς ἀναπτυκτομένων ὡς λέγομεν σήμερον εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ψυχολογίας μᾶς ἔδωσαν εἰς τὰ περισσότερα τῶν προβλημάτων ἀπηκριβωμένας ἀπαντήσεις ὥστε, ἀδασανίστως ἡμεῖς σήμερον νὰ χωροῦμεν, ὡς διδάσκαλοι, εἰς τὸ ὄλον παιδαγωγικομορ-

φωτικὸν καὶ διδακτικὸν ἔργον μας.

Ἔτι σπουδαιότερα δεόν νὰ θεωρηθῆ ἡ προσφορὰ εἰς τὸν τομέα τῆς ἀγωγῆς τῶν ὑπολειπομένων μαθητῶν καὶ γενικῶς τῶν μαθητῶν τῶν ἀποκλινόντων τοῦ μέσου ὄρου (ἀγωγή καθυστερημένων καὶ ἀνωμάτων πνευματικῶς, ἀγωγή ἀπροσαρμοστων, ἀγωγή μεγαλοφυῶν κλπ.).

Ἀπὸ τὴν διερεύνησιν ὁμως τῆς μεγάλης αὐτῆς προσφορᾶς διαπιστοῦται μία μικρὰ παράλειψις. Ἴσως ἀπὸ πολλοὺς αὐτὴ θεωρητῆ ἀσήμαντος. Τὸ δεχόμεθα. Ἡ παράλειψις εἶναι ὅτι οἱ δίδυμοι δέν ἔχουν μελετηθῆ ἰδιαίτερος, πλὴν ἐλαχίστων περιστατικῶν ποὺ ἀναφέρονται, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ στοχαστικούς παρατηρητὰς καὶ ὄχι ἀπὸ εἰδικούς.

Μὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνεταί λόγος διὰ μία κατηγορία μαθητῶν, ὡς τῶν δίδυμων, οἱ ὅποιοι σπανίζουσιν; Ἡ ἀπάντησις ποὺ δίδομεν εἶναι καταφατικὴ. Διότι κατὰ τὴν ταπεινὴν μας γνώμην αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχει ἀξίαν διὰ τὴν ἐπιστήμην. Νὰ μὴ τῆς διαφεύγη καὶ ἡ παραμικρὰ ἐξαίρεσις.

Πιστεύομε ἀπόλυτα ὅτι καὶ οἱ δίδυμοι εἶναι μία κατηγορία μαθητῶν μὲ ἰδιαίτερα προβλήματα.

Αυτήν ακριβώς την πίστιν μας θέλομε νὰ μεταβιβάσωμε καὶ εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς παρούσης μελέτης μας.

Πρὶν δμως παραθέσωμεν ὅσα περιστατικά διδύμων γνωρίζομεν ἀπὸ μελέτες μας, θὰ ἐξετάσωμεν βιολογικῶς τὰς γεννήσεις τῶν διδύμων.

Αἱ γεννήσεις διδύμων, τριδύμων, τετραδύμων κλπ. ἢ αἱ πολλαπλαῖ γεννήσεις ὡς ἄλλως ὀνομάζονται εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς βιολογίας, εἶναι κάτι τὸ ὁποῖον εἰς ὠρισμένα εἶδη τοῦ ζωικοῦ βασιλείου ἀποτελεῖ τὸν κανόνα καὶ ὄχι τὴν ἐξαιρεσιν π.χ. γάτα, σκύλος, χοῖρος, μῦς, κουνέλι κλπ. Εἰς ἄλλα πάλι εἶδη ἀποτελεῖ τὴν ἐξαιρεσιν π.χ. ὄνος, ἀγελάς, ἐλέφας κλπ.

Εἰς τὸ εἶδος ἄνθρωπος αἱ πολλαπλαῖ γεννήσεις, ἀποτελοῦν τὴν ἐξαιρεσιν ἐπίσης καὶ ὄχι τὸν κανόνα. Ὁ Δρ. Ὁράτιος Νιούμαν, καθηγητῆς τῆς ζωολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Σικάγου, ἀναφέρει ὅτι τὸ ἔτος 1947 αἱ γεννήσεις εἰς τὰς ἠνωμένας πολιτείας ἀνῆλθον εἰς 3.720.000. Εἰς τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν συμπεριλαμβάνονται 41.000 γεννήσεις διδύμων. Ὁ ἴδιος πάλι ἀναφέρει ὅτι μεταξύ τῶν ἐτῶν 1940-1941, κατὰ μέσον ὄρον, ἐσημειοῦτο μία γέννησις διδύμων ἀνὰ 93 γεννήσεις, ἐνῶ ἐπὶ μακρὰν περίοδον ἐτῶν ἐσημειοῦτο μία γέννησις διδύμων ἀνὰ 88 γεννήσεις.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ὁ Gunnar Raheberg καθηγητῆς τῆς γενετικῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς Φυλετικῆς Βιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Οὐψάλας, ἀναφέρει ὅτι μία γέννησις διδύμων σημειοῦται ἀνὰ 80 γεννήσεις. Γέννησις τριδύμων ἀνὰ 6.400 (80X80) γεννήσεις καὶ τετραδύμων ἀνὰ 512.000 (80X80X80) γεννήσεις. Ὁ ἴδιος πάλι μᾶς λέγει ὅτι πενταδύμων γεννήσεις μόνον 30 εἶναι γνωσταὶ εἰς τὰ χρονικά τῆς ἱατρικῆς καὶ ἐξαδύμων μόνον τρεῖς ἔχουν ἐξακριβωθῆ, ἐκ τῶν ὁποίων, ὡς ἀναφέρει ὁ καθηγητῆς κ. Α. ΜΠΟΥΚΕ ἡ μία συνέβη τὸ 1888 εἰς τὴν Ἰταλικὴν πόλιν Καστακόλα, ἡ δευτέρα εἰς τὸ Χριστιανμπόργκ τῆς τότε γερμανικῆς Ἀφρικῆς τὸ

1005 καὶ ἡ τρίτη εἰς τὸ Πουγκάνο τῆς Ἰταλίας τὸ 1916.

Οὐδεμία γέννησις ἐπταδύμων ἀναφέρεται πλὴν εἰς τοὺς θρύλους καὶ τὰ παραμῦθια.

Ἡ ἐπιστήμη παραδέχεται δύο εἶδη γεννήσεων. Διὰ ν' ἀπλουστεύσωμεν τὰ πράγματα ἐδῶ ἄς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὰ δίδυμα μόνον.

Εἰς τὸ πρῶτον εἶδος οἱ δίδυμοι προέρχονται ἀπὸ δύο ὠάρια τὰ ὁποῖα ἐκβάλλονται συγχρόνως ἀπὸ τὰς ὠθήκας καὶ γονιμοποιῶνται ὑπὸ διαφορετικῶν σπερματοζωαρίων. (Αὐτοὶ εἶναι οἱ διωγενεῖς ἢ ἀπλοὶ δίδυμοι). Εἰς τὸ δεύτερον εἶδος ἓνα μόνον ὠάριον δίδει δύο παιδιὰ (Αὐτοὶ εἶναι οἱ μονωγενεῖς ἢ ἰδανικοὶ δίδυμοι. Κατὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἓν ὠάριον γονιμοποιεῖται μετὰ ἐνὸς σπερματοζωαρίου, εὐθὺς δὲ ἀμέσως γίνεται σχάσις τοῦ ὠαρίου, κάθε ἓνα δὲ ἀπὸ τὰ δύο ἡμισυ ἀναπτύσσεται δι' ἴδιον λογαριασμόν. Σημειωτέον ὅτι ὅσο ἐνωρίτερον γίνῃ ἡ σχάσις τοῦ ὠαρίου τόσο μεγαλύτερα εἶναι ἡ ὁμοιότης τῶν διδύμων εἰς τὰ σωματικά καὶ ψυχικά γνωρίσματα.

Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει καὶ ἡ ὀλιγώτερον πιθανὴ ἐκδοχὴ τῶν βιολόγων ἐκείνων ποὺ πρεσβεύουν ὅτι ἡ σχάσις τοῦ ὠαρίου εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ καὶ πρὸ τῆς γονιμοποιήσεώς του.

Τέλος οἱ βιολόγοι ἔχουν διαπιστώσει ὅτι ἡ πιθανότης γεννήσεως διδύμων αὐξάνει μὲ τὴν αὐξήσιν τῆς ἡλικίας τῶν γυναικῶν καθὼς καὶ μὲ τοὺς τοκετοὺς αὐτῶν. Προσέτι γεννήσεις διδύμων εἶναι συγχρόνως εἰς τὴν Βόρειον Εὐρώπην καὶ Καναδᾶν, παρὰ εἰς τὰς Νοτίους χώρας αὐτῶν. Μεταξὺ δὲ μονωγενῶν καὶ διωγενῶν διδύμων διδύμων ὑπάρχει ἡ σχέσις ἓνα πρὸς ἓνα πρὸς τέσσερα (1:4).

Ὁ Φράνσις Γκάλτον, νεώτερος ἐξάδελφος τοῦ Δαρβίνου, μᾶς λέγει ὅτι τὰ 3) 4 τοῦ ὄλου ἀριθμοῦ τῶν διδύμων τῆς Ἀγγλίας ἀποτελοῦν οἱ διωγενεῖς δίδυμοι καὶ τὸ 1) 4 οἱ μονωγενεῖς δίδυμοι. οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς του ἀνέρχονται εἰς 250.000 εἰς τὴν προαναφερθεῖσαν χώραν.

Ὁμοίως ἔχει παρατηρηθῆ ἀπὸ παιδι-

άτρους ότι ή θνησιμότης τών διδύμων έναντι τών άλλων παιδων άπλών γεννήσεων είναι μεγαλύτερα. Τοῦτο, κατά τούς ειδικούς μελετητάς όφείλεται: α') Είς τās προώρους γεννήσεις αὐτῶν, αἱ όποἱαι είναι συχνά εἰς τās περιπτώσεις γεννήσεων διδύμων. και β') "Αν οἱ δίδυμοι γεννηθούν κατά τήν κανονικήν περίοδον, είναι γενικῶς άσθενέστεροι τών άλλων παιδων άπλών γεννήσεων. Ἐπόρῖα τούτου είναι ή σημαντικῶς συχνότερα παρατηρούμενη πνευματική ανεπάρκεια τών διδύμων παρά τών κανονικῶν αδελφῶν, λόγω τοῦ ότι οὔτοι είναι περισσότερο έκτεθειμένοι εἰς βλάβας τοῦ έγκεφάλου.

Ἡ όμοιότης τῆς χωματικῆς και ψυχικῆς κληρονομικότητος εἰς τὰ δύο αὐτά εἶδη διδύμων χονδρικῶς διαγράφεται ὡς έξῆς.

Οἱ διωγενεῖς δίδυμοι έχουν τήν όμοιότητα δύο αδελφῶν, έχουν ὅπως λέγει ὁ καθηγητής τῆς Παιδαγωγικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Κ. Σπετσιέρης «Διάφορον χαρακτήρα, ένδιαφέροντα εκδηλώσεις και πορείαν ζωῆς, ὡσει οἱ ψυχικοί των μηχανισμοὶ νά ἦσαν άλλου τύπου εἰς ἕκαστον».

Οἱ μονωγενεῖς ὅμως δίδυμοι όμοιάζουν ὅσο τὸ δεξιόν και τὸ άριστερόν χέρι τοῦ ίδιου ατόμου. Αὐτοὶ είναι οἱ Μέναιχοι τοῦ Λουκιανοῦ. Είναι δὲ πάντοτε τοῦ αὐτοῦ φύλου, δηλ. δύο ἄρρενα ή δύο θήλεα, ένῶ οἱ διωγενεῖς ἠμπορεῖ νά είναι και αντίθετου φύλου

Οἱ μονωγενεῖς δίδυμοι, λόγω τῆς καταπληκτικῆς όμοιότητός των, δύσκολα διακρίνονται μεταξύ των. Ἐν τούτοις διαφέρουν κατά τι π.χ. ὁ ένας είναι δυνατόν νά είναι ὀλίγον ὕψηλότερος ή θαρύτερος. Συνήθως όμοιάζουν εἰς τὸ χρώμα τοῦ δέρματος, τῶν μαλλιῶν, τῶν ματιῶν, τῶν ὀδόντων, κατά τὸ μέγεθος και τὸ σχῆμα τῶν αὐτιῶν, τῆς μύτης, τοῦ στόματος, τῶν ὀφθαλμικῶν κογχῶν, τὸν χρωματισμόν τῆς φωνῆς κλπ. Είναι τοῦ αὐτοῦ χημισμού, διότι ὡς παραδέχονται και έρμηνεύουν τήν προέλευσίν των οἱ βιολόγοι, φέρουν τήν αὐτήν κληρονομικότητα. Τὰ δακτυλικά των αποτυπώματα είναι

ὅμοια, ὅχι ὅμως και τόσον πολὺ ὡστε νά φέρουν εἰς ἀμηχανίαν ἕνα έμπειρογνώμονα.

Ὁ κ. Κ. Σπετσιέρης εἰς τὸ διβλίον του «ή ψυχική ζωή τοῦ ανθρώπου» γράφει περί τῶν μονωγενῶν διδύμων τὰ έξῆς «Οἱ έξ ἑνός ὠαρίου προερχόμενοι διακρίνονται έξ ὠρισμένων ανθρωπολογικῶν χαρακτηριστικῶν, τὰ όποἱα είναι εἰς ἀμφοτέρους τὰ αὐτά. Οὔτοι παρουσιάζουν μεγίστην όμοιότητα και εἰς τήν εὐφυίαν και τās συγκινήσεις και εἰς τὸν γραφικόν χαρακτήρα και εἰς τήν ιδιοσυγκρασίαν έν γενεῖ...

Ἡ ὄλη πορεία ζωῆς τῶν μονωγενῶν έχει συχνά παραδόξους όμοιότητας. Ἐμφανίζουν ταυτοχρόνως συναισθηματικὰς κρίσεις, σύγχρονον εμφάνισιν τῆς αὐτῆς άσθενείας, ὅμοια ένδιαφέροντα εἰς τήν ένδυμασίαν και τήν ψυχαγωγίαν, ὅμοίαν εἰσβολήν τοῦ γήρατος διὸ και χρησιμοποιούνται πρὸς επίδειξιν εἰς θεάματα. Είναι ὡς νά έχουν δύο ὅμοιους έσωτερικὸς μηχανισμούς».

Πῶς εξηγείται ὅμως ή κτυπητὴ όμοιότης τῶν μονωγενῶν διδύμων; Ὁ Δαρβίνος ὕπεστήριξε και απέδωσε τὸ φαινόμενο τοῦτο εἰς τήν επίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος, διότι, λέγει, ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ των μέχρι τῆς γεννήσεώς των τὰ δίδυμα εὐρέθησαν πάντοτε μαζί.

Ἡ αντίληψις αὐτὴ δὲν γίνεται σήμερα παραδεκτὴ ἀπὸ τούς βιολόγους, διότι ή όμοιότης τῶν μονωγενῶν διδύμων προχωρεῖ και πέραν τῆς γνωστῆς όμοιότητος εἰς τὰ έξωτερικὰ χαρακτηριστικά, φθάνουσα μέχρις τῆς αὐτῆς προδιαθέσεως, τῆς αὐτῆς ὀμάδος αἵματος, τῆς αὐτῆς γεύσεως και μέχρι χημικῆς ταυτότητας. Ἡ εξήγησις τούτου είναι εὐλογοφανῆς οἱ πυρῆνες μετὰ τῶν χρωματοσωμάτων των, διότι εἰς τούς μονωγενεῖς διδύμους, πρὸερχονται ἀπὸ τήν σύμμισην σπερματοζωαρίου και οὔτω προικίζονται τὰ δίδυμα με μίαν τόσον ὅμοίαν κληρονομικότητα, ὅσον είναι δυνατόν φυσικῶς.

Ἐστερα ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν ανωτέρω γεννᾶται τὸ ἐρώτημα. Ποἱαι αἱ μέχρι σήμερα γενόμεναί έρευναι εἰς τήν κατη-

γορίαν τῶν διδύμων παίδων καὶ ποῖα τὰ ἐξ αὐτῶν προκύπτοντα συμπεράσματα;

Πρὶν ἀναφέρομεν τὰς σχετικὰς μελέτας τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὸ θέμα τοῦτο, ὀφείλομεν νὰ διευκρινίσωμεν ὅτι αὗται παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον μόνον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μονωγενῶν διδύμων, λόγῳ τῆς καταπληκτικῆς τῶν ὁμοιότητος εἰς τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν κληρονομικότητα καὶ οὐχὶ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν διωγενῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ὁμοιάζουν περισσότερο ἀπὸ τοὺς κανονικοὺς ἀδελφοὺς.

Οἱ δίδυμοι καὶ δὴ οἱ μονωγενεῖς κατ' ἀρχὴν ἀπησχόλησαν τοὺς βιολόγους, οἱ ὅποιοι προσεπάθησαν δι' αὐτῶν νὰ ἐρμηνεύσουν ὠρισμένα ἐρωτήματα σχετικὰ μὲ τὴν κληρονομικότητα. Κατόπιν τοὺς ἰατροὺς εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν προσβολὴν ἢ τὴν ἐμφάνισιν διαφόρων νόσων. Τέλος τοὺς ἐγκληματολόγους, λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τῶν ἐγκλημάτων ποὺ παρουσιάζουν οἱ ἐκληματοῦντες ἀνήλικοι.

Ἐνῷ ὡς πρὸς τὴν μὀρφωσιν τῶν διδύμων οὐδεμία ἀξία λόγου μελέτη ἔχει γίνεαι μέχρι σήμερον. Τὸ θέμα τοῦτο ἔχει χονδροειδῶς παραμεληθῆ ὡς σήμερον. Μία ἀξιόλογος ἔρευνα σχετικῶς μὲ τὴν ἐκληματικότητα τῶν διδύμων ἔχει γίνεαι πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ (Λάνγκε). Μολονότι ἡ ἔρευνα αὕτη θεωρεῖται κακῶς συντεταγμένη, ἐν τούτοις καταδεικνύει ὅτι ὅταν ὁ εἰς τῶν μονωγενῶν διδύμων ἔχει ἐγκληματικὸν μητρῶον, μὲ ἐλαχίστας ἐξαιρέσεις ἔχει καὶ ὁ ἄλλος. Προσέτι τὸ ἐγκλημα εἶναι τοῦ αὐτοῦ τύπου ἢ ὑποπίπτουν εἰς τ' αὐτὰ παραπτώματα. Ἀκόμη ὅτι τὸ πρῶτον παράπτωμα διαπράττεται τὴν ἰδίαν ἐποχὴν, ἔσω καὶ ἂν τὰ δίδυμα ἔχουν ἀποχωρισθῆ ἀλλήλων.

Ἐξήτασεν ἐπίσης τὴν διανοητικὴν καθυστέρησιν εἰς 16 μονωγενεῖς διδύμους καὶ εὗρεν, ὅτι τὰ 87,5% αὐτῶν ἦσαν ἡλίθιοι, ἐνῷ ἐκ 15 διωγενῶν ἦσαν μόνον τὰ 6,6% ἡλίθιοι.

Χονδρικῶς ἀπὸ πλευρᾶς διανοητικῆς δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν τοὺς διδύμους εἰς τρεῖς κατηγορίας. α') Εἰς τοὺς κανονικοὺς. β') Εἰς τοὺς ὑπερέχοντας

(σπανίζουσι) καὶ γ') Εἰς τοὺς ὑπολειπομένους τῶν κανονικῶν (τὸ μεγαλύτερον ποσοσ.) Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἐνδιαφέροντος ὁ Δρ. Ὀράτιος Νιούμαν τοὺς διακρίνει εἰς δύο κατηγορίας. α') Εἰς τὴν κατηγορίαν ἐκείνων ποὺ εὐχαριστοῦνται νὰ «παίρνουν οἱ ἄλλοι τὸν ἔνχ διὰ τὸν ἄλλον. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουν οἱ περισσότεροι. Αὐτοὶ ντύνονται ὁμοιομόρφως. Οὐδέποτε θέλουν νὰ χωρισθοῦν. Ἐχουν τ' αὐτὰ καλλιτεχνικὰ ἐνδιαφέροντα κλπ. β') Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν «ἐναντίων». διδύμων. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουν οἱ ὀλιγώτεροι. Αὐτοὶ κάμνουν τὸ κάθε τι διὰ νὰ φαίνωνται διαφορετικοί, λόγῳ τοῦ ὅτι αἰσθάνονται πῶς ὁμοιάζουν.

Ὁ Δρ. Ὀράτιος Νιούμαν, μελετήσας πρὸ ἐτῶν, 20 περιπτώσεις μονωγενῶν διδύμων, ποὺ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ ἀνετράφησαν εἰς διαφορετικὸν περιβάλλον, κατέληξε εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

α') Εἰς τινὰς περιπτώσεις ἐσημειώθησαν φανεραὶ διαφοραὶ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν πνευματικὴν ἰκανότητα, τὸν χαρακτήρα τὴν συμπεριφορὰν καὶ τὴν ὑγείαν.

β') Αἱ διαφοραὶ πρέπει ν' ἀποδοθοῦν εἰς τὸ περιβάλλον, διότι οἱ μονωγενεῖς δίδυμοι ἔχουν τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς κληρονομικότητα.

γ') Οὐδεμία διαφορὰ παρατηρήθη εἰς τὴν φυσικὴν ὁμοιότητα, καίτοι ἀνετρίφοντο χωριστά.

δ') Περισσότερον ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ περιβάλλον ὁ χαρακτήρ καὶ τὰ ψυχικὰ χαρακτηριστικά, παρὰ ἡ πνευματικὴ δύναμις καὶ τὰ φυσικὰ χαρακτηριστικά.

καὶ ε') Οἱ μονωγενεῖς δίδυμοι, ἂν ἀνατραφοῦν καὶ ἐκπαιδευθοῦν ὁμοῦ, ὁμοιάζουν τόσο πνευματικῶς ὅσον καὶ φυσικῶς.

Πέραν ὅμως τῶν πορισμάτων αὐτῶν ἐκπληκτικώτερα εἶναι τὰ ἐξῆς τρία περιστατικά, τὰ ὅποια καταδεικνύουν τὸν ἰσχυρὸν ψυχικὸν δεσμὸν τῶν μονωγενῶν διδύμων καὶ τὰ ὅποια δὲν ἐξηγοῦνται ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς παραδοχῆς, ὅτι οἱ δίδυμοι τοῦ αὐτοῦ τύπου ἐπικοινωνοῦν τηλεπαθητικῶς.

Α') Εἰς μία ὁμάδα διαγωνιζομένων

μαθητῶν περιλαμβάνοντο δύο δίδυμοι τοῦ αὐτοῦ τύπου. Οἱ δίδυμοι αὐτοὶ ἔγραφον εἰς διαφορετικὰς αἰθούσας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος. Ἀνεκαλύφθη ὅτι ὁ Εἰς δὲν ἠδυνήθη ν' ἀρχίσῃ νὰ γράφῃ πρὶν ἢ ἀρχίσῃ κι' ὁ ἄλλος. Τὰ γραπτὰ των ὁμοί-αζον τελείως εἰς τὸν γραφικὸν χαρακτή-ρα, ἦσαν γραμμένα μὲ τὰς ἰδίας λέξεις, τὴν ἰδίαν σύνταξιν καὶ τὴν αὐτὴν γραμ-ματικὴν καὶ τὸ πλεόν παράδοξον εἶχαν τὰ ἴδια λάθη.

Β') Δύο δίδυμοι (μονωγενεῖς) ἐ-πρόκειτο νὰ προσέλθουν εἰς ἐξετάσεις ἐ-πὶ τοῦ ἰδίου μαθήματος, ἀλλὰ δὲν εἶχαν χρόνον νὰ μελετήσουν ὁλόκληρον τὸ βι-βλίον καὶ διὰ τοῦτο κατέφυγον εἰς τὴν ἑξῆς λύσιν: Ὁ εἰς ἐδιάβασε τὸ ἥμισυ τοῦ βιβλίου καὶ ὁ ἕτερος τὸ ὑπόλοιπον ἡ-μισυ. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν ἀπήντησαν εὖ-χερῶς εἰς ἐρωτήσεις ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ βιβλίου.

Γ') Πλεόν χαρακτηριστικὴ εἰς τὴν ψυχολογικὴν συγγένειαν τῶν διδύμων εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Ἐντουῖν καὶ τοῦ Ἰρέντ. Τὰ παιδιὰ αὐτὰ υἰοθετήθησαν ἀ-πὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἀπὸ διαφορετι-κὰς οἰκογένειαις καὶ οὕτω ἐμεγάλωσαν εἰς διαφορετικὰ περιβάλλοντα, χωρὶς νὰ γνωρίζουν ὅτι εἶναι δίδυμοι. Εἰς ἡλικίαν 21 ἐτῶν συνηγνήθησαν καὶ εἰργάζοντο εἰς τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα εἰς τὴν ἰδίαν ἐ-ταιρείαν. Ἐνυμφεύθησαν τὸ αὐτὸ ἔτος μὲ γυναίκας τῆς ἰδίας ἡλικίας καὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου.

Τέλος ὁ ἐλληνικὸς τύπος πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἠσχολήθη μὲ τὴν ὑπόθεσιν μιᾶς

νέας, κατοικούσης εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ νέα αὐτὴ ζητοῦσε πιστοποιητικὰ ἀπὸ τὰς δημοσίας ἀρχάς, ἀλλὰ δὲν τὰ ἐλάμβανε, διότι πιθανὸν εἰς τὴν ὄλην ὑπόθεσιν νὰ παρενέβαινε ἡ ἄγνωστος δίδυμος ἀδελ-φή της. Τὸ γεγονός τοῦτο τὸ ἀναφέρωμε μὲ ἐπιφύλαξιν, διότι ἡ ὄλη ὑπόθεσις δὲν διελευκάνθη πλήρως.

Ἐξ ὧων ἐλέχθησαν ἀνωτέρω συνάγο-μεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς διδύμους, πρέπει ἐκ μέρους τῶν ψυ-χολόγων καὶ τῶν παιδαγωγῶν νὰ γίνουιν ἐρευναι, μόνον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μονωγενῶν διδύμων, διὰ νὰ διασαφισθῇ πλήρως, ἂν ὄντως ὑπάρχει τηλεπαθητι-κὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ μονωγενῶν δι-δύμων.

Ἡ μελέτη τῶν διδύμων δύναται νὰ δια-σαφαφῆσῃ πολλὰ θέματα τῶν ἀνθρωπί-νων χαρακτηριστικῶν, σχέσιν ἔχοντα μὲ τὴν κληρονομικότητα.

Οἱ μονωγενεῖς δίδυμοι ἀποτελοῦν ἰ-δεώδεις τύπους μαθητῶν διὰ πειραματι-σμούς, εἰς οἷονδῆποτε θέμα, διότι εἶναι τῆς ἰδίας κληρονομικότητος καὶ ἐπομέ-ως εἰς τὸ τέλος ἐκάστου πειραματισμοῦ ὅποια διαφορὰ προκύψει θὰ ὀφείλεται εἰς τὸ περιβάλλον καὶ οὐχὶ εἰς τὰ ἐκ κλη-ρονομικότητος ἔμφυτα στοιχεῖα.

Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ εἰδικοὶ πολὺ συντόμως θὰ στραφοῦν καὶ πρὸς τὴν κα-τηγορίαν τῶν διδύμων μαθητῶν κλίνο-μὲν τὴν παρούσαν ἐργασίαν μας. Περαι-τέρω τὸν λόγον ἔχουν τὰ Πειραματικὰ Παιδαγωγικὰ Ἐργαστήρια τῶν Πανεπι-στημίων μας.

ΤΟ ΧΟΡΟΔΡΑΜΑ ΣΑ ΜΕΣΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

Τῆς ΔΕΣΠΩΣ ΚΑΡΒΕΛΗ

Τὸν περασμένο Ὀκτώβριο δόθηκε στὸ Δρομοκατείο Ψυχιατρεῖο παράσταση χοροδράματος (Ἀντιγόνη) ἀπὸ τοὺς τροφίμους του. Παρόμοια παράσταση εἶχε δοθεῖ καὶ κατὰ τὸ 1962. Ἡ χρησιμοποίηση τοῦ χοροδράματος σὰν μέσου θεραπείας ψυχοπαθῶν, εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς προσπάθειες τῶν ψυχιάτρων τοῦ Ἰδρύματος. Τίς παραστάσεις αὐτὲς παρακολούθησαμε ἐκπαιδευτικοί, κοινωνικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἄλλοι. Θὰ σᾶς μεταφέρω νοερά στὸ μεγάλο ἀμφιθέατρο τοῦ ψυχιατρείου γιὰ νὰ γνωρίσετε τὸν κοινὸ βίο τοῦτο χωρὸ. Εἶναι σκόπιμο νὰ σταθοῦμε ἀνθρώποι πλᾶϊ στὸν πάσχοντα συνάνθρωπό μας. Νὰ τὸν νοιώσουμε καὶ νὰ τὸν βοηθήσουμε. Εἶναι ἕμως καὶ καθήκον μας ὅπως, εἴτε σὰν οἰκογένεια, εἴτε σὰν πολιτεία καὶ κοινωνία προφυλάξουμε τὸ ἄτομο ἀπὸ τὴν πορεία τοῦ πρὸς τὸ χωρὸ τοῦ ψυχιατρείου. Οἱ ψυχοπάθειες τῶν ἐνηλίκων στὸ σύνολό τους σχεδὸν εἶναι ἀποτέλεσμα ἐξωτερικῶν παραγόντων καὶ συνθηκῶν. Οἱ ψυχοπαθεῖς, εἶναι τὰ τραγικὰ θύματα τῆς βαρυφορτωμένης ψυχῆς μας, πού ζῆ καὶ κινεῖται σὲ ἀνθυγιεινὸ φυσικὸ καὶ κοινωνικὸ περιβάλλον.

Τὸ Δ. ψυχιατρεῖο θρίσκεται στὸ Δαφνί καὶ καταλαμβάνει τεράστιο χωρὸ, ὅπου ὑπάρχουν τὰ κτιριακὰ συγκροτήματα, χωρὸς καλλιεργήσιμος καὶ ἕνα ὠραῖο δασύλλιο μὲ πεῦκα καὶ ἐλιές. Ἡ

πρῶτη ἐντύπωση εἶναι εὐχάριστη. Ἀνθρώποι λουλουδιασμένοι, κτίρια χαμηλά, ἐλαφρά, χαρωπά. Οἱ τρόφιμοι καθισμένοι στὰ παγκάκια ἤρεμοι καὶ ἄλλοι βολτάρουν. Ἄντρες γυναῖκες, νέοι, γέροι ἀκόμη καὶ παιδιά κυκλοφοροῦνε φυσικὰ καὶ ἤρεμα καὶ κάνεις ἄθελά σου τί σύγκριση τῆς εἰκόνας αὐτῆς μὲ πολλὰς εἰκόνας πού παρουσιάζει ἡ ζωὴ στίς σύγχρονες πολιτείες, ὅπως στίς στάσεις τῶν λεωφορείων, στίς διαβάσεις, στοὺς χώρους τῶν θεαμάτων, τῶν σταδίων κ.λ.π., ὅπου κυριαρχεῖ ἡ βία, ὁ ἐκνευρισμὸς, ὁ θυμὸς, ἡ ἀνησυχία, ἡ ἀνασφάλεια. Ἡ γενικὴ δὲ εἰκόνα μιᾶς καλῆς σωματικῆς ὑγείας τῶν ψυχοπαθῶν σοῦ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ ζωὴ ἐδῶ κυλᾷ εὐχάριστη. Στὸ βάθος τοῦ χώρου ὑψώνεται κι' ἕνα βαρὺ βουβὸ κτίριο μὲ σιδερόφρακτα παράθυρα. Ἐδῶ εἶναι περιορισμένοι ὅσοι πάσχουν ἀπὸ σοβαρὰς ψυχοπάθειες, οἱ λεγόμενοι «ἀνήσυχτοι».

Ἡ σκηνὴ τοῦ ἀμφιθέατρου καλὰ φωταγωγημένη καὶ ὅλοι ἐμεῖς ὑγιεῖς καὶ ψυχοπαθεῖς περιμένουμε ν' ἀρχίσῃ ἡ παράσταση. Βρισκόμαστε σὲ μιὰ ἀπροσδιόριστη ψυχοπνευματικὴ κατάσταση. Ἡ σκέψις τῆ στιγμῆ αὐτῆ μοῦ φέρνει τὴν εἰκόνα τῆς παραστάσεως τοῦ συμπαθοῦς καὶ καλοῦ ἠθοποιοῦ πού ὑποδύεται τὸν τρελλό. Πόσο κουράστηκε νὰ ἐκμάθη τὸ ρόλο τοῦ τρελοῦ; Τί αἰσθάνεται κάθε φο-

άτομα με τούς ψυχοπαθείς τί θά γίνη; Θά συμβῆ μήπως μιὰ μεγάλη ψυχοπνευματική συγκλονιστική ἀναταραχή, πού θά ἐπανασυνδέσῃ καί θά ἐναρμονίση τόν ψυχικό τους κόσμο;

Τό χορόδραμα π.χ. σάν ἀντίδοτο θά μπορούσαμε νά τὸ χρησιμοποιήσουμε σέ άτομα, πού τὸ καλλιτεχνικό τους ταλέντο δὲν βρῆκε διέξοδο καί ειδικώτερα σέ ἠθοποιούς ψυχοπαθείς.

Ἄν στὰ πλαίσια μιᾶς γενικώτερης θεραπευτικῆς ἀγωγῆς μπορούσαμε ὥστε στήν κάθε εἰδική περίπτωση ψυχοπαθοῦς νά βροῦμε ἀντίδοτο, τότε ἴσως νά θεραπεύαμε. Κάποτε γνώρισα ἕναν νέο, ὁ ὁποῖος δὲν μπόρεσε νά πάρῃ τὸ πτυχίό τοῦ γιτροῦ. Ἡ ἀποτυχία του τὸν ὠδήγησε στήν ψυχοπάθεια. Τὸν ἄκουσα νά λέγῃ: «Ἄν μπορούσα νά πάρω τὸ πτυχίό θά γινόμουν καλά. Θά ἦμουν ἕνας γιατρός.

Ἄν μπορούσαμε νά χαρίσουμε στὸν ψυχοπαθῆ ὅ,τι ἔχασε, καί νά ἐναρμονίσουμε τὸν ψυχικό του κόσμο, θά μπορούσαμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι θεραπεύουμε τὴν ψυχοπάθεια.

Τὸ πρόβλημα τῶν ψυχοπαθῶν εἴτε αὐτοὶ βρίσκονται σέ ψυχιατεῖα εἴτε γυρίζουν ἐλεύθεροι εἶναι ἀπὸ τὰ σοβαρότερα. Οἱ ψυχοπαθεῖς καθημερινὰ ἀδξάνουν καί οἱ ἄνθρωποι ποτὲ δὲν ἦσαν ἐκτεθειμένοι καί ἄοπλοι στὸν φοβερό αὐτὸ κίνδυνο τοῦ καιροῦ μας. Ὁ σημερινὸς τεχνικὸς πολιτισμὸς στρέφεται ἐναντίον τοῦ δημιουργοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος ξεκόπηκε ἀπὸ τὸ φυσικό του ὑγιεινὸ περιβάλλον. Τὶ ἐκκτοντάδες τῶν ψυχοπαθῶν ἐνὸς ψυχιατρείου οὔτε εὐκολο, οὔτε δυνατὸν εἶναι

νά ἐντάξουμε σέ ομάδες ἐργασιοπαθείας, ὥστε νά τούς φέρουμε στὸ δρόμο τοῦ κοινωνικοῦ ἀτόμου. Ὅμως πρέπει νά ἀπασχολήσουμε τὸ σῶμα, τὸ πνεῦμα καί τὴν ψυχὴ τους. Ἡ ἀδράνεια, ἡ ἀπραξία καί ἀπομόνωσή τους, εἶναι οἱ χειρότεροι σύντροφοί τους. Ἡ μακρόχρονη παραμονὴ σέ ψυχιατεῖο, ἡ μονοτονία τῆς καθημερινῆς ζωῆς, χειροτερεύουν τὴν κατάστασή τους.

Ἄν ἡ θεραπεία τῶν ψυχοπαθειῶν ἀπασχολεῖ σήμερα μεγάλο ἀριθμὸ ἐπιστημόνων, ἂν δαπανῶνται γι' αὐτὸ μεγάλα χρηματικά ποσὰ καί ἰδρύνονται συνεχῶς νέα ψυχιατεῖα, τὸ πρόβλημα τοῦτο παραμένει ὀξὺ καί ἀλυτο.

Ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ προβάλλει σήμερα, νά στρέψουμε τὸ ἐνδιαφέρον μας πρὸς τὴν ἄλλη ὄψη τοῦ προβλήματος. Πρὸς τὰ γενεσιουργικὰ αἷτια τῶν ψυχοπαθῶν.

Ἡ ἀπαγρύπνηση πρὸς ὅλους τοὺς τομείς καί τὰ στάδια τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καί ἡ πρόληψη τῆς φοβερῆς καί ἀνίατης αὐτῆς ἀρρώστιας, πρέπει νά ἀποτελέσῃ τὸ πρωταρχικὸ μέλημα τῆς πολιτείας. Τὸ σκέλος τοῦτο κάθε ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἡ ψυχικὴ ὑγεία, εἶναι τὸ πιὸ εὐθραυστο σημεῖο. Γιὰ τὰ νοσήματα τοῦ σώματος ὑπάρχει ὁ πόνος καί ἄλλες ἐκδηλώσεις, πού μᾶς προειδοποιοῦν γιὰ τὸν κίνδυνο. Γιὰ τὰ ψυχικὰ νοσήματα δὲν ὑπάρχει καμμιά προειδοποίηση. Γι' αὐτὸ φθάνουμε πάντοτε ἀργά, γι' αὐτὸ καί ἡ θεραπεία καθίσταται προβληματική.

ΔΕΣΠΩ ΚΑΡΒΕΛΗ

'Αποστόλου Γιωτάκου (διδασκάλου) Χοροτράγουδα Σοφάδων και περιχώρων Καρδίτσας (Τό δημοτικό τραγοῦδι στήν πηγὴ του) 1963 σ. 178.

Ὁ ἀγαπητὸς συνάδελφος Γιωτᾶκος, γνωστὸς ἀπὸ τὰ δημοσιεύματά του σχετικά μὲ τοὺς καινούργιους δρόμους πὸν πρέπει νὰ τέμνονται γύρω ἀπὸ τὴν Σχολικὴ ἐργασία, δὲν παρέλειψε νὰ δώσει τὸ παρὸν καὶ στὸ ἔθνικὸ προσκλητήριο γιὰ τὴν συλλογὴ λαογραφικοῦ ὑλικοῦ μὲ δημοτικὰ τραγοῦδια τῶν Σοφάδων καὶ περιχώρων τοῦ νομοῦ Καρδίτσας.

Μπορεῖ τὴν ὠθηση γιὰ τὴν συλλογὴ τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν νὰ τὴν χρωστάει — ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ — σὲ ἐρεθίσματα πὸν δέχθηκε κατὰ τὸν χρόνον τῆς μετεκπαιδεύσεώς του στὸ Πανεπιστήμιο, χωρὶς ὅμως τὴν φλόγα του τὴν ἐσωτερικὴ γιὰ ἔρευνα λαογνωστικὴ, δὲν θὰ μπορούσε νὰ φέρῃ εἰς φῶς τὴν ὡς ἄνω συλλογὴν του.

Καὶ τώρα — ἄς δοῦμε — μέσα στὰ στενὰ ὄρια ἐνὸς Κριτικοῦ Σημειώματος — μερικὸς σπινθηρὰς ἀπὸ τὴν φλόγα αὐτὴν τὴν λαογραφικὴν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν φωτίστηκε ἡ ψυχὴ τοῦ Συναδέλφου.

Ἐν πρώτοις ἓνα δείγμα δημοτικοῦ τραγουδιοῦ πὸν ἐκφράζει λύπην, πόνον καὶ πόθον καὶ εἶναι δεμένον μὲ τὸ φυσικὸν περιβάλλον τῆς Θεσσαλικῆς Γῆς:

Ἄς τὸ ἀκούσουμε:

«Τρικαλινὴ μου πέρδικα
καὶ λαρσινὴ τρυγὸνα
διῶξε τὴν ἀγριότη σου
κι' ἔλα κοντὰ μου κάτσε.»

(Γιωτάκου, Αὐτόθι σελ. 119).

Ὁ πόνος ὅμως, ἡ λύπη καὶ ὁ πόθος γιὰ τὸ δεσμὸ τοῦ Ἑλληνοῦ μὲ τὸν τόπον ὅπου πρωταντίκρουσε τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, ἐκφράζεται κατὰ τρόπον συγκινητικὸν στὰ τραγοῦδια τῆς ξενητειᾶς, πὸν στέκουν ἀπὸ τὰ παθητικώτερα τῆς λαϊκῆς μας Μούσης.

Ἄς ἀκούσουμε σχετικά ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν συλλογὴν τοῦ συγγραφέως:

«Ἐσεῖς πουλιὰ τοῦ κάμπου καὶ τῆς Ἄνοιξης
Αὐτοῦ ψηλά ποῦ πάτε, γιὰ χαμηλώσετε
Γιὰ νὰ σᾶς δώσω γράμμα, γράμμα καὶ γραφὴ
Νὰ δώσετε τῆς καλῆς μου καὶ τῆς Μάνας
Μου».

(Γιωτάκου, Αὐτόθι σελ. 130).

Καὶ ἐν συνεχείᾳ κάποιον ἄλλο δείγμα, πὸν ἐγκλείει Λυρικότητα, τραγικότητα καὶ πάθος:

«Ξενητεμένο μου πουλιὸ καὶ παραπονεμένο
Ἡ ξενητεῖά σὲ χαίρεται κι' ἡ Μάνα στὸν
καῦμό σου
Τί νὰ σοῦ στείλω ξένη μου, τί νὰ σὲ παραγγείλω;
Σοῦ στέλνω μῆλο σέπετε κ.δὼνι μαραγκιάζει
Σοῦ στέλνω καὶ τὸ δάκρυ μου σ' ἓνα ψιλο
μαντήλι».

(Γιωτάκου, Αὐτόθι σελ. 166).

Καὶ τώρα... ἓνα δείγμα ἀπὸ τὰ κλέφτικα τραγοῦδια, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν γραφικὴν ἔκφρασιν τοῦ μοιάζουν σὰν χειμάρρους πὸν ξεσποῦν ἀπὸ τοὺς βράχους τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Οἴτης.

Ἄς ἀκούσουμε χαρακτηριστικὰ δείγματα:

Ὁ περήφανος κλέφτης (ἀετός)

«Ἐνας ἀητὸς περήφανος, ἓνας ἀητὸς λεβέντης
ἀπὸ τὴν περηφάνεια του κι' ἀπὸ τὴν λεβεντιά του
δὲν πάει τὰ κατώτερα νὰ καλοξεχειμάσει

μόν' μένει ἀπάνω στὰ βουνὰ ψηλά στὰ κορυφοβούνια.

Κι' ἔρριξε χιόνια στὰ βουνὰ καὶ κρύσταλλα
στοὺς κάμπους
ἐμάργωσαν τὰ νύχια του καὶ πέσαν τὰ φτερά του.

Κι' ἀγνάντια βγῆκε κι' ἔκατσε σ' ἓνα ψιλο
λιθάρι

Καὶ μὲ τὸν ἡλιο μάλωνε καὶ μὲ τὸν ἡλιο λέει:
«Ἡλιε γιὰ δὲ βαρεῖς καὶ δῶ σ' αὐτὴ τὴν
ἀποσκιούρα,
νὰ λυώσουνε τὰ κρύσταλλα, νὰ λυώσουνε
τὰ χιόνια,
νὰ γίνε μ' Ἄνοιξη καλὴ, νὰ γίνῃ καλοκαίρι
νὰ ξεσταθοῦν τὰ νύχια μου, νὰ γειάνουν
τὰ φτερά μου».

(Γιωτᾶκος, Αὐτόθι, σελ. 73).

Καὶ τώρα... ὡς κατακλείδα γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Συγγραφέως πρὸς τὰ δημιουργήματα

της λαϊκής ψυχής, ένα δείγμα και από τα λαϊκά τραγούδια της αγάπης.

“Ας το ακούσουμε:

Γλυκοχαράζουν τα βουνά
«Γλυκοχαράζουν τα βουνά
κι' ή αγάπη μου κοιμάται
σιγά παιδιά μ' διαβαίνετε
νά μή την ξυπνάτε.
Κι' εγώ θά πάω στην πόρτα της
γλυκιά να τραγουδήσω
νά βγή απ' τό παράθυρο
θέλω να της μιλήσω».

(Γιωτάκου, Αυτόθι σελ. 44).

III

Έτελειώσαμε.....

‘Ο άγαπητός συνάδελφος είναι άξιος θερμοτάτων συγχαρητηρίων, γιατί διά της ως άνω λαογραφικής συλλογής του συγκαταλέγεται μεταξύ των όπαδών του νεωτέρου Σχολείου τό όποιον στό βάθος του είναι Σχολείον Πατριδογνωστικόν.

‘Ο δάσκαλος είναι και πρέπει να είναι ό φύλαξ του λαϊκού πολιτισμού.

‘Ο πνευματικός πολιτισμός ενός έθνους είναι πάντοτε δεμένος με τό λαϊκόν πνεύμα, και αναπτύσσεται από τās επί μέρους δημιουργικές δυνάμεις της λαϊκότητας.

‘Ολοι μας ανεξαρτήτως γεννηθήκαμε εις τόν κόσμο των γύρω μας πραγματικότητων διά μέσου της ιστορικής μοίρας του Έθνους μας και για όλους μας ισχύει ή ρήσις του Γκαίτε:

«Βασιύξτε γερά κάθε τι που κληρονομήσατε από τους Παπιδες και τους Προγόνους σας για να μπορέσετε να τό έχετε κατοχή σας».

Τό λαϊκόν Σχολείον αντιπροσωπεύει την εικόνα που ανταποκρίνεται προς την ούσία της λαϊκότητός μας.

Θησαυροί της λαϊκής ψυχής που έρχονται εις φώς υπό την μορφήν των λαϊκών τραγουδιών των θούλων και των παραδόσεων, προσφέρουν πολύτιμον ύλικόν εις την διδασκαλίαν που είναι πλαστοπονημένη Πατριδογνωστικά, σέ τρόπον ώστε ό μαθητής ένηλικιούμενος να καταστή συνειδητόν μέλος της προστασίας της έκκασταχού Στενότερης Πατρίδος του και να μη καταστή θλιβερός κοσμοπολίτης, παίροντας μοιραίως κάποτε τόν δρόμον του ταξιδεμού.

‘Από παιδαγωγικής δέ πλευράς ό τρόπος της λαογνωστικής έπισκοπήσεως μεγαλώνει εις την προσπάθειαν που καταβάλλει ό δάσκαλος για να συνδέσει τό λαογνωστικόν ύλικόν — ίδίως των δημοτικων τραγουδιών — με την ιστορικήν προοπτικήν.

‘Ετσι δέ θα μπορούσε να λεχθή ότι και τα

παιδιά μεγαλώνουν και συναναπτύσσονται με την κληρονομίαν των Παπιδων, των Πατέρων και των προγόνων των γενικά.

‘Ο δάσκαλος του χωριού ό όποιος στέκεται ανάμεσα στό λαό και είναι εκείνος που μπορεί όχι μονάχα συμβάλλει εις τά προβλήματα της λαογνωσίας, αλλά και τό όπερ σπουδαιότερον, να τά χρησιμοποιήσει εις την σχολικήν του εργασία για την μόρφωση των μαθητών συμβάλλοντας έτσι στον ήθικόν έξοπλισμόν τους καθώς και του χαρακτήρος των την διαμόρφωσιν.

‘Η Πατριδογνωσία και ή Λαογνωσία αποτελούν τους διάττοντας άστέρας ενός Παιδαγωγικού όράματος της ταπεινότητός μας.

‘Η λαογνωσία κατά την άποψίν μας είναι κάτι τι περισσότερο από άπλην συλλογήν ύλικού.

‘Η λαογνωσία είναι καθήκον και έπιταγή είναι φροντίς ψυχικής άφυπνίσεως και δεσμών με την λαϊκήν ψυχήν.

‘Η περισυλλογή δέ και ή μελέτη του λαογνωστικού ύλικού είναι εκείνη που θα μας όδηγήσει με τό πέραςμα του χρόνου να αποκτήσωμεν και τόν τρόπον των κατά περιφερείας Πατριδογνωστικων ‘Αναγνωστικων της πιο δηλονότι, σύγχρονης μορφής ‘Αναγνωστικων για τό λαϊκό μας Σχολείο, και τά όποια θα συνταχθούν από συνεργαζόμενες ομάδες δασκάλων κατά περιφερείας.

Αυτή είναι και θα είναι μια από τις καινούργιες έξορμήσεις των δασκάλων μας υπό την καθοδήγησιν των κατά περιφερείας έμπνευσμένων ‘Επιθεωρητών μας.

Για μία τέτοια δέ μελλοντικά συγχρονισμένη μορφή συντάξεως Πατριδογνωστικων ‘Αναγνωστικων ό άγαπητός συνάδελφος Γιωτάκος όστις έδωσε τό παρόν και στό ένθικό προσκλητήριο γύρω από την συλλογική λαογραφικά ύλικού θα είναι πολύτιμος συνεργάτης και άρχηγός διδασκαλικής ομάδος στην περιφέρειάν του.

Έτελιώνομεν με την παρόνθεσιν μας αξιοπροσέκτον και αξιοσυστάτου περικοπής από έγκύκλιον προς τους δασκάλους του παλαιότερου ‘Υπουργού της Παιδείας στην Πρωσία, του

«Πρέπει να είσθε στενά μεμυημένοι με την λαϊκότητα για να μπορέσετε να άσκητε ‘Αγωγήν για την μεγάλην Πατρίδα και τό Έθνος».

ΕΤΡΙΠΙΔΗΣ ΣΟΥΡΛΑΣ
Παιδαγωγός

ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ:

**Ὄρθογραφικὸν Λεξικὸν
Δημοτικῆς καὶ Καθαρευούσης**

Ἐξώφυλλον πλαστικόν, σελίδες 450

Ἐντὸς τῶν ἡμερῶν υυλοφορεῖ:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΑΘΑΝ. ΘΕΟΔ. ΦΛΩΡΟΥ

Πλεονεκτήματα τοῦ βιβλίου εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Ἄφθονα παραδείγματα ἀπὸ ὄλους τοὺς συγγραφεῖς πρὸς διαπίστωσιν ἑκάστου γραμματικοῦ τύπου.

2) Τὸ ἑτυμολογικὸν δὲν ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον τμήμα ἀλλὰ εἶναι ἐγκατεσπαρμένον εἰς τὰ οἰκεῖα κεφάλαια τῆς Γραμματικῆς.

3) Τὰ γραμματικὰ φαινόμενα ἐρμηνεύονται ἐπὶ τῆ βάσει τῶν γλωσσικῶν νόμων καὶ τῶν αἰσθητικῶν τοιούτων.

Μέγα σχῆμα — Σελίδες 450

ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ:

ΟΔΗΓΟΣ (TEST) ΤΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΥ

(Ἔργασίες ἐφαρμογῆς καὶ ἐμπεδώσεως ἐπὶ τῶν ἐνοτήτων τοῦ Ἄλφαβηταρίου πού θά διδαχθοῦν τὸ Β' ἐξάμηνον)

Εἰδικώτεροι σκοποὶ τοῦ βιβλίου:

- α) Παρωθεῖ τὸ παιδί γιὰ κινητὴ δραστηριότητα καὶ τὸ μαθαίνει νὰ ἐργάζεται παίζοντας.
- β) Παρέχει εὐκαιρίες νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴ σύγκρισιν τοῦ νέου μὲ τὰ γνωστὰ καὶ καταλήγει ἔτσι σὲ λεπτότερες διακρίσεις, μεταξύ των.
- γ) Δημιουργεῖ καταστάσεις, πού παρωθοῦν τὸ παιδί νὰ σκέφτεται καὶ νὰ κρίνῃ.
- δ) Παραθετεῖ ἀσκήσεις, πού ὀδηγοῦν σὲ συντομώτερη μάθησιν.
- ε) Παρουσιάζει, σὲ κάθε μάθημα, νέο λεξιλόγιον πού δὲν παριλαμβάνεται στὸ Ἄλφαβητᾶριον
- στ) Ὀλοκληρώνει τὸ μάθημα τῆς πρώτης Ἀναγνώσεως.

Κυκλοφορεῖ ἐντὸς ὀλίγου

Σ. ΠΑΓΙΑΤΑΚΗ:

Γεν. Δ/γιοῦ Μαρασλ. Παιδ. Ἀκαδημίας

ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

(Ἐκδοσις πρώτη)

Ζητήσατέ τα ἀπὸ τὸν βιβλιοπώλην σας

Κεντρικὴ πώλησις: ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε.

ὁδὸς Λέκκα 25 (Τ. 125)

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε.

ΟΔΟΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ 4 — ΑΘΗΝΑΙ (110)

ⓄⓄ

Σας συνιστούμε υπεύθυνα:

ΙΟΥΛΙΟΥ ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗ

Η ΙΣΧΥΟΥΣΑ ΣΧΟΛΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

ΜΕΓΑ ΣΧΗΜΑ — ΣΕΛΙΔΕΣ 382 — ΔΡΑΧΜΕΣ 100

Αποστέλλεται εις τούς εμβάζοντας την αξίαν του

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Γιά τούς μαθητές σας:

ΧΑΡΤΟΠΛΕΚΤΙΚΗ

Κυκλοφορεί σέ έξι διαφορετικά είδη — έκαστον δρχ. 2
Έξώφυλλο έγχρωμο δφασετ — Σχέδια πρωτότυπα από τή ζωή του μαθητή

Είναί τά μοναδικά, τά καλύτερα — Εισαγάγετέ τα

Γιά τήν ολοκληρωμένη έργασια τών μαθητών συνιστούμε:

ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ — ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑΣ — ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ
ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΕΣ — ΜΗΚΤΟΙ ΧΑΡΤΑΙ — ΙΧΝΟΓΡΑΦΙΑΙ — ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΙΑΙ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ, ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΟ ΜΑΘΗΤΗ ΤΟΥ ΛΑ·Ι·ΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ

και καθαρευούσης, ένας άχώριστος σύντροφος για τόν καθένα

★★

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΜΠΑΝΑ ΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑΙ ΟΛΩΝ